

PHILOSOPHICA CRITICA

Medzinárodný vedecký filozofický časopis

Tematická príloha

Pandemie v makroregiónoch sveta

Marek Hrubec a kol.

Roč./Vol. 6, 2020, č./no. 1

ISSN 1339-8970
eISSN 2585-7479
EV 5141/15

Obsah

<i>Úvod: Pandemie v makroregionech světa</i> Marek Hrubec	86
<i>Pandemie: zdroj konfliktů a kooperace ve světě</i> Marek Hrubec	88
<i>Od pandemie k revitalizaci: čínská zkušenost s koronavirem a globální iniciativy</i> Milan Kreuzzieger, Marek Hrubec	103
<i>Coronaglobal v angloamerickém světě</i> Oleg Suša	118
<i>Pandemie v Jižní Americe: politické a sociální konsekvence</i> Alessandro Pinzani	127
<i>Koronavirus v Rusku: fakta, kontexty, interpretace</i> Ladislav Zemánek	140
<i>Odpovědi na šíření koronaviru v islámském světě a boj o veřejnou racionalitu</i> Zora Hesová	150
<i>Africký boj proti pandemii</i> Albert Kasanda	161
<i>Mezi pandemií a nezaměstnaností. Jaké důsledky bude mít zákaz vycházení pro indickou společnost?</i> Jiří Krejčík	169
<i>U nás doma v Evropě a v karanténě</i> Martin Profant	178

Úvod: Pandemie v makroregionech světa

Marek Hrubec

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

V tomto tematickém čísle časopisu se zaměřujeme na aktuální relevantní téma pandemie. Přesněji zkoumáme makroregiony v tomto infikovaném světě. Číslo časopisu tvoří devět článků, které se na koronavirovou pandemii nezaměřují z lékařského hlediska, ale z perspektivy toho, jak pandemie komplikuje život společnosti a politiky. Sledujeme především vládní opatření ve významných makroregionech a reakce na ně ve společnosti z perspektivy interdisciplinárních globálních studií, především na pomezí sociální a politické filosofie, sociologie a politologie.

Konkrétně první článek nabízí zastřešující výklad tématu a ukazuje, jak se pandemie stala zdrojem politických a sociálních konfliktů i kooperace ve světě. Poté jsou jednotlivé články věnovány jednotlivým makroregionům: Číně, angloamerickému světu, Jižní Americe, Rusku, islámskému světu, Africe a Indii. Jak je zřejmé, všechny tyto makroregiony jsou významnými ekonomickými a politickými celky s rozsáhlými teritorii a početnou populací, některé z nich jsou přitom národními státy, případně i dlouhodobými civilizacemi. Jedním článkem nezapomínáme ani na naše místní prostředí v evropských souvislostech. Výčet zkoumaných oblastí a zemí pochopitelně nemůže být na vymezeném prostoru vyčerpávající, nicméně snad může být pozváním k dlouhodobějšímu, celkovějšímu a hlubšímu pohledu na téma současné pandemie, než jak je obvykle pozorována roztržitým hlediskem mnoha každodenních zpráv v masmédiích.

Všechny články jsou dopsány v jeden čas, konkrétně k začátku května 2020.¹ Příprava série článků k vydání se kryje se 75. výročím Dne vítězství, tj. výročím konce druhé světové války v Evropě. Boj s pandemií koronaviru je občas popisován právě jako válka, válka s virem. Přestože je to pouze metafora, existují určité podobnosti, jež se v různých zemích ukazují ve výjimečném či nouzovém stavu. Dopsání textů k uvedenému datu

¹ Děkujeme Literárním novinám, že jsme v nich nejprve mohli uveřejnit své první krátké verze článků, abychom jimi oslovili širokou veřejnost (online 17. – 19. 4. 2020; tisk 29. 4. 2020). Poté jsme je rozpracovali do formy značně obsáhlejších článků s pomocí nejen publicistické, ale také odborné literatury a nabízíme je zde nyní čtenářům. Zůstávají svébytnými esey této doby. Hlavní data pocházejí z celosvětově respektované databáze www.worldometers.info/coronavirus/.

je však akcidentální. Podstatné zde je, že všichni autoři dopsali články najednou, aby si čtenář mohl vzhledem k jednomu času vytvořit srovnávací představu o vývoji koronavirové pandemie po více než čtyřech měsících společenských a politických reakcí ve světě. Snažili jsme se omezit množství detailů a rozsah, abychom dali prostor především možnosti globální komparace.

Doufáme, že se nám podařilo alespoň částečně ukázat, do jaké míry současná pandemie mění svět a jaké jsou matné vyhlídky do budoucna. Je však zřejmé, že v této chvíli se ještě nemůžeme pokusit pojmout celek, neboť jsme teprve přibližně někde po vrcholu koronavirové vlny ve většině zemí střední Evropy a v různých jejích fázích (časnějších nebo pozdějších) v dalších makroregionech světa. Nevíme ani zatím, kdy a zda přijdou nějaké významné vlny další. Nicméně předpokládáme, že hlavní přístupy, které jsme analyzovali, patrně zůstanou, i když se budou transformovat a doplňovat o další opatření. Snad se nám podařilo naznačit a částečně zachytit nejistý členitý terén, který pandemie vytváří v prostoru od existenciálních a existenčních otřesů až po strategické politické globální interakce. Závěry bude možné psát nejdříve po odeznění pandemie.

Autory článků jsou členové Centra globálních studií Filosofického ústavu Akademie věd ČR a jejich externí spolupracovníci. Série článků byla napsána v rámci výzkumného programu „Globální konflikty a lokální perspektivy“, Strategie AV21.

Jazykovou redakci textov přílohy čísla urobila PhDr. Magda Králová.

Pandemie: zdroj konfliktů a kooperace ve světě

Marek Hrubec

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

HRUBEC, M.: The Pandemic: Disputes and Cooperation in the World
Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 88-102

An article deals with social and political aspects of the pandemic. Particularly, it focuses on six dimensions of the COVID-19 (coronavirus) pandemic in various macro-regions of the world. First, it identifies global risks and their consequences. Second, it addresses social issues of solidarity, fear and injustice in struggles for survival and social recognition in intersubjective relations. Third, it maps a quick process of establishment of boundaries, breaking international and transnational interactions and also fragmenting countries into smaller units according to the outbreak. Fourth, it analyses the main different approaches of public institutions to the pandemic in different parts of the world. Fifth, it articulates scenarios of possible future development. Sixth, it formulates a new reconfiguration of global forces, including possible economic, political and other conflicts. In the end, the article touches a problem of racism and xenophobia in the pandemic times, and sees positive possibilities of mutual understanding and cooperation.

Key words: Pandemic – Coronavirus – Local – Global – Macro-regions – Modernity – Conflicts – Cooperation – COVID-19

Současná pandemie může mít vážné dopady jak na zdraví a životy mnoha lidí, tak na dlouhodobé uspořádání světa. Podobně působily v dějinách jiné závažné nemoci či války. Toto stanovisko zaujímají nejen autoři kritičtí k současnému globálnímu řádu, ale také bývalý ministr zahraničí USA a národní bezpečnostní poradce Henry Kissinger ve svém článku „Koronavirová pandemie navždy změni světový řád“ (Kissinger 2020), kde zdůrazňuje, že je nutné zvládnout současnou pandemií a připravovat se na novou éru. Vláda by měla zajistit ochranu zdraví lidí a chod země a zároveň by všichni měli začít pracovat na proměně podmínek, které by byly schopny reagovat na bezprecedentní společenské, technologické

a geopolitické proměny. Víme však již, jaký bude rozsah změn? Jürgen Habermas ve svém rozhovoru o koronaviru „Ještě nikdy jsme toho nevěděli tolik o naší nevědomosti“ (Habermas, Schwering 2020) klade důraz na rizikový charakter naší proměňující se komplexní znalostní společnosti. Nejistota se podle něj netýká pouze vědomostí o epidemických rizicích, ale také poznání obtížně předvídatelných důsledků v oblasti společnosti, ekonomiky a politiky.

Tento článek se zabývá závažnými sociálními a politickými aspekty pandemie (koronavirus, COVID-19) v různých makroregionech světa. Nejprve identifikuje globální rizika a jejich důsledky. Za druhé se zabývá sociálními otázkami solidarity, strachu a nespravedlnosti v boji za přežití a společenské uznání v intersubjektivních vztazích. Za třetí mapuje rychlý proces ustavování hranic, omezení mezinárodních a nadnárodních interakcí a také fragmentaci zemí na menší jednotky podle vypuknutí nákazy. Za čtvrté analyzuje hlavní rozdílné přístupy veřejných institucí k pandemii v různých částech světa. Za páté vysvětluje scénáře možného budoucího vývoje. Za šesté formuluje novou významnou rekonfiguraci globálních sil včetně možných ekonomických, politických a jiných konfliktů. Esej se nakonec dotýká problému rasismu a xenofobie v pandemické době a nahlíží pozitivní možnosti vzájemného porozumění a kooperace.

Globální rizika a jejich důsledky

Odkazy na rizika současné společnosti navazují na teorii světové rizikové společnosti Ulricha Becka (Beck 1999; Beck 2016), jež vysvětluje rizikovost prostřednictvím velmi komplexní a technologické provázanosti různých částí společnosti ve světě. Současná pandemie přináší rizika také v oblasti násilí, neboť je rovněž názornou případovou studií šíření patogenu v potenciální budoucí biologické válce. Vedle možných standardních, jaderných, chemických či kybernetických konfliktů patří biologická válka ke globálním hrozbám současnosti (Hrubec 2019). Obecně platí, že čím rychleji je společnost globalizována, tím více se naráží na rozpory a konflikty, neboť lidé a společnosti na tento překotný vývoj nejsou ještě připraveny. Lidé přitom tyto rozpory zažívají i ve svém každodenním životě, který na první pohled vypadá běžně a lokálně. Východiskem by mohl být přístup, kterému Stephen Chan říká lokální kosmopolitismus, jež na jedné straně vychází z místních (afrických, čínských, evropských a dalších) způsobů řešení globálních výzev a na straně druhé má na paměti potřebu společného celoplanetárního jednání (Chan 2018).

Lidstvo má s epidemiemi zkušenost již po tisíce let. Proč má tedy koronavirus tak nečekané zásadní důsledky na životy lidí a celých společností?

Přestože je nebezpečným akutním dechovým syndromem, lidé ho však mohou kvůli mírnému průběhu podcenit, neboť někteří mohou zaregistrovat jen běžnou horečku, suchý kašel, únavu a další běžné chřipkové příznaky. Nový koronavirus (SARS-CoV-2) a jím vyvolané infekční onemocnění COVID-19 představuje globální riziko s lokálními dopady, jež by se skutečně nemělo podceňovat, podobně jako v dlouhodobé perspektivě nepodceňujeme nemoci, na něž každý rok zemře nejvíce osob, tj. na kardiovaskulární nemoci, cévní mozkovou příhodu, nádorová onemocnění, různé závažné respirační problémy a další onemocnění, která jsou zároveň komorbiditami s COVID-19 (World Health Organization 2018). Kromě toho podle Světové zdravotnické organizace zemře na světě každý rok na sezónní chřipku od 290 tisíc do 650 tisíc lidí, kdy se nakazí stovky miliónů lidí (World Health Organization 2017). Bez zavedení přísných vládních opatření proti koronaviru včetně omezení vycházení a nošení roušek by však v případě koronaviru mohl být oproti obvyklé chřipce počet obětí až několikanásobně vyšší. Nyní na počátku května 2020 je na celém světě evidovaných 3,7 milionu nakažených osob a přes čtvrt milionu úmrtí na koronavirus (Worldometers 2020). Uváděná čísla je však třeba brát hlavně jako možnost sledovat vývojové trendy, neboť metodologie se v různých zemích částečně liší a navíc existuje mnoho infikovaných osob bez příznaků. Nové způsoby výpočtů se teprve zavádějí.

Solidarita, strach a nespravedlnost

Pozitivním jevem koronavirové doby je jistě to, co lze vnímat jako vzednutí vlny solidarity, kdy lidé doma šijí roušky a rozdávají je potřebným, nosí obědy záchranářům v první linii a pracovníkům na hranicích, v karanténě jim na balkonech a z oken děkovně vždy v domluvenou hodinu tleskají apod. Je však třeba si uvědomit, že jedním z motivů, které stojí v pozadí této charitativní vlny, je strach. Strach v boji o vlastní přežití a o své zdraví, o osud svých blízkých; i nejistota, co vlastně bude dál. Je to existenciální a pro některé rovněž existenční otřes. Není ale vůbec samozřejmé, že bude i nadále nasměřován pozitivním směrem k větší solidaritě mezi lidmi. Pandemie na jedné straně zvyšuje citlivost lidí vůči nakaženým, zároveň však kvůli strachu lidí o sebe sama zvyšuje také sobectví a nespravedlnost. Je to ambivalentní proces s protichůdnými reakcemi u různých sociálních skupin, bohužel celkově často s negativním výsledkem. Šokující bylo rychlé a téměř neproblematizované rozhodnutí neléčit pacienty nad 75 let ve Španělsku, Itálii či Francii. Je pochopitelné, že velké selhání tamních států ve věci připravenosti na pandemii vedlo lékaře a další zdravotní personál k obtížnému rozhodování jako za klasické války, kdy se péče

a přístroje nedostávají pro všechny, ale je třeba zpochybnit chaoticky přijaté plošné kritérium dělení pacientů, když existuje více spravedlivějších možností. Je smutné vidět, jak rychle odpadají civilizační návyky a kultivace. Podobně asi někteří lidé ve třicátých a čtyřicátých letech rychle přijímali skutečnost, že různé skupiny osob (například příslušníci židovské menšiny nebo zastánci některých politických názorů) byly obětovány, aby provoz mohl jet téměř nerušeně dál.

Ačkoli se o koronaviru zjednodušeně říká, že je rovnostářský či demokratický, skutečnost je taková, že se sice každý člověk může nakazit, ale především chudší lidé a lidé z marginalizovaných etnických skupin mají horší životní a pracovní podmínky, v nichž je pravděpodobnost jejich nakažení daleko větší než u lidí z vyšších příjmových skupin (Norfolk 2020). Přečkání pandemie ve vile s bazénem na ostrově v Karibiku je jistě méně nebezpečné než každodenní dojíždění do práce hromadnou dopravou a pak práce s mnoha ostatními například v *open space* kanceláři nebo v továrně. Značně horší situace je v rozvojových zemích, kde má mnoho lidí nedostatečné nebo žádné zdroje pitné vody či finance na mýdlo, o životě ve favelách a slumech v Latinské Americe, Asii, Africe ale i jinde ani nemluvě. Ženy jsou v rozvojových zemích potenciálně ohroženy na zdraví a životě více, neboť představují přibližně 70 % globálních chudých. Celosvětově ženy tvoří také přibližně 70 % lidí pracujících ve zdravotnictví, čímž se dostávají do první linie nebezpečí nakažení nemocemi. Podle OSN žije na světě 836 miliónů lidí v chudobě (United Nations Global Compact 2020), zatímco podle jiných výpočtů je tento počet ještě značně větší. Přibližně 40 % globálních chudých přitom žije v Africe a dalších 40 % v Indii. Zatímco v Africe je však náprava fragmentována do více než padesáti málo rozvinutých zemí (Kasanda 2018), v Indii se centrální vláde ve spolupráci s vládami jednotlivých indických států nabízejí zatím nevyužitě možnosti silnější koordinace v indické verzi modernity (Kaviraj 2016), případně s částečnou kooperativní inspirací z Číny (Denisov et al. 2020), která za posledních čtyřicet let vyzvedla z chudoby 800 miliónů lidí. Nepočítáme-li však tento čínský přínos, počet chudých ve světě dlouhodobě roste. Jelikož je ale chudoba trvalý problém, média i politici ve většině částí světa tuto lidskou tragédii už téměř přehlížejí a věnují se jiným, nově vzniklým tématům.

Koronavirus reprodukuje současné nerovnosti a ještě je často zhoršuje. Světový potravinový program uvádí, že kvůli pandemii může být v následujícím roce ohroženo hladem více než čtvrt miliardy lidí (World Food Program 2020). Oxfam odhaduje, že se kvůli koronavirové pandemii může dostat do chudoby o půl miliardy lidí více než dosud, pokud se nepřijmou opatření na pomoc rozvojovým zemím (Oxfam 2020). To je důvodem, proč

se lidé v rozvojových zemích nyní obávají rozšíření koronaviru. Nancy Fraserová v této situaci zdůrazňuje nutnost krátkodobých i strategických aktivit, analýz a alternativních modelů, neboť se již nelze vracet do začarovaného kruhu chudoby a škrťů (Fraser 2020). Eduardo Suplicy či Josué Pereira da Silva prosazují v této situaci jako řešení pro Brazílii všeobecný základní příjem, jehož reálné zavedení má nyní stále větší podporu nejen v ekonomicky a politicky oslabené Brazílii (Mena 2020; Pereira da Silva 2014), ale také ve Španělsku a dalších zemích.

Vytváření hranic

Pandemie se sice globálně šíří, ale zároveň vytváří prostorovou fragmentaci a uzavřenost. Často můžeme v médiích číst, že místo společných globálních přístupů v OSN, ve Světové zdravotnické organizaci či v rámci Evropské unie dochází k štěpení a uzavírání hranic národních států. Národní státy přinejmenším v Evropské unii a dalších západních zemích zavedly nouzové stavy a přijaly nezbytná opatření, což však ještě neznamená, že dlouhodobě posílily svoji moc v ekonomických a dalších záležitostech. Korporace nechaly státní správu v nouzovém stavu spravovat krizovou situaci, kdy byli na životech a zdraví masově ohroženi jejich producenti a konzumenti zboží. Pokud však vlivné velké firmy začaly považovat restriktivní opatření za příliš dlouhá a ztrácet zisk, lobbovaly s požadavkem na uvolnění vládních opatření a vláda následně vše poslušně urychlila.

Například v USA nejprve důležitá restriktivní opatření nebyla ani zavedena, neboť nerušený chod firem tam byl kvůli zisku považován za cennější než lidské životy a zdraví. Řada tamních občanů a politiků však tento malthusiánský inspirovaný přístup nesdílí, neboť mají blíže k sociálnější koncepci, jakou se k těmto otázkám přistupuje ve většině zemí kontinentální Evropy, a vynucují si alespoň základní opatření. Nejen stát New York, ale například také Kalifornie, která je sama pátou největší ekonomikou světa, zaujala serióznější a restriktivnější opatření proti koronaviru než federální vláda.

Zde je vidět, že štěpení má značně větší sílu než jen omezování mezinárodních a transnacionálních aktivit do hranic národních států. Například uzavření nejen mezinárodní, ale i místní dopravy se kvůli koronaviru odehrálo na řadě míst světa. Hranice se dočasně přepisují tím, že dochází ke štěpení uvnitř zemí. Obrazně řečeno tedy nejde jen o návrat k národním státům, ale dokonce také k městským státům. V případě potřeby se izolují kraje, okresy, města či vesnice, aby se ze silně nakažených oblastí

virus nešířil dále. V České republice šlo například o Litovelsko, v Číně he tím všeobecně známý Wu-chan.

Virus se pochopitelně nejvíce šíří v místech s velkou koncentrací lidí. Jedenáctimilionový Wu-chan, osmimilionový New York, čtrnáctimilionové Dillí, devítimilionový Londýn i čtyř a půl milionové Nairobi jsou klasickými případy. Takovéto metropole uvnitř zemí jsou populačně a ekonomicky větší než mnohé národní státy. Odtud mnohé z nich také čerpají svoje možnosti reagovat na pandemii. V důsledku neoliberálního omezování role veřejných institucí včetně role státu či měst však v řadě západních i dalších zemí v posledních desetiletích došlo navzdory částečnému využití veřejných institucí po globální finanční a ekonomické krizi 2008 pouze k částečné připravenosti na pandemii. Přitom zkušenosti z minulých epidemií a pandemií ve světě jsou už značné.

Specifická opatření jsou zapotřebí na mnoha místech v rozvojových zemích, kde jsou chudí lidé závislí na každodenním obstarávání obživy. Místní trhy jsou pro ně často zásadním místem pro získávání věcí nezbytných pro přežití. Jejich omezení by proto měla sledovat případné zajištění potravin a dalších nezbytností místní či národními vládami, agenturami OSN a humanitárními organizacemi.

Odlíšné přístupy k pandemii

Vlády v různých makroregionech světa zvolily odlišné přístupy k jeho šíření. Nicméně základních přístupů existuje pouze několik a mezi nimi škála možností. Jedním z nich jsou přísná opatření s uzavřením nakažených oblastí, omezení vycházení, nošení roušek, zavření výroby, obchodů apod. Tento přístup zavedla Čína. Česká republika a Slovensko dostaly čas na rozmyšlenou, než virus přišel do Evropy. Nejprve vyčkaly na vhodnou dobu, aby reakce nepřišla překotně příliš brzy nebo příliš pozdě, a již jako jedny z prvních v Evropě zareagovaly přísnými opatřeními. Výsledkem je, že – možná rovněž díky systematickému očkování na jiné choroby ve střední a východní Evropě – je počet infikovaných a úmrtí v porovnání se západoevropskými zeměmi relativně malý. Řada zemí kontinentální Evropy reagovala svými vládními opatřeními následně podobně jako Česká republika a Slovensko. Pozoruhodné je ve srovnání Německo, jenž má sice jako poměrně velká země hodně nakažených (na 6. místě na světě), ale v porovnání s jinými zeměmi s podobným počtem nakažených má patrně díky rozvinutému organizovanému zdravotnictví a dalším opatřením sociálního státu třikrát až čtyřikrát menší počet úmrtí.

Za druhé, jiné země či jejich části především v jihozápadní Evropě, konkrétně severní regiony Itálie a Španělsko, na začátku pandemie zareagovaly

laxně se zpožděním a dnes jsou zeměmi s největším počtem nakažených v Evropě (celkově na 2. a 3. místě na světě). Pak sice byla přijata podobně přísná opatření jako v Číně (na 11. místě na světě), ale ta už nemohla mít ten pozitivní efekt jako například v České republice, přestože byla v Itálii později zavedena i přísněji. Také Francie, Rusko a Brazílie nejprve neodhadly situaci a nyní patří navzdory přijatým opatřením k zemím s nejvíce nakaženými (na 5., 7. a 9. místě na světě). Podobně na začátku podcenili virus v Turecku a Íránu, kde je dnes i přes restriktce nejvíce nakažených v muslimských zemích (celkově na 8. a 10. místě na světě). V arabských zemích ale mají se svojí islámskou verzí modernity promýšlením tradice lepší výsledky (Al-Džábírí 2018). Obdobně se tomu zdá být v subsaharské Africe, ale tam situace zatím vypadá relativně velmi příznivě spíše kvůli malému počtu testování a malé evidenci problému, přičemž hrozí masivní šíření.

Za třetí, odlišný postoj zaujaly v angloamerickém světě se svým přístupem *laissez faire*, jak jsem již naznačil. Po ohlášení původního odhadu dvou set tisíc úmrtí divokým promořováním kvůli získání „stádní imunity“ musela britská vláda pod tlakem veřejnosti svůj přístup částečně přehodnotit a zpřísnit pravidla, ale přes tato přijatá opatření odhad stále činí téměř čtyřicet tisíc očekávaných úmrtí (Boseley 2020). To je téměř nejvíce ze všech zemí světa, hned po prognózovaných údajích v USA. Oligopolně definovaný trh v USA a Británii situaci nevyřešil. Již teď je situace v USA globálně nesrovnatelně nejhorší, tj. nejvíce nakažených na světě (1 237 633) a nejvíce úmrtí na světě (72 271); Británie patří mezi čtyři země na světě s nejvíce nakaženými a je po USA druhou zemí s nejvyšším počtem úmrtí (více než 29 tisíc) (Worldometers 2020). Neoliberální režim má své fatální důsledky.

Existuje rovněž možnost dalšího kroku, který volí například Česká republika, jímž je zavádění chytré karantény a dalších technologických pomůcek pro trasování apod. Trasování kontaktů infikovaných osob umožňuje mimo jiné užití adekvátnějšího jazyka, neboť přitom mluvíme o tom, kdo se stal prostředníkem přenosu viru na někoho dalšího. Jinak se totiž často hovoří o tom, „že se virus šíří“, čímž se mu připisují značně přehnané schopnosti. Virus se sice může pomalu omezeně teritoriálně šířit i sám, ale hlavní dynamiku přenosu mu dáváme my lidé tím, že ho sami na sobě a v sobě šíříme auty, letadly, loděmi a dalšími prostředky i transkontinentálně nad rámec jeho schopností. Proto je nyní důležité neukvapit se při uvolňování vládních opatření.

Nové technologické přístupy se již osvědčily v konfuciánsky ovlivněném světě ve východní Asii, konkrétně v Jižní Koreji či v městském státě Singapuru. V současné době je v boji proti pandemii přijímá jako dočasné

řešení stále více politiků a občanů. Nejde přitom jen o boj o přežití, ale také o boj o jejich uznání jako lidských bytostí, jež chtějí být respektováni jako ti, kteří chrání své blízké a další osoby ve svém okolí. Občas se připomíná, že dosud byly tyto digitální technologické přístupy v Evropě často považovány za příliš velký zásah do soukromí a za elektronickou formu sociální kontroly. Na rozdíl od východoasijských společností, kde je průnik digitalizace do životů lidí větší – jako by se ovšem zapomínalo na ochotu občanů evropských zemí poskytovat běžně svá data zábavním sociálním sítím. Tato rizika je třeba mapovat a obrátit je pozitivně ve větší elektronickou demokratickou participaci občanů.

Přijetí chytré karantény a dalších forem trasování však nutně nemusí znamenat celkovou změnu ochrany soukromí. Je možné přijmout striktnější přístup kontroly a poté její použití jen v případě nakažení v době pandemické krize. V běžném období poté může platit volnější přístup. Nicméně je třeba vidět opatření v širších souvislostech v rámci toho, že lidé jsou v boji o přežití a zdraví ochotni podstoupit různá plošná opatření včetně plošné karantény, nošení roušek, uzavření výroby a obchodů apod. Užití nových technologií tedy není izolovaný jev. Zdá se být zřejmé, že vstupujeme do další etapy nové éry, kterou umožnila právě pandemie. Jinak by opatrnost lidí při přijímání technologických opatření byla zřejmě značně větší. V budoucnu mohou být podobné formy technologického sledování uplatněny také v rámci globálního vládnutí, aby se zamezilo globální pandemii nebo se čelilo jiným rizikům. Do jisté míry už přinejmenším od opatření přijatých po 11. září 2001 žijeme v této éře sociální kontroly (evidence emailů, telefonů, a tím i našeho pohybu v USA, EU ad.). V době krizí či bojů, kdy jde o přežití, se přístupy válečného kapitalismu a válečného socialismu v lecčem shodují.

Podobné přístupy budou pravděpodobně vyžadovány také v souvislosti s klimatickými změnami v případě budoucích přírodních katastrof, jakými jsou například záplavy (Suša – Štáhel 2016; Suša 2019). Pandemie jen učinila další krok tímto směrem. Stále větší zásahy člověka do divoké přírody – například kácení amazonského pralesa, masivní industrializované druhy zemědělství – souvisí i s šířením různých virů do lidské populace a se vznikem epidemií. Člověk v divoké přírodě naráží na druhy virů, jež dříve zůstávaly od života člověka odděleny (Shan 2020a; 2020b). Rovněž tání permafrostu v sobě skrývá historické patogeny, které na nás ještě v dalších epidemiích čekají.

Postupné proměny životního prostředí vlivem lidského zásahu sice silně zesílily prostřednictvím vzniku a rozvoje průmyslové společnosti v moderní době, ale jedná se o daleko dlouhodobější problém v řádech tisíců let, který započal již etablováním lidské civilizace (Hrubec 2019),

především pak západního civilizačního okruhu. Nicméně dlouhodobé přírodní cykly (střídání dob ledových a meziledových i menší cykly) a nepravdělné události na planetě zde hrají rovněž svoji roli.

Scénáře dalšího vývoje

Přestože se v médiích zdá, že nic není trvalejšího než aktualita, je třeba získat časový nadhled. Ve volné návaznosti na knihu Philipa Tetlocka *Superprognózy* o náročných předpovědních projektech se objevilo několik komplexních scénářů předpokládaného vývoje schopnosti zvládnout organizační reakci na nákazu. Pro naše účely zde postačí odkázat na tři základní scénáře, které pro následující období vypracoval mezinárodní tým ACAPS (ACAPS 2020). Lze naznačit, že první scénář předpokládá zvládnutí koronavirové pandemie ve vysokopříjmových zemích opatřeními tak, aby bylo možné zajistit základní zdravotnické služby tím, že se identifikují a zajistí nové případy. Jejich ekonomické a sociální systémy se revitalizují, stejně jako cestování. Ve středně a nízkopříjmových zemích se rovněž podaří zcela nezatížit zdravotní systém díky menšímu počtu případů. Výsledkem by bylo zvládnuté zadržení velkého šíření chudoby. Druhý scénář počítá sice s nárůstem počtu případů ve vysokopříjmových zemích v řádu týdnů, ale s jejich stabilizací v řádu měsíců. Cestování v rámci kontinentů se zde uvolňuje především v oblasti ekonomického rozjezdu. Pouze některé středně a nízkopříjmové země by v takovém případě byly schopny zadržet velký nárůst počtu případů. Třetí scénář předpokládá nejhorší průběh s vysokou globální mortalitou a nedostatečným zajištěním základních zdravotnických a dalších služeb. Kontrola nad pandemií by si vyžádala vysoké náklady včetně finančních a tomu odpovídající ekonomický propad jak ve vysokopříjmových, tak v nízké a středněpříjmových zemích. Není však zatím možné dobře predikovat, zda a kdy nastanou druhá či třetí vlna, které by samozřejmě mohly přinést kombinaci uvedených scénářů a další prvky.

Krátkodobé důsledky pandemie přitom sice znamenají výrazný pokles ekonomických aktivit, ale z dlouhodobého hlediska nemusejí být drastické. Na rozdíl od světové finanční a ekonomické krize 2008 se nejedná o ekonomickou příčinu poklesu výkonnosti, takže po odeznění neekonomické (virové) příčiny se ekonomika může do velké míry vrátit do původního stavu. Bezprecedentní pozastavení a opětný rozjezd současného objemu ekonomiky však bude mít i své sociální důsledky. Mnoho lidí ztratí práci a pak se již nebudou chtít vrátit do té původní, nevyhovující. Pravděpodobně nastane masivní přesun pracovních sil, kterým se umožní také vznik nových míst, někdy lepších, jindy však i horších. Tím se však

nevyřeší dosavadní strukturální ekonomické a finanční problémy globálního kapitalismu, což bude znamenat zásadní problém v budoucí krizi.

Důležitým faktorem pandemie je skutečnost, že se šíří po planetě postupně, a negativní ekonomické dopady jsou tedy časově rozfázovány. Globální konsekvence jsou tím částečně zmírněny. Zatímco virová vlna se v Číně už dostává ke svému závěru, pokud nenastane další etapa šíření, Evropa by mohla být brzy na svém vrcholu. Po svém propadu v prvním čtvrtletí se čínská ekonomika nyní začíná opět zvedat. Tento rok bude slabší, ale příští rok už zase může nabrat sílu. Bude ale záležet nikoliv pouze na čínských podnicích, institucích a spotřebitelích, ale také významně na tom, jak se bude ekonomika kvůli viru vyvíjet především v Evropě a USA. Například v Německu se odhaduje pokles ekonomiky o 5 až 20 %. Jelikož je Německo ekonomickým lídrem v Evropě, je na něj navázána ekonomika také řady dalších menších okolních zemí, což může mít na evropskou a potažmo globální ekonomiku značný vliv. Některé prognózy předpokládají propad světové ekonomiky v tomto roce až o 30 %. Každopádně východoasijské země mohou být díky časovému posunu virové vlny v globální výhodě, protože dříve než západní země obnovují své ekonomické aktivity.

V některých částech světa se však není třeba obávat omezení objemu ekonomiky. Západní země, některé země a oblasti východní Asie či Perského zálivu žijí neodůvodněným konzumismem, který je závislý na globálních nespravedlnostech a ničení životního prostředí. Omezení těchto ekonomických aktivit o desítky procent by patrně bylo ku prospěchu. Nicméně při omezování objemu ekonomiky je nutné brát zřetel na opačné potřeby většiny lidí v rozvojových zemích, kde je naopak potřebný růst ekonomiky nutný pro eliminaci chudoby a zvyšování životní úrovně. Stručně řečeno, pointou by byl *de-growth* v rozvinutých zemích a *growth* v rozvojových. Nicméně hlavní kritéria posuzování by neměla být v oblasti ekonomického (ne)růstu, ale v oblasti zvyšování životní úrovně.

V různých oblastech světa se k pandemii přistupuje různými způsoby nejen na vládní rovině, ale také na rovině různých skupin osob, přičemž existují pozitivní příklady kooperace – včetně interkulturního dialogu. Řada dobrovolníků různých profesí v současné situaci svojí snahou napomáhá napravit nepřipravenost veřejných institucí. Například lékařští experti z Evropy, USA a Číny uspořádali Mezinárodní sympozium o léčení COVID-19, které zaměřili na prevenci, kontrolu a léčbu nemoci. Na různých sekcích po celém světě se ho online zúčastnilo čtyřicet pět tisíc lidí. Rovněž se konal mimořádný summit politických lídrů na téma COVID-19. Více než sedmdesát výzkumných týmů se nyní snaží vyvinout vakcínu (World Health Organization 2019). Toto hektické období přináší

mnoho nejrůznějších nápadů, iniciativ i alternativ společenského uspořádání, podobně jako po globální ekonomické krizi 2008 (Hohoš – Dinuš 2011). V budoucnu bude důležité nenechat tento vějíř možností padnout a systematicky vybrat to nejdůležitější do celkové přípravy na případnou další pandemii či podobné problémy, abychom pak zase všichni nebyli překvapeni.

Přeskupení globálních sil

Současná politika USA se může na první pohled zdát antiglobalizační a v některých aspektech skutečně je. Při podrobnějším pohledu ale vidíme, že Trumpův přístup je do velké míry jen prostředkem, a nikoli cílem. Trump sám je transnacionální businessman a požaduje, aby se Čína více otevřela USA, například ve finančním sektoru. Dále požaduje, aby Čína více nakupovala americké zboží, například zemědělské produkty. To je přece globalizační, a nikoli antiglobalizační trend. Pochopitelně se to ale netýká strategického průmyslu, primárně technologií využitelných k vojenským účelům, v němž USA chtějí dominovat, a proto omezují Huawei a další čínské firmy. USA vnímají Čínu jako svého rivala a snaží se ji zadržovat a omezovat její globální vliv. To platí rovněž o vztahu k Rusku, i když nikoli primárně z ekonomických, ale z vojenských důvodů. Přístup k Rusku, který zaujímají USA a částečně EU, přiměl Rusko k vytvoření integrovanějšího partnerství s Čínou a dalšími partnery v Eurasii (Lukin 2020). Je přitom však evidentní, že současné vedení USA, Číny i Ruska má (i když každé z rozdílných důvodů) společný zájem, který spočívá v nespokojenosti se současným stavem uspořádání světa a ve snaze o globální přeskupení. S tím je v souladu i většina rozvojových zemí, ovšem zase z jiných důvodů. Globální výroba a obchod tedy budou v budoucnu pokračovat, ale budou plné kontradikcí. V některých směrech bude více lokalizace, v jiných ale bude pokračovat makroregionalizace a globalizace.

Již nyní začínají snahy o relokaci menšího počtu zahraničních výrobních kapacit z Číny do Vietnamu či Mexika, přičemž se tento trend může časem zvětšit a mířit také do Evropy a USA – rovněž v návaznosti na americko-čínskou obchodní válku v posledních letech. To může vést k částečné revitalizaci výrobních kapacit v místě spotřeby, což může být ze střednědobé a dlouhodobé perspektivy smysluplné pro všechny strany. Čína může tuto částečnou reorientaci nahradit tím, že v jiných smysluplných aktivitách naváže na svoji novou hedvábnou stezku, tedy projekt Iniciativy pásma a cesty započatý roku 2013, kterým vytváří svoji alternativní verzi globálních interakcí (Kreuzzieger – Hrubec 2020). Tím zintenzivňuje svoji spolupráci s globálním Jihem (tedy s Afrikou, Latinskou Amerikou i Asíí)

a rovněž se střední a východní Evropou. Takto by mohlo po čtyřiceti letech od zahájení čínských reforem a následného rozvoje čínského systému dojít k politicko-ekonomické změně globálního rozsahu. Čína zároveň posiluje domácí spotřebu, čímž se stává méně závislá jak na USA a případně také západních a dalších zemích, tak celkově stále méně na svém exportu. Jedná se o uplatnění další vývojové fáze modernity s čínskými charakteristikami v domácí a zahraniční sféře (Wei 2017).

V budoucnu se celkově bude jednat o značně globalizovanou společnost, pokud ji porovnáme s tím, jak byla provázána například před dvěma dekádami, natož před dobytím amerického kontinentu. Jde tedy skutečně spíše o korekci než o deglobalizaci. Novinkou je teď spíše náhlý průběh těchto změn než změny samé. Globální pandemie dobře odhaluje skutečnou povahu dosavadní globalizace. Nikdy to nebyl nějaký bezproblémový proces globální integrace, ale spíše proces plný konfliktů. Globální interakce probíhaly v dějinách vždy rozporuplně ve vlnách globálních integrací, následných dezintegrací a poté ještě větších globálních integrací. Po částečných deglobalizačních trendech bude možné usilovat o globální komunikaci a spolupráci na vhodnější a spravedlivější bázi s větším důrazem na vyváženost jednotlivých rovin – od rovin lokální přes národní a regionální a makroregionální až po globální. Současné překotné proměny však mohou mít různé negativní politické, ekonomické a sociální dopady v podobě recese či krize, což se již začíná projevat. Konsekvence se už objevují také v rovině vyostřených politických, diplomatických a zpravodajských sporů, jež mohou vést i ke střetům ozbrojeným. Dosavadní realita války s řadou islámských zemí se přitom přesouvá k nebezpečí rozncení sporů rovněž s Íránem a na Dálném Východě a zostření sporů na pomezí střední a východní Evropy.

Závěr: proti rasismu a nesnášenlivosti

Zvláštní reportérka OSN pro problémy rasismu, xenofobie a nesnášenlivosti Tendayi Achiumeová (Kenny 2020) kritizovala „nezodpovědnou, diskriminační státní rétoriku“ některých politiků, kteří komentovali pandemii v jednotlivých zemích. Upozornila, že projevy rasismu a nesnášenlivosti jsou nepřijatelné ve státních politikách a výrocích. Proti nim na Mezinárodním dni pro vymýcení rasové diskriminace zdůraznila: „Krise jako je koronavirová pandemie nám připomíná, že jsme všichni propojeni a že naše živobytí je vzájemně provázané.“ V souladu s tím Tedros Adhanom Ghebreyesus, který vede Světovou zdravotnickou organizaci, požadoval, aby se pandemie přestala politicky zneužívat (UN News 2020).

Obvykle se setkáváme s tím, že se poukazuje na nezamýšlené důsledky pozitivních událostí. Ulrich Beck však ve své knize *Metamorfóza světa* (Beck 2016) upozornil, že je důležité vidět také opak, tedy pozitivní důsledky negativních událostí, neboli emancipační charakter katastrof. Také z koronavirové pandemie si můžeme odnést ponaučení a emancipovat se z dosavadních nespravedlivých a neshášenlivých pout. Bude přitom třeba společně čelit jak zdravotním rizikům, tak sociálním a ekonomickým nerovnostem, politickým konfliktům, technologickým rizikům, environmentální krizi a dalším závažným problémům. Bude ovšem zapotřebí jak respekt k úspěšným lokálním přístupům k pandemii, tak také ochota vzájemně se od sebe učit a společně koordinovat jednotlivé kroky. V každém makroregionu světa již zaznívají různé inspirativní a inovativní podněty pro budoucí místní i globální uspořádání.

Literatura

- ACAPS(2020): COVID-19. In: *Scenarios*. 10. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <https://www.acaps.org/special-report/covid-19-scenarios?utm_source=ACAPS&utm_campaign=a3d959e58e-EMAIL_CAMPAIGN_2020_04_09_02_44_COPY_01&utm_medium=email&utm_term=0_8a07424dc9-a3d959e58e-193556217>.
- AL-DŽÁBIRÍ, M. A. (2018): *Kritika arabského rozumu. Úvod*. Praha: Filosofia.
- BECK, U. (1999): *World Risk Society*. Cambridge: Polity.
- BECK, U. (2016): *The Metamorphosis of the World: How Climate Change is Transforming Our Concept of the World*. Cambridge: Polity.
- BOSELEY, S. (2020): US institute revises down forecast for UK coronavirus deaths. In: *The Guardian* 11. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/11/us-institute-revises-down-forecast-for-uk-coronavirus-deaths>>.
- CHAN, S. (2018): The Problematic Non-Western Cosmopolitanism in Africa Today. *Human Affairs*, 28 (4), 351 – 366.
- DENISOV, I. – SAFRANCHUK, I. – BOCHKOV, D. (2020): China-India Relations in Eurasia: Historical Legacy and Changing Global Context. In: *Human Affairs*, 30 (2), 224 – 238.
- FRASER, N. (2020): The left reflects on the global pandemic. In: *Transform! Europe*, 16. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.transform-network.net/en/calendar/event/the-left-reflects-on-the-global-pandemic-nancy-fraser/>>.
- HABERMAS, J. – SCHWERING, M. (2020): Jürgen Habermas über Corona „So viel Wissen über unser Nichtwissen gab es noch nie“. *Frankfurter Rundschau*, 10. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.fr.de/kultur/gesellschaft/juergen-habermas-coronavirus-krise-covid19-interview-13642491.html?fbclid=IwAR1pkSaBDXNP5kyN6NTJlUaC0kuxgQtIS6VwbYfvutXU1HCsqjM-p1ymS8>>.
- HOMOŠ, L. – DINUŠ, P. eds. (2011). *Svet v bode obratu*. Bratislava: Veda.

- HRUBEC, M. (2019a): Social and environmental conflicts or sustainable development? In: *Civitas*, 19 (2), 281 – 295.
- HRUBEC, M. (2019b): Threat of limited nuclear war. In: *Critical Sociology*, 45 (6), 785 – 798.
- KASANDA, A. (2018): *Současná africká sociální a politická filosofie*. Praha: Filosofia.
- KAVIRAJ, S. (2016): Modernita a politika v Indii. In: Kreuzzieger, M. – Lánský, O. (eds.): *Modernita/modernity v eurasijských kulturních a civilizačních kontextech*. Praha: Filosofia.
- KENNY, P. (2020): UN expert hits out at COVID-19 xenophobia. In: *AA*, 23. 3. 2020. Web.30.4.2020.<<https://www.aa.com.tr/en/latest-on-coronavirus-outbreak/un-expert-hits-out-at-covid-19-xenophobia/1776554>>.
- KISSINGER, H. (2020): The Coronavirus Pandemic Will Forever Alter the World Order. In: *Wall Street Journal* 3. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <https://www.wsj.com/articles/the-coronavirus-pandemic-will-forever-alter-the-world-order-11585953005?fbclid=IwAR0A_06PmvRcRQV2umVY4T-NcpY8AYctG3pOSpjGh2ww2Jk1M47KoUAh8ZIs>.
- KREUZZIEGER, M. – HRUBEC, M. (2020): Od pandemie k revitalizaci: čínská zkušenost s koronavirem. In: *Philosophica Critica*, viz níže v tomto tematickém čísle časopisu.
- LUKIN, A. (2020): Sino-Russian Cooperation as the Basis for Greater Eurasia. In: *Human Affairs*, 30 (2), 174 – 188.
- MENA, F. (2020): “Tudo indica que vou viver para ver a renda básica implementada”, diz Eduardo Suplicy. In: *Folha de S. Paulo* 13. 4. 2020.
- NORFOLK, A. (2020): Black coronavirus patients are dying at double the rate of white in hospitals. In: *The Times* 24. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.thetimes.co.uk/article/black-coronavirus-patients-are-dying-at-double-the-rate-of-white-in-hospitals-lddtfs6vz>>.
- OXFAM (2020): Half a billion people could be pushed into poverty by coronavirus, warns Oxfam. 9. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.oxfam.org/en/press-releases/half-billion-people-could-be-pushed-poverty-coronavirus-warns-oxfam>>.
- PEREIRA DA SILVA, J. (2014): *Por que renda básica? Sao Paulo*: Annablume.
- SHAN, S. (2020a): Think exotic animals are to blame for the coronavirus? Think again. In: *The Nation* 18. 2. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.thenation.com/article/environment/coronavirus-habitat-loss/>>.
- SHAN, S. (2020b): Accelerating habitat loss behind Covid-19. The microbes, the animals and us. In: *Le mode diplomatique*. March 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://mondediplo.com/2020/03/05/coronavirus>>.
- SUŠA, O. – ŠTAHEL, R. (2016): *Environmetální devastace a sociální destrukce*. Praha: Filosofia.
- SUŠA, O. (2019): Global risks and conflicts: the social, environmental, and political consequences. In: *Critical Sociology*, 45 (6), 829 – 843.
- TETLOCK, P. E. (2016): *Superprognózy: Umění a věda předpovídání budoucnosti*. Brno: Jan Melvil Publishing.

- UNITED NATIONS GLOBAL COMPACT, Poverty (2020): Web. 30. 4. 2020. <<https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/our-work/social/poverty>>.
- UN News. No need to politicize COVID-19 (2020): 8. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://news.un.org/en/story/2020/04/1061392>>.
- WEI, X. (2017): *Ekonomická a politická transformace Číny*. Praha: Filosofia.
- WORLD FOOD PROGRAM (2020): 2020 – Global Report on Food Crises. 20. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.wfp.org/publications/2020-global-report-food-crises>>.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (2017): Up to 650 000 people die of respiratory diseases linked to seasonal flu each year. 14. 12. 2017. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.who.int/news-room/detail/14-12-2017-up-to-650-000-people-die-of-respiratory-diseases-linked-to-seasonal-flu-each-year>>.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (2018): The top 10 causes of death. 24. 5. 2018. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/the-top-10-causes-of-death>>.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (2019): Global research on coronavirus disease (COVID-19). Web. 30. 4. 2020. <<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/global-research-on-novel-coronavirus-2019-ncov>>.
- WORLDOMETERS (2020): Web. 5. 5. 2020. <www.worldometers.info/coronavirus/>.

doc. PhDr. Marek Hrubec, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
hrubec@flu.cas.cz

Od pandemie k revitalizaci: čínská zkušenost s koronavirem a globální iniciativy

Milan Kreuzzieger – Marek Hrubec

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ – Filosofický ústav
Akademie věd ČR, CZ

KREUZZIEGER, M. – HRUBEC, M.: From the Pandemic to Revitalization. The Chinese Experience with Coronavirus and Global Initiatives *Philosophica Critica*, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 103-117

The article deals with the Chinese experience with the contemporary pandemic in relation to relevant social and political issues. It addresses how China went from struggles against coronavirus (and related COVID-19) to a gradual revitalization of its economy and society after the (first) wave of the coronavirus. It analyses seven aspects of this issue. First, an identification of coronavirus and anti-virus measures applied by the government. Second, the spreading of the epidemic. Third, an ideological war in the world of multiple modernities. Fourth, a transition from the standstill of economy to its revitalization. Fifth, the historical Silk Road and its modernization. Sixth, the global Belt and Road Initiative and scenarios of future development. Seventh, the 17+1 Cooperation of China with Central and Eastern European countries.

Key words: China – Chinese – Pandemic – Coronavirus – COVID-19 – Global – Belt and Road

„Souhlas a přitakání – čím se od sebe liší?

Dobré a zlé – jaký je mezi nimi rozdíl?

Avšak: čeho se lid hrozí,

Toho se nelze nehrozit.“

Lao-c', *O tao a ctnosti* (překl. B. Krebsová, DharmaGaia, Praha 2003, s. 69).

Stejně jako každá nová závažná nemoc zasahující značnou část populace, je COVID-19 předmětem intenzivního vědeckého výzkumu, občanských a politických reakcí, mediálního zájmu a nesčetných dalších diskusí, které

se snaží zjistit o nemoci a jejím šíření co nejvíce informací. Nemoc způsobená novým koronavirem (SARS-CoV-2) byla oficiálně poprvé identifikována v čínském městě Wu-chan s 11 miliony obyvatel v provincii Chu-pej v prosinci 2019 a pojmenována Světovou zdravotnickou organizací (WHO) jako COVID-19 v únoru 2020. Počátek a původ nemoci jsou ovšem stále předmětem vědeckého výzkumu. Rostoucí křivku osob zasažených virem se v Číně podařilo stabilizovat ve druhé polovině února 2020 s uváděnými údaji mírně nad osmdesáti tisíci infikovanými případy a počtem obětí přes tři tisíce osob. Lze uvést, že k dnešnímu dni (5. května 2020) je uváděno celosvětově více než 3,7 milionu nakažených a více než 258 tisíc obětí, z toho v Číně je hlášeno registrovaných 82 881 nakažených a 4 633 obětí (Worldometers 2020). Největší výpovědní hodnotu mají tato čísla hlavně vzhledem k možnosti sledovat vývojové trendy a porovnávat metody výpočtů, které se navíc v průběhu času mění, ať už v národním rámci či v globální komparaci. Například zjišťování, kolik lidí má nemoc bez příznaků, se stává předmětem výzkumu v řadě zemí světa a bude záležet na míře testování, úspěšné identifikaci a registraci postižených. V tomto eseji se zaměříme především na vládní opatření proti koronaviru a na jejich reakce ve společenské a politické sféře.

Identifikace koronaviru a antivirová opatření

Koronavirová pandemie je závažný problém, jenž vyžaduje respekt k lidským životům a snahu o omezování projevů paniky, běžných sporů a xenofobních a rasistických projevů. Vzhledem k záplavě často protichůdných mediálních informací je vhodné nejprve stručně popsat jednotlivé realizované klíčové organizační kroky podle hlavních dostupných zdrojů, což přinejmenším umožňuje mapovat sled přijatých opatření. Jelikož byla nemoc čínskými lékaři identifikována jako dosud neznámá choroba s příznaky podobnými chřipce či zápalu plic, vyžádala si nejprve určitý čas pro její přesnou detekci a potvrzení.

Ve veřejných zdrojích jsou dobře dostupné informace o tom, že v prosinci došlo k prvním upozorněním na podezřelé výskyty a na polemiku o tom, zda se jedná o novou nemoc a jak je nebezpečná. Nastala šetření různých případů a následně byly tři případy nemoci oficiálně zkoumány Oddělením respirační a kritické péče v Nemocnici provincie Chu-pej pro integrované tradiční čínské a západní lékařství. Epidemiologická vyšetření byla nemocnicím a střediskům pro kontrolu a prevenci nemocí v městě Wu-chanu a v provincii Chu-pej nařízena od 29. prosince 2019. Městský zdravotnický výbor ve Wu-chanu vydal urgentní oznámení o léčbě pneumonie neznámé příčiny 30. prosince, přičemž tím byly zahájeny práce

odborníků z dalších oblastí. Světová zdravotnická organizace a různé země začaly dostávat pravidelné informace od 3. ledna 2020 včetně evropských zemí a USA. Poté 7. ledna čínské zdravotnické instituce potvrdily, že nový koronavirus byl spojen s případem na trhu ve Wu-chanu. Čínské centrum pro kontrolu a prevenci nemocí oznámilo pět celých genomových sekvencí nového koronaviru Světové zdravotnické organizaci a dalším zájemcům na webových stránkách 11. ledna. Virus se dostal do dalších zemí, například první oficiálně potvrzený případ COVID-19 v USA byl zaznamenán 20. ledna. V Číně se postupně činila různá antivirová opatření a 23. ledna bylo zcela uzavřeno město Wu-chan s přísnými opatřeními. Přestože jsou udávány ještě další různé údaje, nemění podstatně základní časový vývoj událostí včetně skutečnosti, že oproti Číně, v níž epidemie propukla, měly evropské země, USA a další země výhodu, že se jim dostalo informací o problému předem. Nicméně vždy budou existovat vzájemné požadavky zemí, aby se informovaly lépe a více, což je možné oboustrannou spoluprací vylepšovat. Nejde však pouze o informace, ale hlavně o vzájemnou pomoc při zachraňování životů a zdraví lidí.

Šíření pandemie

Souhrnně lze říci, že zásadní opatření byla přijata v lednu 2020 poté, kdy se postupně ukázaly odlišné závažné příznaky a schopnost nemoci se v lidské populaci rychle šířit (virulence). Když nemoc začala postihovat stále více osob, byla zavedena restriktivní opatření zamezující přenos viru a město Wu-chan a okolní tři města v provincii Chu-pej byla uzavřena. Zároveň s rychle narůstajícím počtem případů byla posílena zdravotnická infrastruktura intenzivní výstavbou několika specializovaných nemocnic a povoláním zdravotníků, hygieniků, dobrovolníků, policie a armády. Nešťastný byl ale souběh s tím, že Wu-chan před uzavřením opustilo mnoho lidí. Jak potvrdila Světová zdravotnická organizace, Čína poskytla odborníkům z celého světa velké množství odborných informací a zkušeností včetně popisu genomu koronaviru, který je důležitý pro vývoj vakcíny. Mezitím se však nákaza rozšířila do mezinárodního prostoru (asijských zemí, Evropy, na Blízký východ, USA ad.), kde způsobila řadu reakcí: od počáteční prezíravosti k panice, od přijetí přístupu divokého „promořování“ s cílem získat „kolektivní imunitu“ přes řízené zmírňování postupu (mitigation) až po aktivní potlačování (suppression) spojené se snahou nepřetížít zdravotnický systém i možnosti dané společnosti a omezit a oddálit šíření viru, než bude dostupný lék a vakcína.

Jelikož byla Čína první zemí, v níž se koronavirus rozšířil, volba čínských antivirových opatření sloužila jako model, který byl vystaven testu,

zda uspěje, nebo ne. Ostatní země se mohly mezitím částečně připravit na šíření viru a rozhodnout se pro vhodná opatření. Čínská vláda přijala velmi restriktivní opatření včetně domácích karantén, povinného nošení roušek a respirátorů, zavření obchodů, zastavení části průmyslové výroby apod. Čína podobně jako řada dalších zemí ve východní a jihovýchodní Asii má zkušenost s nebezpečnými nemocemi z dávnější minulosti i z nedávné doby. Jestliže se epidemie ve středověku šířily z Číny směrem do Evropy a naopak často celá léta, pak v současné době, kdy je svět propojen v důsledku vysoké mobility osob, mezinárodního obchodu a obecně celosvětové provázanosti, nastává šíření nemocí v řádu dní až týdnů.

Je patrné, že východoasijské země byly na epidemii lépe připraveny než Evropa nebo USA i v důsledku předchozí zkušenosti především s nemocí SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome, syndrom náhlého selhání dýchání), v letech 2002–2003 způsobenou také virem ze skupiny koronavirů (zasáhla téměř deset tisíc lidí se smrtností přibližně 10 %). Tyto země se s epidemií zatím relativně úspěšně vyrovnávají díky vládním opatřením, organizovanosti velkého množství lidí, disciplíně a pochopení mechanismů šíření nemoci, a to v některých případech i bez plošné karantény doprovázené výrazným pozastavením veškerého života i celé ekonomiky. Reakce lidí jsou patrné i v západních zemích. Porovnáváme-li reakce jedinců i celých čínských komunit žijících v „angloamerickém prostoru“, především v USA a Velké Británii, je u nich často zřejmá ochota přizpůsobit se kolektivnímu rozhodnutí institucionálních a politických autorit, zatímco u většiny ostatních lidí tomu tak v západních zemích ve velké míře není. V Evropě a Severní Americe byly SARS, ebola, virus zika a jiné nakažlivé nemoci brány jako riziko, ale vnímané spíše jako vzdálené nemoci. Čína a další východoasijské země, například Jižní Korea či Singapur, přitom patrně dokázaly využít nových digitálních technologií pro monitoring a šíření nemoci. To jim umožnilo cílenější boj s nemocí.

Ideologická válka ve světě různorodých modernit

Koronavirová pandemie se stala rovněž podnětem pro vznik několika hypotéz, případně až sporných dohadů, které zaujaly masová média. Prezident USA prosazuje verzi, že virus pochází z wu-chanských laboratoří. Americké zpravodajské služby přitom však uvádějí, že jsou tlačeny k tomu, aby toto tvrzení potvrdily (Wintour 2020; Mazzetti 2020). Podle jiné interpretace by mohlo jít o virus přivezený sportovci americké armády na sportovní armádní hry ve Wu-chanu v říjnu 2019 (Pickrell et al. 2020). Další interpretací je propojení čínského a amerického vlivu tím, že americké vládní zdroje údajně financovaly experimenty ve wuchanské laboratoři

(Mulraney – Owen 2020). Zatím je však většinou přijímán vědecky podložený názor, že koronavirus prošel přirozeným evolučním vývojem a nebyl vytvořen uměle v laboratorních podmínkách, jak uvádí také kancelář ředitele amerického zpravodajství, čínské vedení i Světová zdravotnická organizace (World Health Organization 2020). Nicméně předmětem tohoto článku není rozbor virologických či epidemiologických problémů a jejich počátky. Pokud by však politické zneužívání této otázky zesílilo, bylo by nutné se jí více věnovat.

Různá obvinění souvisejí zatím nejvíce s vývojem epidemie v USA. Nejprve prezident Trump chválil čínského prezidenta za zvládnání epidemie, ale obrátil poté, když nebyl se svojí vládou schopen zvládnout pandemii a USA se staly zemí, která má největší počet nakažených a mrtvých v důsledku pandemie na světě (konkrétně nyní má celou třetinu nakažených, tj. více než 1,2 milionu osob). V této situaci začal americký prezident vznášet otázku po včasném informování. Nicméně Centrum pro kontrolu a prevenci nemocí a velvyslanectví USA vydaly již 7. ledna oznámení, aby lidé necestovali do Wu-chanu, tj. třináct dní před oficiálním oznámením prvního případu koronaviru v USA (viz výše). Na konci února hodnotil prezident Trump riziko nemoci pro USA stále jako nízké a ještě v březnu byl optimistický.

Stojí ovšem za to zmínit, že pokusy dodat této otázce politickou sílu nastaly, přestože mají dosud spíše jen charakter rétoriky nízké závažnosti. S expanzí nákazy se projevují i snahy využít epidemii pro rozpoutání ideologické války. Zaznívají označení jako „čínský virus“, kdy se projevují xenofobní a rasistické předsudky a vyvolávání nenávisti vůči lidem z Číny a Asie obecně například v nedávných případech v USA, Británii či Brazílii, jak na to upozorňuje respektovaný časopis *Nature* (Stop the coronavirus stigma now 2020). Pandemie ale může zasáhnout každého a nezná etnika nebo hranice. Světová zdravotnická organizace už v roce 2015 a letos opět důrazně doporučila nespojovat konkrétní nemoc s nějakou lokalitou, zemí nebo regionem, protože to vede ke stigmatizaci a obviňování komunit daných oblastí, ačkoli se každý může stát jejich obětí.

V této souvislosti je třeba ocenit zásilky pomoci s antivirovými pomůckami, které zasílají různé země, včetně Číny, která se ukázala jako hlavní země na světě, která je schopna rychle dodat zásilky roušek, respirátorů a dalších zdravotních materiálů a zařízení do nejvíce postižených zemí, včetně USA či Itálie. Dobře se na tom ukazuje, jak se různé makroregiony světa se svými různými druhy modernit (Weiming 2000; Arnason 2009; Eisenstadt 2016) formovanými odlišnými ekonomicko-politickými systémy a kulturně-civilizačními kontinuitami dokážou vyrovnat s pandemií

a jejími dopady.¹ Západní modernita není univerzální a má různé alternativy v různých částech světa, včetně alternativy čínské (Wei 2017). Současný ekonomický potenciál Číny se přitom projevuje v její aktivní roli v mezinárodním prostoru i na úrovni širší participace v rámci světových institucí (OSN, Mezinárodní měnový fond, Světová obchodní organizace ad.) i makroregionálních uskupení. Je historicky pozoruhodné (Lysý 2006), že význam „nové asijské hemisféry“ (Mahbubani 2008) s rolí Číny, Japonska a dalších zemí je historickým mezníkem, který se objevuje po více než dvou stech letech výlučné dominance západních velmocí. V době současné pandemie se ukazují priority. Lidé budou v různých modernitách participovat a odvozovat svoji důvěru v politiky i stát předně od toho, do jaké míry jim mohou zajistit bezpečí a ochránit je prozíravými rozhodnutími před životními hrozbami a chaosem.

Východisko z pozastavení

Téměř na závěr koronavirové vlny v Číně se již od začátku dubna začala čínská společnost a ekonomika krok po kroku otevírat. Samozřejmě nevíme, zda další virová vlna bude jen slabou ozvěnou první vlny jakožto důsledek otevírání, nebo bude opět výrazná. Nicméně podstatné je, že pro revitalizaci ekonomiky je třeba nejen standardní znovuoobnovení hospodářství v Číně a v zahraničním obchodu, který se bude revitalizovat jak v závislosti na čínských možnostech, tak rovněž na podmínkách v jiných zemích světa, kde koronavirus působí silněji a zatím blokuje možnosti ekonomické revitalizace.

Čína už má s překonáváním krizí v poslední době zkušenosti. Zvládla asijskou finanční krizi roku 1997, důsledky SARS v letech 2002 – 2004, tzv. globální finanční a ekonomickou krizi roku 2008, která však byla krizí hlavně USA a dalších západní zemí, pandemií H1V1 (prasečí chřipku) v roce 2009 a další výzvy. Důležitá je především zkušenost z krize 2008. Čína ve své ekonomice výrazně zvýšila podíl domácí spotřeby, čímž se stává samostatnější. Nicméně se zároveň snažila řešit problém, že poptávka po čínském zboží v západních zemích se od globální ekonomické krize 2008 začala omezovat. Jelikož v čínské ekonomice hraje export důležitou roli, čínská vláda chtěla pomoci domácím producentům a celkovému stavu ekonomiky. Podpořila budování veřejné infrastruktury a řady dalších projektů v Číně s cílem vyvážit důsledky ekonomické krize a po letech nejistoty na západních trzích se začala aktivně angažovat v mezinárodní a transnacionální oblasti.

---

¹ V tomto výkladu navazujeme především na analýzy J. Arnasona, G. Delantyho, G. Therborna a T. Weiminga.

V letošní situaci koronavirové pandemie náhlé zastavení nebo utlumení masivních toků lidí, zboží a na druhou stranu zrychlení digitalizace, přenosů informací a komunikačních dovedností, elektronického obchodování (e-commerce), práce na dálku apod. vyvolalo v Číně i v dalších zemích světa řadu otázek po důsledcích těchto změn. V různých zemích mohou o práci přijít patrně desítky až stovky milionů lidí a některé podniky a firmy zbankrotují. Pravděpodobné budou dočasné deglobalizační trendy a snahy nahradit globální dělbu práce a výroby lokální a makroregionální soběstačností. Ne vždy to ale bude ekonomicky možné. Pravděpodobné nastanou dočasné deglobalizační trendy, přičemž v některých odvětvích může dojít ke zdravé relokaci a lokalizaci ekonomických aktivit a posílení místních komunit. Nicméně v jiných odvětvích, jako je například digitalizace, bude planeta propojena ještě více, dokonce i za rámcem planety pomocí satelitů a dalších zařízení. Svět bude stále velice globální v porovnání se stavem například před čtyřiceti, ale i dvaceti lety. Bez celosvětové spolupráce nebude možné účinně čelit planetárním problémům a rizikům – včetně epidemií a pandemií.

Historická hedvábná stezka a její modernizace

Zaměříme se nyní v druhé polovině tohoto textu na specifikaci možného východiska z koronavirové krize v globálním prostředí prostřednictvím výkladu čínských mezinárodních a transnacionálních aktivit, které Čína dosud rozvíjela v posledním období a které již nyní po odeznívání koronavirové vlny v Číně začíná revitalizovat (s nadějí, že druhá či další vlna nebude zásadní překážkou těchto aktivit) (Ho 2020). Vedle různých výrobních a obchodních globálních aktivit by zásadní roli patrně mohla hrát Iniciativa pásma a cesty (anglicky the Belt and Road Initiative, zkratkou BRI). Je proto třeba se ptát, z jakého významného zdroje BRI vychází, jakou roli dosud BRI hrála a jaký je její potenciál do budoucna. Vyhlášení v roce 2013 bylo snahou přijít s novou verzí historické hedvábné stezky, která by byla adekvátní pro 21. století jak obsahem, tak i mediálním obrazem. Pozitivní a částečně rovněž nostalgické vzpomínky na starobylou hedvábnou stezku s karavanami velbloudů, které vezou exotické zboží cenně v Evropě, Asii i východní Africe, přitahují k nové iniciativě pozornost.

Právě tato globální Iniciativa pásma a cesty může být výrazným podnětem pro revitalizaci ekonomiky v řadě zemí a pro pomoc lidem po pozastavení aktivit kvůli koronavirové pandemii. Nejen čínská administrativa, ale také západní vědci uvažují tímto směrem. Digby James Wren, australský geopolitický expert na Iniciativu pásma a cesty, uvedl: „BRI může působit tak, jak to udělal Marshallův plán, dostal lidi zpět do práce, dal jim

jidlo na stůl, zajistil, aby lidé dostali zapláceno, aby měli práci a aby byla vybudována infrastruktura.“ (Bhaya 2020). BRI by mohla po pandemii pomoci různým zemím světa, ale i Číně samé, analogickým způsobem, jakým Marshallův plán pomohl evropským ekonomikám po druhé světové válce. Finanční objem Iniciativy pásma a cesty je několikrát větší, než byl Marshallův plán (samozřejmě při přepočtu tehdejších financí na finance dnešní).

Peter Thomson, předsedající Valnému shromáždění OSN na plenárním zasedání Fóra pásma a cesty pro mezinárodní spolupráci (Belt and Road Forum for International Cooperation), již dříve zdůraznil, že BRI má značný význam nejen pro Čínu, ale i pro světové společenství: „Iniciativa pásma a stezky představuje mocnou hnací sílu pro dosažení cílů udržitelného rozvoje. Inkluzivní, integrační a transformační vize BRI je v naprosté synergii s Agendou 2030 a její optimistický duch inspiruje nás všechny.“ (Thompson 2017) Čína podepsala přes sto dohod o spolupráci se 126 zeměmi a 29 mezinárodními organizacemi (NewsInAsia 2019). Již nyní se v boji proti pandemii rozvíjí to, co se začíná neformálně nazývat zdravotní hedvábná stezka, která zajišťuje přísun zdravotních pomůcek pro ochranu před koronavirem (dodávky masek, respirátorů, ventilátorů apod.).

Iniciativa pásma a cesty má svoji relevantní historickou předchůdkyni ve zmíněné proslulá historické hedvábné stezce, jež byla organickou součástí dlouhodobého vnitřního rozvoje Číny, která vynalezla a produkovala zboží atraktivní také pro ostatní části Asie, Evropy i Afriky.² Hedvábnou stezku tvořila transnacionální síť pozemních i námořních cest, propojující civilizace, národy, etnika a náboženství od Číny až po římskou říši. Zahrnovala tak Eurasii od východu Asie přes Indii, Střední Asii, Persii, arabský svět až po Balkán s odbočkami do východní a severní Afriky. Stezka získala slávu nejen díky čínskému hedvábí, ale také prostřednictvím řady dalších produktů (papíru, tisku, kompasu, střílnému prachu či jeřábu) a nových myšlenek. Stezka sloužila výměnám zboží a také civilizačním, kulturním, sociálním, filosofických, vědeckých, vojenských či politických výdobytků a vynálezů i šíření rozmanitých zájmů a cílů.

Od svého vzniku ve 2. století př. n. l. hedvábná stezka pochopitelně zažívala i temnější chvíle, kdy docházelo k útlumu vzájemných výměn. Ve svých dlouhých dějinách byla svědkem například šíření epidemií přenášením moru a jiných infekčních nemocí, a to jak z Východu na Západ, tak obráceně. Pokaždé však v dějinách výhody převážily nad deficity a pohyb lidí a zboží se obnovil a rozvinul ještě více než před epidemií.

² Zde čerpáme z článku zaměřeného na historické zdroje čínského modelu a revitalizované hedvábné cesty v moderní verzi (Hrubec 2020, 141–143).

Hedvábná stezka byla po dobu přibližně šestnácti století významným příspěvkem ke světovým dějinám díky tomu, že podněcovala spolupráci mezi Východem a Západem. Bez hedvábné stezky by dnes zbytek Asie, Evropa a Afrika nejspíš vypadaly jinak, protože tehdejší inovace se šířily především z Východu na Západ (Frankopan 2017).

Iniciativa pásma a cesty a scénáře dalšího vývoje

Iniciativa pásu a stezky byla navržena roku 2013 s cílem navázat moderním způsobem na dědictví staré hedvábné stezky. Od té doby se rozvinula v ambiciózní projekt zaměřený na rozvoj konektivity, komunikace a spolupráce mezi zeměmi a regiony v Asii, Evropě, Africe a rovněž Latinské Americe, tedy projekt, který by mohl být vhodným prostředkem také pro revitalizaci ekonomických a dalších aktivit po koronavirové epidemii. Je už na co navazovat. Od spuštění iniciativy do června 2018 obchod mezi participujícími zeměmi překonal 5 bilionů dolarů. Během prvních pěti let Čína v těchto zemích investovala přes 70 miliard dolarů. V případě inženýrských projektů hodnota kontraktů převýšila 500 miliard dolarů. BRI již vynesla 2,01 miliardy na daních a vytvořila 244 tisíc pracovních míst (Lu 2018). Známé ekonomické koridory propojují Eurasii a zahrnují například projekt železnice Budapešť–Bělehrad či celou řadu projektů v rámci CPEC, tedy koridoru Čína–Pákistán, jenž umožňuje přístup Číně do Perského zálivu k arabským zemím a také k Iránu, který dnes patří k zemím nejvíce postiženým koronavirem. Za zmínku rovněž stojí čínské investice do přístavů po celém světě, včetně evropských, například v Řecku či Itálii, jež patří k evropským zemím s největším výskytem nakažených koronavirem.

Iniciativa pásma a cesty není izolovaným projektem, který jen dobře navazuje na historii a byl by nyní kvůli pandemii využit pouze krátkodobě a účelově. Je relevantní součástí širšího rámce konceptu *čínského snu* (中国梦, *Zhongguo meng*), který počítá s vybudováním *přiměřeně prosperující společnosti* v roce 2021 a rozvinuté společnosti v roce 2049, kdy země oslaví sté výročí založení Čínské lidové republiky. Součástí je rovněž podpora domácí spotřeby, která má za cíl snížit závislost na čínském exportu zvláště na Západ, respektive do USA. Globální rozměr transformace pak spočívá v reformulaci dosavadní zahraniční politiky a tvorbě globálních institucí (Wu 2018). Kromě Iniciativy pásu a stezky jde o například o Asijskou infrastrukturní investiční banku (AIIB), která je rozvojovou bankou určenou pro budování infrastruktury v Asii i za jejími hranicemi, čímž doplňuje a umenšuje význam a činnost Světové banky a Mezinárodního měnového fondu. Proto BRI zdůrazňuje transnacionální a globální produkci, obchod a další formy spolupráce, jakož i domácí rozvoj v Číně spojený s globálními

interakcemi s jednotlivými světovými makroregiony světa a zároveň zaměřený na propojení čínských provincií, z nichž obzvláště ty západní zůstávají stále poměrně nerozvinuté.

Nyní ale bude záležet na tom, jak bude potenciál uvnitř Číny i její aktivity provazující interní a externí aktivity, především Iniciativy pásma a cesty, využity jako východisko při odeznívání koronavirové pandemie. Šanghajské ústavy mezinárodních studií přicházejí se třemi základními scénáři potenciálního ekonomického vývoje (Chen 2020, s. 8–10). První scénář, teorie „kritického dopadu“ (the “critical impal” theory), počítá se silnými negativními konsekvencemi pandemie. Předpokládá, že pozastavení ekonomiky v době pandemie nebude následováno hladkým rozjezdem do téměř původního stavu ekonomiky, ale naopak problematizováním již zpomalené čínské ekonomiky a následným dopadem na světovou ekonomiku. Druhý scénář, teorie „zvládnutelného dopadu“ (the “manageable impal” theory), vychází z řešení ekonomických konsekvencí po virové epidemii SARS kolem let roku 2003. Vychází tedy v možnosti kontrolovatelného menšího negativního dopadu na čínské hospodářství a překonání propadu v prvním čtvrtletí 2020, což by mělo mít pouze mírné negativní důsledky v mezinárodní a transnacionální sféře. Za třetí, teorie „nejistého dopadu“ (the “uncertain impal” theory) rozpracovává další faktory možného vývoje, včetně nejistého času trvání pandemie, které nemají dostatečný precedens v minulosti a jež tedy nelze dobře predikovat v budoucím vývoji. Například skutečnost, že velikost čínské ekonomiky je v současné době devětkrát větší než v roce 2003, kdy propukl SARS.

Důležitým bude přístup, který v Číně v současné době zaujmou v rámci příprav na plán na leta 2021–2025, včetně ekonomických stimulů na revitalizaci ekonomiky po období pandemie. Pokračování v infrastrukturních projektech v Číně i v rámci Iniciativy pásma a cesty, budování sítě 5G a umělé inteligence a další směřování k ekonomice s vysokou přidanou hodnotou a rozvinuté společnosti budou patřit mezi určující trajektorie dalšího vývoje.

Spolupráce 17+1: kooperace Číny se střední a východní Evropou

Podívejme se nyní, jak by se další vývoj v Číně po pandemii mohl dotknout střední Evropy v rámci uplatnění Iniciativy pásma a cesty a Spolupráce 17+1.³ Zatímco platforma 16+1, respektive od jara 2019 díky zapojení Řecka s jeho strategickým přístavem Pireus u Athén 17+1, může být pojímána v užším smyslu a samostatně, v širším rámci tvoří součást Iniciativy

³ Na tomto místě využíváme komparativní rozbor BRI ve vztahu ke spolupráci v rámci 16+1 (Hrubec 2018b).

pásu a cesty. Formát 16+1 byl vytvořen s cílem rozvíjet strategický dialog a spolupráci mezi ČLR a šestnácti střeoevropskými a výchoevropskými zeměmi (region CEE) a poté začal být rozvíjen rovněž v kontextu BRI. V obou případech je obsah tvořen rozmanitými projekty v oblasti investic, energetiky, dopravy, obchodu, výzkumu, vzdělání, kultury či životního prostředí (Huang – Liu 2016). V rámci BRI dosud čínské vedení kladlo důraz na infrastrukturu, high-tech i zelené technologie. Formát 16+1 sice v roce 2012 iniciovala Čína, aktivně se na něm nicméně podílejí i ostatní partneři z regionu CEE.

BRI i spolupráce na platformě 17+1 představují ambiciózní projekty a jako takové pochopitelně přinášejí i určitá rizika, která je třeba řešit. Nové výzvy jsou spjaty s rozvojem a šířením umělé inteligence, sítí 5G, internetu věcí, kybernetickou bezpečností, novými sociálními médii či e-commerce. Založení nové verze Světové obchodní organizace odpovídající novým trendům a uvedené agendě v podobě Elektronické světové obchodní platformy (eWTP) může být jedním z dalších zásadních kroků. Nové tendence a nové problémy by nicméně měly být chápány jako výzvy a příležitosti, které jsou nutnou podmínkou jakéhokoli rozvoje, inovace a pokroku.

Projekt 17+1 i Iniciativa pásu a stezky jako taková sdílejí úsilí o prohlubování strategického dialogu, konektivity a spolupráce mezi jednotlivými částmi a větvemi. Jsou však mezi nimi i rozdíly, které je třeba průběžně analyzovat a navrhovat řešení různých specifik, které z toho plynou. Platforma 17+1 se zaměřuje primárně na oblast střední Evropy, Pobaltí a Balkánu, zatímco BRI na mnohem rozsáhlejší oblast Asie, Evropy, Afriky a Latinské Ameriky. Prvním, zjevným rozdílem je tedy územní rozměr. Sedmnáctka států je přece jen něco jiného než čtveřice kontinentů. Za druhé, panuje rozdíl ve vnitřní koherenci. Na jedné straně BRI zahrnuje země s nanejvýš odlišnými dějinami, ekonomikou, politikou či kulturou, třebaže některé sdílejí společné eurasijské základy. Na straně druhé je výhodou šestnáctky zemí z formátu 17+1, že rozvíjejí specifickou a mnohem méně diferencovanou formu spolupráce. Navzdory objektivně existujícím rozdílům má těchto šestnáct států společnou socialistickou minulost a podobné zkušenosti s ekonomickou a politickou transformací a přechodem k tržnímu hospodářství po roce 1989 (kromě Řecka, které však má po své nedávné krizi podobné výkonnostní ekonomické charakteristiky jako šestnáct ostatních zemí). V tomto ohledu se částečně podobají čínské zkušenosti, neboť Čína od roku 1978 rovněž prochází výrazným transformačním procesem. Za třetí, rozdíl v teritoriálním záběru a vnitřní soudržnosti vede k různým podobám spolupráce. Ta může být sice na platformě 17+1

mnohem intenzivnější a rozvinutější, ale plně rozvinout se bude moci až v pevném spojení a v rámci BRI.

Všechny tři zmíněné rozdíly mohou Iniciativu pásu a stezky obohatit, pokud se je podaří uchopit jako možnosti rozvoje. Specifickou úlohu hrají střeoevropské země, především V4, tedy Česká republika, Slovensko, Maďarsko a Polsko. V projektu 16+1 byly v posledních letech velmi aktivní. Doposud státy V4 a Rumunsko tvořily přibližně 80 % obchodu mezi Čínou a státy CEE. Spolupráce se ale pochopitelně neomezuje pouze na obchod. Naopak zahrnuje také další oblasti – ekonomickou, finanční, právní, výzkumnou, vzdělávací, kulturní či mezilidskou. Celkově by 17+1 mohla pomoci zvýšení životní úrovně občanů 17+1, a tak přispět k tomu, aby se tyto země staly plnohodnotnějšími partnery bohatších západoevropských zemí Evropské unie. To by mělo být v zájmu celé EU.

V Česku, na Slovensku i obecněji ve střední Evropě budeme muset v dalším období po pandemii v souvislosti s realizováním vazeb s čínskými partnery čelit mnoha výzvám a překážkám, které bude třeba překonávat (Hrubec 2018). Členové 17+1 budou přitom pokračovat v intenzivní kooperaci se západními zeměmi Evropské unie a také ve spolupráci s ostatními partnery v rámci multilaterálního světa. Bude to znamenat pokus o nové nastavení vztahů s USA, rozvoj vztahů se zeměmi BRICS a dalšími většími i menšími státy v rámci Iniciativy pásu a cesty a v dalších iniciativách.⁴

Závěr

Globální pandemie otevřela celou řadu důležitých otázek. Pomohla obnažit problémy, které se skrývaly pod povrchem. Přenos viru z přírodního prostředí do lidské společnosti není jen záležitostí konkrétního případu koronaviru. Má obecnější souvislosti, které poukazují na další formy přenosů, které se projeví v jiných případech. Týkají se ekologických problémů souvisejících s přetěžovaným životním prostředím a měly by vést k proměně výroby, distribuce a spotřeby směrem k „udržitelným“ a méně devastujícím způsobům produkce.

V krizi akcelerující potřeba využití nových technologií vynucená zne možněním běžného fyzického sociálního kontaktu může být vnímána jak z perspektivy rozšíření možností člověka a společnosti, tak i z perspektivy rizik digitální kontroly se sofistikovaným zpracováním biologických dat. Rozvoj robotizace a automatizace může vést k pozitivnímu nahrazení

---

⁴ K dalším rozborům mohou sloužit knihy o interkulturním dialogu a různorodých modernitách (Hrubec 2008; Svoboda – Štěch 2012; Kreuzzieger – Lánský 2016; Agha 2018).

lidské práce strojovou, jak o tom sní již celé generace lidí, ale zároveň může vést k nezaměstnanosti, pokud nebudou pozitivní přínosy z robotizace rozděleny mezi celou lidskou populaci.

Jsou zde i globální ekonomické a politické otázky spojené se změnami po pandemii. Ekonomická spolupráce USA, Evropy a Číny od roku 1978 vytvořila provázaný komplexní globální systém, který Čína dokázala v domácím prostředí využít pro svůj rozvoj, konkrétně pro vyzvednutí 800 milionů lidí z chudoby a zvýšení životní úrovně, z toho více než 300 milionů lidí na úroveň Evropské unie. Avšak od nástupu nového amerického prezidenta v roce 2017 se prohlubuje divergence a rivalita mezi USA a Čínou.

Dnes už ale víme, že střety velmocí, modernity či civilizací na globálně sdílené a propojené planetě si nikdo nemůže dovolit, aniž by tím neohrozil i sám sebe. Je zapotřebí respektovat pluralitu uspořádání v různých makroregionech světa i v menších oblastech a společně kooperovat. Iniciativy Pásma a cesty a 17+1 k tomu dávají příležitost. Spolupráce na globální rovině je potřebná nikoli z čistého idealismu, ale z řady praktických důvodů, které lidem umožnily zvládnout překážky nepřekonatelé pro malá společenství. Pandemie koronaviru je právě takovým závažným globálním problémem, který se týká života, bezpečnosti a zdraví všech lidí.

Literatura

- AGHA, P. (2018): *Lidská práva v mezikulturních perspektivách*. Praha: Academia.
- ARNASON, J. P. (2009): *Civilizační analýza. Evropa a Asie na rozcestí*. Praha: Filosofía.
- BARRO, R. J. – URSUA, J. F. – WENG, J. (2020): *The Coronavirus and the Great Influenza Epidemic Lessons from the "Spanish Flu" for the Coronavirus's Potential Effects on Mortality and Economic Activity*. Munich: Munich Society for the Promotion of Economic Research – CESifo GmbH.
- BHAYA, A. G. (2020): BRI to lead post-COVID-19 "Marshall Plan" for global recovery. In: *CGTN*, 11. 4. 2020. Web. 26. 4. 2020. <<https://news.cgtn.com/news/2020-04-11/BRI-to-lead-post-COVID-19-Marshall-Plan-for-global-recovery-Pyun62F17y/index.html>>.
- CHEN, D. et al. (2020): *Coronavirus Battle in China: Process and Prospect*. Shanghai: Shanghai Institutes for International Studies, s. 8 – 10.
- DELANTY, G. (ed.) (2006): *Europe and Asia Beyond East and West*. London – New York: Routledge.
- EISENSTADT, S. N. (2016): Různorodé modernity. In: Kreuzzieger, M. – Lánský, O. (eds.): *Modernita/modernity v eurasijských kulturních a civilizačních kontextech*. Filosofía, Praha: s. 133 – 165.
- FRANKOPAN, P. (2017): *The Silk Roads: A New History of the World*. New York: Vintage.

- HO, D. (2020): COVID-19 won't have long-term impact on BRI. In: *China Daily* 26. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://global.chinadaily.com.cn/a/202003/26/WS5e7c0e74a310128217282227.html>>.
- HUANG, P., LIU, Z. (eds.) (2016): *China-CEEC Cooperation and the "Belt and Road Initiative"*. Beijing: China Social Sciences Press.
- HRUBEC, M. (ed.) (2008): *Interkulturní dialog o lidských právech*. Praha: Filosofia.
- HRUBEC, M. (2018): Approaches of the EU towards the 16+1 Cooperation: Three Cases in the Framework of the Belt and Road Initiative. In: Huang, P. – Liu, Z. (eds.) *16+1 Cooperation and the Belt and Road Initiative: Europe's Responses*. Beijing: China Social Sciences Press, s. 97 – 108.
- HRUBEC, M. (2018b), Innovation in Understanding and Cooperating the Macro-Regions. In: HUANG, P., LIU, Z. eds. *How the 16+1 Cooperation Promotes the Belt and Road Initiative*. Beijing: China Social Sciences Press, pp. 34 – 53.
- HRUBEC, M. (2020): Historical Resources of China's Model: Relevance to the Present. In: *Human Affairs*, 30 (2), 134 – 145.
- KREUZZIEGER, M. – LÁNSKÝ, O. (eds.) (2016): *Modernita/modernity v eurasijských kulturních a civilizačních kontextech*. Praha: Filosofia.
- LU, Y. (2018): China's merchandise trade with Belt and Road countries tops \$5 trillion in 5 years. In: *People's Daily* 31. 8. 2018. Web. 30. 4. 2020. <<http://en.people.cn/n3/2018/0831/c90000-9496013.html>>.
- LYSÝ, J. (2006). *Dejiny politického myslenia (Blízky Východ, Antika, Čína, India, Islam)*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- MAHBUBANI, K. (2008): *The New Asian Hemisphere: The Irresistible Shift of Global Power to the East*. New York: Public Affairs.
- MAZZETTI, M. – E. BARNES, J. E. – WONG, E. – GOLDMAN, A. (2020): Trump officials are said to press spies to link virus and Wuhan labs. *The New York Times* 30. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.nytimes.com/2020/04/30/us/politics/trump-administration-intelligence-coronavirus-china.html>>.
- MULRANEY, F. – OWEN, G. (2020): Revealed: U.S. government gave \$3.7million grant to Wuhan lab. In: *Mail Online*. 12. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.dailymail.co.uk/news/article-8211291/U-S-government-gave-3-7million-grant-Wuhan-lab-experimented-coronavirus-source-bats.html>>.
- NOLAN, P. (2019): *China and The West. Crossroads of Civilisations*. London: Routledge.
- ORBAY, E. (2020): Trump's "Chinese Virus" and What's at Stake in the Coronavirus's Name. *The New Yorker* 25. 3. 2020. <<https://www.newyorker.com/culture/cultural-comment/whats-at-stake-in-a-virus-name>>.
- PICKRELL, R. (2020): Chinese official says US army may have "brought the epidemic to Wuhan". In: *Millitary.com* 12. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.military.com/daily-news/2020/03/12/chinese-official-says-us-army-may-have-brought-epidemic-wuhan.html>>.
- Stop the coronavirus stigma now (2020): In: *Nature* 7. 4. 2020. Web. 13. 4. 2020. <<https://www.nature.com/articles/d41586-020-01009-0>>.
- SVOBODA, J. – ŠTĚCH, O. (2012): *Interkulturní vojna a mír*. Praha: Filosofia.

- THOMPSON, P. (2017): Speech at the Plenary Session of the Belt and Road Forum for International Cooperation. *The Belt and Road Forum for International Cooperation*. Beijing, 14. 5. 2017.
- WEIMING, T. (2000): Multiple Modernities: A Preliminary Inquiry into the Implications of East Asian Modernity. In: Harrison, L. E. – Huntington, S. P. (eds.): *Culture Matters: How Values Shape Human Progress*. New York: Basic Books.
- WINTOUR, P. (2020): US intelligence agencies under pressure to link coronavirus to Chinese labs. In: *The Guardian* 30. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/30/cia-pushes-back-at-trump-efforts-to-link-coronavirus-to-chinese-laboratories>>.
- Worldometers (2020): Web. 27. 4. 2020. <www.worldometers.info/coronavirus/>.
- WEI, X. (2017): *Ekonomická a politická transformace Číny*. Praha: Filosofía.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION (2020): Origin of SARS-CoV-2. 26. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.who.int/health-topics/coronavirus/who-recommendations-to-reduce-risk-of-transmission-of-emerging-pathogens-from-animals-to-humans-in-live-animal-markets>>.
- WU, Z. (2018): Funcional Logic of the Belt and Road Initiative: Based on a New Interpretation of Geo-economics. In: *SASS Studies*, 12, 28 – 68.
- 126 countries, 29 international organizations are now part of China's BRI (2019): In: *NewsInAsia*, 29. 4. 2019. Web. 30. 4. 2020. <<https://newsin.asia/126-countries-29-international-organizations-are-now-part-of-chinas-bri/>>.

RNDr. PhDr. Milan Kreuzzieger, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
kreuzzieger@flu.cas.cz

doc. PhDr. Marek Hrubec, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
hrubec@flu.cas.cz

Coronaglobal v angloamerickém světě

Oleg Suša

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

SUŠA, O.: Coronaglobal in the Angloamerican World

Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 118-126

In this article I focus on several dimensions of the pandemic in the Angloamerican world. In the first part I try to make a survey analysis of the Covid 19 epidemic burst in the USA and the United Kingdom, focusing on the specific traits in societal governance and reactions in society in figures. Second part is exploring some important aspects of coronaglobal crisis from the point of view of critical social explanation of the global risk society, risk definition and power. Modern institutions and their global interactions are unable to control effectively uncertainty and ambivalence which they are co-producing. Living in the global risk society creates rising uncertainty and vulnerability of powerless individuals who are disposed from the capacity to risk definition. In the third part I focus on the pandemic infection as a part of the global environmental crisis. Human health is a boundary sphere between humans and ecosystems. It is related to processes resulting from exploitation linked to privatisation, commodification, and weaponization.

Key words: Globalization – Pandemia – World risk society – Coronaglobal – USA – United Kingdom – Organised irresponsibility

Rok s magickým číslem 2020 začal novou pandemií. Žijeme v době environmentálních katastrof, v době intenzivních transnacionálních a lokálních interakcí, obchodu, mezikontinentálních výrobních a spotřebních sítí, masového turismu a obecné mobility lidí. Mluvíme proto o kompresi času a prostoru. A právě díky této nebývalé mobilitě se šíří nový koronavirus. Kvůli nové globální pandemii dochází k náhlému minimalizování mobility a otevřenosti, státy postupně omezují pohyb osob jako ve výjimečném stavu. Podobně jako ve válkách musejí lidé omezit vycházení a trávit celé dny v sociální izolaci. Nemohou vyrážet do obchodních středisek, nemohou cestovat, nemohou do kaváren a restaurací a hospod, nemohou na stadiony a na sportovní závody, do kadeřnických salonů atd. Pro mnoho

lidí zvyklých denně konzumovat se to zdá být strašlivým omezením jejich svobody.

Právě USA si toto omezení patrně nebyly schopny připustit, karanténní omezení se prosadila patrně se zpožděním. Navíc působí komplexita federálního uspořádání organizace a správy a rovněž velká a rozmanitá populace s třídní a rasovou stratifikací, s velkými sociálními rozdíly a sociální nerovností. V současnosti je v USA skoro milion a čtvrt nakažených virem (1 237 633) a přes 70 tisíc osob na nákazu zemřelo (72 271). Nejvíce pandemie působí ve státě New York se 330 139 nakaženými a 25 204 mrtvými. (Worldometer: 5. 5. 2020). Rovněž ve Velké Británii došlo k velkému epidemickému růstu, zejména po 16. březnu, do dnešního dne je tam celkem 194 990 nakažených a 29 427 zemřelých. V Kanadě je to 62 046 nakažených ku 4 043 zemřelým. Na Novém Zélandě je to 1 486 nakažených a 20 zemřelých. (Worldometer: 5. 5. 2020).

Bylo to způsobeno nejspíše přílišnou sklerózou veřejné sféry, slabými zdroji ve veřejné zdravotní infrastruktuře spolu se souvisejícím dlouhodobým oslabením podpory veřejných potřeb a politikou škrťů státu ve jménu vyrovnaného rozpočtu. Patrně působila subjektivně rovněž hédonistická laxnost mnoha obyvatel, kteří se nechtěli disciplinovaně omezit. Liberální etická norma „Já především“ takto mnohé vychovávala na základě doktríny o tom, že neexistuje něco jako společnost, existují jen jedinci. Atomizovaní jedinci pozdního postindustrialismu se stále víc prekarizovanou existencí, často ovládaní dluhem, se obtížně orientují ve světě a podléhají mediální manipulaci. V americké společnosti existuje mnoho jedinců, kterým není blízká disciplinovaná poslušnost k nařízením vlády.

Obecně je možno konstatovat, že se projevila notorická praxe kapitalismu, v níž problémy celé společnosti vyprodukované vyráběnými riziky má vyřešit stát – ovšem jen za podmínky, že bude zachován růstový motor a zisky soukromého byznysu. Byznys často vydělává na managementu rizika i na katastrofách (tzv. disaster capitalism). V těchto podmínkách nelze snadno zmobilizovat masu jedinců k nebyvalé disciplíně a solidaritě ohledů, kterou katastrofa epidemie celospolečensky vyžaduje. Disfunkce společnosti a absence sociální solidarity se kvůli individualizaci a nízké sociální kohezi projevují v důsledku rychlé polarizace sociálních nerovností soudobého globálního kapitalismu.

V konkrétních podmínkách a situačních kontextech je možno zkoumat selhání institucí, osob v rozhodovacích pozicích či selhání (kapitálem zneschopnělého) státu jako systému. Roli hrají metody austeritního vládnutí spojené s neoliberální vírou v malý a laciný stát. Díky politice dlouhodobých škrťů veřejných výdajů došlo k oslabení národního zdraví a celospolečenské zdravotní ochrany a bezpečnosti. V USA nemá dvacet sedm a půl

milionu lidí žádné zdravotní pojištění. Všeobecná zdravotní péče je zajišťována infrastrukturou veřejného zdravotnictví, na němž závisejí i bohatí. Množství služeb a výkonů je privatizováno, takže i pojištěné osoby se bojí být nemocní, často otálejí s návštěvou zdravotního zařízení a čekají, až se stav zhorší.

V New Yorku nedávno došlo ke zrušení dvaceti tisíc nemocničních lůžek kvůli škrtům ve veřejné sféře. Neoliberální „small government“ způsobil prodlení, v němž mezitím rychle došlo k nakažení lidí v komunitách, ačkoli jak americké, tak britské vládnoucí špičky bagatelizovaly koronavirus jako svého druhu jenom chřipku. Prezident USA omezil přístup k základní zdravotní péči pro imigranty žádající o povolení k pobytu s tím, že mají být soběstační. Také afroamerické komunity nemají snadný přístup ke zdravotní péči, navíc v jejich komunitách je tradiční nedůvěra ke zdravotnictví.

Trumpova administrativa se snažila od počátku krize dopad zlehčovat v obavách o zajištění důvěry investorů (kapitálu) a také kvůli znovuzvolení Trumpa prezidentem pro druhé období. Podobně i v Británii v čele s konzervativní vládou Borise Johnsona docházelo k bagatelizaci problému a pandemie byla ve stínu brexitu.

Kromě toho pronikají zprávy o tom, že CIA i další zpravodajské služby tajně varovaly před pandemií, koronavirus byl nazván „čínským“ a „cizím“. Britský premiér zas hovořil o „stádní imunitě“, v níž má být populace vystavena infekci najednou, aby se jí zbavila. Promoření populace náhle a masově navozuje obraz středověké morové rány a sociální darwinismus přežití silnějšího.

V USA na pandemii reaguje stát fiskálně, ekonomicky i direktivně. Federální rezervní systém 3. března přistoupil k sérii snižování úrokových sazeb a začal nakupovat zpětně cenné papíry. Dne 6. března zahájil prezident sociálně-ekonomickou výpomoc a podepsal přiděl 8,3 miliardy dolarů na vývoj léku proti koronaviru a na boj s pandemií. Kritici viní tuto politiku ze slepoty ke globalitě pandemie a vzájemné propojenosti světa, kde nelze pandemii léčit doma a pokračovat v politice sankcí a agresí v ostatním světě. Trump dokonce obhajoval zabavení ochranných pomůcek ve prospěch amerického státu mimo jeho území. Heslo „America first!“ se naplnilo v pirátském hávu. Dne 13. 3. demokraty ovládaná Sněmovna reprezentantů schválila zákon o zavedení bezplatného testování, dotace Medicaid programu a zvýšení podpor v nezaměstnanosti. Prezident vyhlásil mimořádný stav a rozdělil 50 miliard dolarů jednotlivým státům a oblastem. Senát ovládaný republikány dne 18. 3. schválil návrh Sněmovny a druhý den navrhl nový balíček. Začal spor o další kroky. 23. března byl schválen zákon s částkou 2,2 bilionu dolarů, v jejímž rámci je 250 miliard dolarů vyčleněno na přímé platby jedincům a rodinám s nejnižšími

příjmy. 350 miliard dolarů je na půjčky pro malé podniky, 25 miliard dolarů na dávky pojištění v nezaměstnanosti a 500 miliard dolarů na půjčky firmám v nouzi. O pomoc v nezaměstnanosti požádalo víc než 7 milionů lidí – zatím.

Zmiňme ještě otázky o bumerangových efektech. Je možno chápat koronavirovou krizi jako varování před důsledky devastace planety Země a souvisí to s klimatickou krizí a s dogmatem lidského panského postoje ke zvířatům a rostlinám? Může donekonečna pokračovat koexistence lidského pravěkého požívání divokých zvířat, industriální produkce masa a ekologická krize zrychleného vymírání živočišných druhů? Selhala demokratická kontrola militarizace vědecko-technického rozvoje, zejména aplikace biomedicínského a genetického inženýrství, ale též farmaceutického průmyslu, jejichž produkty jsou také epidemické virové mutace? Je krize velký experiment na lidstvu, je to případ nezamýšlených vedlejších důsledků „slepého“ pokroku technovyví, je to případ vydělávání velkých zisků? A tak bychom mohli pokračovat v kladení otázek, na něž hledat odpovědi opravdu není lehké.

Je jisté, že v blízké budoucnosti obrovsky naroste jistota našich nejistot, každodenně si lidé uvědomí, že žijeme v rizikové společnosti, která má globální rozměry. Nikdo dnes neví, jak dlouho se budou ve světě ničivě projevat virové epidemie. Již nyní vidíme sílící očekávání masy obyvatel, že instituce budou plnit funkce ochrany jistot přežití. Bezpečnostní ohrožení zesiluje potřebu (znovu) budovat stát. To se již projevuje v podobě finančních injekcí do ekonomik, v plánech na převzetí oborů a odvětví do znárodněného rámce, ve snahách o větší investování do veřejných potřeb a do udržení lidské společnosti v relativně funkční podobě. V demokratickém ustavení je ideálem budování státu zdola společnou iniciativou spoluobčanů. Jestliže se k bezpečnostním ohrožením započítá pandemie, ekonomický úpadek většiny zemí, hrozby válek a ekologická devastace, pak racionální reakcí by mělo být rychlé a účinné semknutí se a spolupráce všech v novém budování celosvětového globálního vládnutí, nikoli vojenské konfrontace a boj o nadvládu a o nedostatkové zdroje. Již dnes se potvrzuje poznání, že lidský svět vyžaduje zásadní změny. Zda budou znamenat zlepšení a nový start či rozkvět, nebo naopak úpadek, to bude záviset na nás i na budoucích generacích.

Globální riziková společnost, definice rizik a moc

Současná globalizace přinesla množství nejistot, jež působí svými důsledky v rámci světové rizikové společnosti (Beck 2005) i v rámci lokálních společensko-ekologických kontextů. Ulrich Beck ukázal, že rizika jsou

dnes nevypočitatelná, neviditelná a obtížně pojistitelná. Globální interakce moderních společenských institucí přinášejí nejednoznačnost důsledků pro člověka.

Život v rizikové společnosti znamená jistotu nejistot a ambivalentní charakter těchto důsledků: kupříkladu věda hledá řešení problémů pomocí jejich poznání, avšak zároveň se podílí na konstruování a vytváření nových rizik. Věda je zapojena do technicko-industriální aparatury, která proměňuje svět, a je tak částí globální metamorfózy komplexních a planetárních rozměrů, v níž společnosti ohrožují sebe sama i životní prostředí a ekosystémy na celé planetě.

Pandemie typu COVID-19 jsou částí, aspektem tohoto komplexu globální metamorfózy, která získává neřízenou povahu.¹ Globální transfery fyzikálních, chemických a biologických látek, znečištění či mobilita osob také zrychlují pandemické katastrofy. Vlády všech států včetně supervelmocí jako USA vesměs nepředvíдалy a nereagovaly včas na globální pandemii. Instituce byly překvapeny rychlostí pandemie.

Důležitým momentem je skutečnost, na kterou poukázal U. Beck: je to popírání existence světové rizikové společnosti, jež paradoxně uspíší její uskutečnění – ignorování globalizace rizik urychluje jejich globalizaci (Beck 2006, 330). Mocenské špičky vlád USA a Británie bagatelizovaly nebezpečí koronaviru, WHO váhala s vyhlášením globální pandemie, Čína utajovala počátky epidemie, Evropská komise podcenila globalitu pandemie. Ironií rizik nazval Beck to, že často kalkulujeme budoucí rizika podle minulých, ale nevidíme nová nebezpečí, s nimiž nepočítáme. Příkladem je jednání armád a strategické zbrojení, jež se připravují na válku v intencích minulé zkušenosti. Podobně to vypadá s reakcemi dalších byrokratických institucí bez ohledu na proklamovanou flexibilitu a efektivnost, které tak dlouho propagovala neoliberální ideologie globálního nového světového řádu.

Podle Becka je život v globální rizikové společnosti způsobem existence lidstva v 21. století. Radikalizace nejistot a „výroba nejistot“ (Giddens 1990) znamená nedostatek bezpečí jak v ekonomickém, tak v sociálním, environmentálním i zdravotním ohledu. To kontrastuje s moderní vírou v příslib jistoty a bezpečí, kterou mají zajistit instituce moderní společnosti. Radikalizovaná nejistota je situací, jež konfrontuje instituce vědy, státu, byznysu s poznáním, že nejsou jen nástroji řízení a kontroly rizik – „expertními systémy“, na kterých se moderní lidé stali závislími (Giddens 1998), ale jsou jejich zdrojem. Soudobý medicínský a biomedicínský

¹ Na Beckovu poslední knihu o *Metamorfóze světa* odkazuje nyní J. Habermas a M. Hrubec to reflektuje ve svém prvním článku tohoto tematického čísla časopisu.

genový a farmaceutický průmysl je relevantním příkladem ambivalence rizik a výroby nejistot v situaci nynější katastrofy pandemického šíření nákazy nemoci COVID-19, kdy o ní stále víme jen velice málo.

V každodenním životě rizikové společnosti se utváří nová individualizace, v globalizovaném světě se lidé musejí vyrovnávat s nejistotou a selháváním institucí i expertních systémů; jsou odcizeni od těchto institucí a systémů, nemají však za ně náhradu. Anthony Giddens ukázal na centrální důležitost udržení „důvěry v abstraktní systémy“. Ulrich Beck zas zdůraznil společenské konflikty spojené se snahami institucí cynicky svádět odpovědnost za své selhání na jedince.

Beck ukázal konflikt mezi postoji k riziku. Jedním je předpoklad, že něco je bezpečné, dokud se neprokáže, že je to nebezpečné. Druhým postojem je předpoklad předběžné opatrnosti, že nic není bezpečné, dokud se neprokáže, že to není škodlivé (Beck 2006, 336-337). Průběh pandemie v USA i v Británii ukázal převládání prvního postoje, který se ukázal jako hazardní v situaci limitů tamní dostupnosti masové zdravotní péče. Bilance v USA s nejvyšším počtem mrtvých na koronavirus na světě, s nejhorší situací v New Yorku, je smutným dokladem problematičnosti důvěry v systém a jeho efektivnost v uspokojování veřejných potřeb – zejména veřejného zdraví a zaměstnanosti.

Kandidát Demokratické strany Joe Biden požaduje, aby vláda Spojených států investovala do dlouhodobých cílů zaměstnanosti, infrastruktury a ochrany klimatu a kritizuje vládu Donalda Trumpa za nekontrolované utrácení peněz. Trump zas požaduje navýšení financí pro nízkouročné půjčky firmám s méně než pěti sty zaměstnanci. Oběma jde o podzemní volby prezidentské.

Globální spolupráce je omezená, krize ukazují, že národní státy nesly hlavní břemeno boje s pandemií. USA obvinily Světovou zdravotnickou organizaci a Čínu, že téměř zavinily globální rozšíření koronaviru, ale byly to právě Spojené státy, které již nejméně pět let spolupracovaly s Čínou na laboratorních pokusech a financovaly výzkum netopýřího koronaviru v laboratoři ve Wuchanu.² Technologické hazardy jsou systémové, jejich takzvané nehody nejsou náhodné, jak ukázaly případové studie Ch. Perrowa (Perrow 1978). Moderní společnosti žijí s vysoce rizikovými technologiemi a byrokratické instituce, které se tváří, že riziko kontrolují, praktikují „organizovanou neodpovědnost“ – domnívají se Perrow i Beck. Velmi se to týká průmyslu, armády, energetiky.

² Nynější pandemie je svými důsledky v různých lokalitách podobná nevyhlášené válce s nejasně definovaným nepřítelem jménem „COVID-19“ (což připomíná vojenské názvy zbraní). Moderní technologie produkují zároveň „jedy i protijedy“ a instituce praktikují „organizovanou neodpovědnost“ (Beck 1988).

Od krize ke katastrofám

Od počátku diskusí o ekologické krizi bylo lidstvo varováno před katastrofami, které hrozí, pokud nedojde k systémové transformaci industriálně-kapitalistického modelu civilizace. Místo toho se tento model globalizoval a rozšířil na celý svět. Každý soudný člověk dnes může vidět a svými smysly zakoušet dopady rozvoje globálního kapitalismu v podobě globálních nerovností mezi bohatnutím a chudnutím i v podobě ekologických katastrof (Suša 2019; Hrubec 2019a). Jsou hmatatelným důkazem, že systém, jenž nás všechny ovládá, zašel až příliš daleko v destrukci životního prostředí a přírodních i sociálních ekosystémů (Suša – Stáhel 2016). S tím je spojen rozvrat biodiverzity a komodifikace života i zdraví. Lidské zdraví tvoří mezní systém mezi lidmi a ekosystémy, člověk nestojí nad přírodou, ale je její součástí, je na ní závislý. Je to etický a zároveň biologický fenomén. Globální zdravotní krize má souvislost s ekologickou krizí, jak to připomíná řada autorů ve světě i u nás, mezi jinými Vlastimil Hála. Ten konstatuje, že pandemie souvisí s otázkami ekologické krize a se zásahy člověka do přírody, kdy společným jmenovatelem je chování člověka vůči přírodě.

Mezi mnoha varováními před katastrofami lze zmínit například V. Smila, který predikoval řadu pandemií mezi lety 1996 – 2020 (Smil 2008). Před celou řadou katastrof, jež mají vyvrcholit globálním oteplením, varoval také Ch. Perrow (Perrow 2011). Požáry, sucha, záplavy, odlesňování, znečištění ovzduší, půdy a vody, hazardní produkce a spotřeba-drancování zdrojů planety s pokračujícím těžením renty také v privatizacích zdravotní péče – to jsou některé z významných rysů komplexu procesů v přechodu od krize ke katastrofám. Současná koronavirová krize není příležitostí, ale lidskou katastrofou a reakce na ni zakládá další lidskou katastrofu (Laurent 2020).

Velikost lidské katastrofy dokládá statistika obětí koronaviru – v USA přes sedmdesát tisíc mrtvých a ve Velké Británii přes dvacet devět tisíc mrtvých. Spojené státy byly rozsahem lidské katastrofy a kolabujícího zdravotnického systému přirovnány k rozvojové zemi (Stiglitz 2020).

Marnost varování a ignorance mocných podporujících snahy kapitálu o nepřerušovaný růst, devastací pro zisk je ilustrována také dekretem prezidenta Trumpa o „americké obnově a využití vesmíru“. Vesmír je oblastí aktivity lidí, a nikoli globální veřejný statek. Proto je třeba komerčně rozvíjet vesmír a těžit zde suroviny.³ Expanzivní plány kapitálu neodradí

³ Dekret potvrdil rozhodnutí amerického Kongresu z roku 1915, jenž dal Američanům právo na komerční průzkum, těžbu a využití zdrojů ve vesmíru. Spojené státy budou chránit korporace využívající zdroje.

zřejmě ani lidské tragédie a bumerangové efekty průmyslových a vojenských pokusů.

Spojené státy mají v koronavirové katastrofě víc mrtvých než padlých vojáků ve vietnamské válce, přesto ale pokračují v závodech ve zbrojení, na sociální a zdravotní péči šetří, ale ve výdajích na válku jsou globálním lídrem. V roce 2019 měly USA podíl 38 % na globálních výdajích na zbrojení, na druhém a třetím místě jsou Čína a Indie. Za poslední dekádu došlo k dalšímu globálnímu nárůstu zbrojních výdajů (SIPRI 2020). Zbraně nakupují státy a jejich armády za prostředky daňových poplatníků. Tyto finanční prostředky pak chybí v sociální a zdravotní oblasti. Zbrojení je legitimizováno budováním bezpečnosti jednotlivých států, vojenských paktů a aliancí, přitom napomáhá větší nejistotě v mezinárodních vztazích a stupňuje nebezpečí války (Hrubec 2019b).

Namísto slova „válka“ se dnes používají pojmy jako bezpečnostní rizika nebo konfliktní napětí, namísto rozvoje podmínek pro emancipovaný rozvoj člověka se připravují barbarské akty konstrukce vysoce účinných zbraní hromadného ničení včetně zbraní biologických, chemických a kosmických v zájmu vojensko-průmyslového komplexu a pružně vznikajících aliancí kapitálu. Na těchto aktivitách participuje také finanční kapitál a jeho finanční produkty investic do kosmického dobývání nebo těžby ropy a dalších surovin v oceánu a v Arktidě, ale také do katastrof. Globální příčiny i důsledky těchto katastrof a jejich lokální dopady vyžadují naléhavě a rozhodně globální spolupráci, která je bohužel zatím oslabena a je nedostatečná. Zároveň pandemie zatím způsobila určitou lokalizaci řešení komplexu problémů s růstem významu státu. Pandemie ukazuje větší spoléhání na státy, ale i frustrace z jejich selhání. Nicméně výhledové katastrofy klimatické změny a ekologicko-politicko-ekonomicko-sociálních krizí nelze zvládnout lokálně, bez globální spolupráce.

Literatura:

- BECK, U. (2005): *Riziková společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BECK, U. (2006): Living in the world risk society. In: *Economy and Society*, 35 (3), 329 – 345.
- HARVEY, D. (2015): *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*. London: Profile Books.
- HRUBEC, M. (2019a): Social and environmental conflicts or sustainable development? In: *Civitas*, 2 (19), 281 – 295.
- HRUBEC, M. (2019b): Threat of limited nuclear war. In: *Critical Sociology*, 45 (6), 785 – 798.
- GIDDENS, A. (1998): *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- LAURENT, E. (2020): The four worlds of the social-ecological state. 30. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <www.socialeurope.eu/the-four-worlds-of-the-social-ecological-state>.
- PERROW, C. (1999): *Normal Accidents: Living with High Risk Technologies*. Princeton: Princeton University Press.
- PERROW, C. (2011): *The Next Catastrophe: Reducing Our Vulnerability to Natural, Industrial and Terrorist Disasters*. Princeton: Princeton University Press.
- SMIL, V. (2008): *Global Catastrophes and Trends: the Next Fifty Years*. Cambridge: MIT Press. České vydání (2017): *Globální katastrofy a trendy: příštích padesát let*. Zlín: Kniha Zlín.
- STIGLITZ, J. (2020): US Coronavirus response is like “third world” country. 22. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <www.theguardian.com/business/2020/apr/22/top-economist-us-coronavirus-response-like-third-world-country-joseph-stiglitz-donald-trump>.
- SUŠA, O. (2019): Global risks and conflicts: the social, environmental, and political consequences. In: *Critical Sociology*, 45 (6), 829 – 843.
- SUŠA, O. – Stáhel, R. (2016): *Environmetální devastace a sociální destrukce*. Praha: Filosofia.
- SIPRI (2020): Global military expenditure sees largest annual increase in a decade. 27. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <www.sipri.org/press-release/2020/global-military-expenditure-sees-largest-annual-increase-in-a-decade>.

PhDr. Oleg Suša, CSc.
Centrum globálních studií
Filosofický ústav AV ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
susa@flu.cas.cz

Pandemie v Jižní Americe: politické a sociální konsekvence

Alessandro Pinzani

Universidade Federal de Santa Catarina, BRA

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

PINZANI, A.: The Pandemic in South America: Political and Social Consequences

Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 127-139

In the present COVID-19 pandemic, South American countries are facing difficult challenges that go beyond the medical aspects. In this paper, in which I focus mostly on Brazil as a paradigmatic case, I defend that the pandemic is exposing the fragility of the state (not just of its institutions, but of its very idea) in this macro-region and in Brazil in particular, and may therefore have a negative impact not only on the health of the citizens and on the national economies, but also on the social fabric at large. The paper discusses, first, the situation in South America at large and, second, the politicization of the crisis provoked by the Brazilian president Bolsonaro and his followers. After presenting the economic measures taken by the Brazilian government and the popular reaction, I will offer comments on the weakness of the state and on the lack of national and international solidarity in Brazil and in South America.

Key words: COVID-19 – South America – State – Civic solidarity

V současné pandemii COVID-19 čelí jihoamerické země náročným výzvám, které překračují lékařské aspekty. Pandemie pochopitelně vyvolává sociální a politické problémy také v jiných makroregionech světa, ale na rozdíl například od Evropské unie mají státy Jižní Ameriky nejisté veřejné systémy zdravotní péče, sociálního zabezpečení a civilní obrany. To poukazuje na skutečnost, že není snadné posoudit, jak virus postihuje tyto země z epidemiologického hlediska, protože chybí spolehlivé statistiky týkající se skutečného počtu postižených osob a úmrtí vyvolaných virem.

Pandemie se sice ve většině zemí Jižní Ameriky zatím ještě příliš nerozšířila, ale už se zpolarizovaly politické a organizační přístupy k jejímu řešení. Brazílie a Argentina, jež jsou dvěma hlavními ekonomikami

makroregionu, jsou kontrastními příklady. Pravděpodobně nejvíce šokující záběry z Jižní Ameriky pocházejí z Ekvádoru, kde jsou mrtvolky ponechávány na ulicích, jelikož jsou úřady i pohřební služby zcela zahlceny. Takové fotografie připomínají středověké popisy morové epidemie. Člověk by je v Ekvádoru neočekával, přestože může být tato země považována za rozvojovou zemi. Mezinárodní měnový fond hodnotí Ekvádor na 59. místě ze 186 zemí podle nominálního HDP (čímž předchází o jedno místo Slovensko) (World Economic Outlook Database, 2019).

Místní a ústřední orgány zemí Jižní Ameriky nejsou schopny omezit epidemii, testovat obyvatelstvo, pečovat o postižené jedince a realizovat další náležitosti. I když těmto problémům čelí i evropské země, v Jižní Americe se stávají viditelně nepřekonatelnými. Důvodem je především relativně nerozvinutý státní aparát. Ve většině jihoamerických zemí je pouze kolem 10 % (8 % v Chile, 12 % v Brazílii) z oficiálně registrovaných pracovníků státními zaměstnanci oproti průměru OECD 21 % (nepočítáme-li velký počet neoficiálních pracovníků, kteří by vlastně převyšovali procento státních zaměstnanců). Podíváme-li se na absolutní čísla, věc je ještě jasnější: v roce 2012 bylo v Brazílii přibližně 3 miliony veřejných zaměstnanců, tj. 1,6 % populace, a v posledních letech mohl počet dokonce klesnout, což se projevilo vícero škrty ve veřejných výdajích. Zejména v Brazílii to jde ruku v ruce společně s hlubokou nedůvěrou k veřejné službě (Fernandes 1981; Power – Jamison 2005; Avritzer 2019). Ve veřejném diskurzu je docela běžné vidět, jak jsou státní zaměstnanci shazováni jako „paraziti“ (současný brazilský ministr hospodářství Paulo Guedes výslovně užil tohoto výrazu, MercoPress, 2020). Slabost veřejného správy má v některých případech historické kořeny (například v Brazílii), případně je výsledkem změn v poslední době často v důsledku finanční krize (jako v Argentině) nebo uskutečnění neoliberálních reforem (v případě Chile během Pinochetova režimu a v ostatních zemích kvůli podmínkám prosazeným Mezinárodním měnovým fondem nebo Světovou bankou). Na rozdíl od Evropy, kde hrály státy vždy hlavní roli v budování zdravotní péče, jihoamerické státy raději spoléhaly na soukromé iniciativy, případně vybudovaly velké, avšak nedostatečně finančně podporované zdravotnické systémy, které nejsou a nebudou schopny čelit pandemii, což si teprve nyní vlády začínají uvědomovat.

Přesto jsou v Jižní Americe rozdíly ve způsobu, jakým zasahuje pandemie různé země ze sociálního, ekonomického a politického hlediska. Téměř všechny země se podrobily nějaké formě karantény, avšak pouze v Brazílii se nejvyšší politická autorita (federální prezident Bolsonaro) proti takovýmto opatřením místních autorit vyhranila. Na rozdíl od Brazílie postupovala Argentina na národní úrovni velmi rychle, přičemž federální vláda

spolu s prezidentem Fernándezem vyzvala k úplné karanténě. Výsledkem je, že počet infikovaných lidí a úmrtí je výrazně nižší než v Brazílii, vezme-li v potaz příslušné dimenze zemí. Země nebyla rozdělena politickými boji tak jako v Brazílii, a dokonce i opoziční média podporují karanténu a nouzová ekonomická opatření přijatá vládou, aby pomohla chudým a zranitelným.

Brazílie byla 5. 5. 2020 zemí s nejvyšším počtem případů (více než 114 000) a nejvíce úmrtími (více než 7 000), avšak ve vztahu k počtu obyvatel byl Ekvádor koncem dubna zemí s nejvíce případy (1 375 na milion) a nejvíce úmrtími (49 na milion), spolu s Peru druhou nejzasazenější zemí (946 případů na milion, 26 úmrtí na milion) a Brazílií na třetím místě úmrtími (24 na milion), ale na pátém místě případy (345 na milion) za Chile (751 na milion) a Francouzskou Guyanou (419 na milion). Je však obtížné říci, kolik případů a úmrtí souvisejících s COVID-19 v makroregionu je. Například v Brazílii od 17. března (první oficiální smrt COVID-19) došlo k nárůstu o 1 035 % úmrtí vyvolaných závažným akutním respiračním syndromem ve srovnání se stejným obdobím v roce 2019 (Cartórios registram aumento de 1.035 % nas mortes por síndrome respiratória 2020), i když oficiální počet úmrtí na COVID-19 je mnohem nižší. Ještě větší je nárůst počtu úmrtí „z neurčených příčin“ (v Rio de Janeiro o 8 666 % více než v roce 2019) (Notificações de mortes por causa indeterminada disparam em cartórios do Rio 2020). Důvodem je skutečnost, že ve většině případů úmrtí, ke kterým dochází mimo nemocnice, se neprovádějí žádné testy post mortem, takže COVID-19 není označen jako příčina smrti. Pravděpodobně bude nějakou dobu trvat, než bude možné získat realistickou představu o úmrtích v regionu porovnáním absolutního počtu úmrtí během krize v roce 2020 s stejným obdobím za posledních pět let.

COVID-19 v Brazílii: Bolsonaroovo zpolitičnění krize

Nyní se zaměřím na Brazílii jako příklad toho, jak pandemie ovlivňuje nejen veřejné zdraví a národní hospodářství, ale také sociální strukturu jihoamerických zemí. Nákaza se podle oficiálních zdrojů začala rozšiřovat v Brazílii 26. 2. potvrzením prvních pozitivně testovaných pacientů v São Paulu. K 5. 5. 2020 je počet potvrzených případů 114 715, počet úmrtí 7 921. První úmrtí bylo hlášeno 17. března. V následujících dnech místní vlády několika států (Brazílie je federativní republikou) vyhlásily určitou formu uzavření zejména v případě škol; veřejné univerzity pozastavily přednášky, obchody byly zavřeny, továrny zastavily nebo snížily produkci (Os governos municipais frente ao Coronavírus 2020). Jako v mnoha evropských zemích, i zde se tato restriktivní opatření postupně zvyšovala,

čímž přerušila veřejný život. Přesto však není vždy snadné taková opatření zavést. Některé státy nedávno uvolnily karanténní opatření částečně kvůli tlaku ekonomických zájmů firem a podnikatelů, částečně kvůli ztrátám z daňových příjmů, které ohrožují řádné fungování států při absenci dostatečné podpory federální vlády. Uvidí se, zda tento krok vyvolá nárůst případů, jak předpovídají zdravotní instituce.

Brazilský prezident Bolsonaro, který na počátku šíření viru nazval COVID-19 rýmičkou a přirovnal ji k horší chřipce, nejprve nechtěl připustit, že se jedná o krizi. Neustále si stěžuje, že média zbytečně vyvolávají hysterický humbuk a fantazírují (Bolsonaro diz que “pequena crise” do coronavírus é “mais fantasia” e não “isso tudo” que mídia propaga 2020). Důrazně kritizoval opatření místních orgánů a opakovaně prohlašoval, že „lék je horší než nemoc, kterou má léčit“. Jelikož je ekonomika silně poškozena karanténou, dle Bolsonaro budou lidé trpět více kvůli ní než kvůli viru. Bolsonaro otevřeně vzdoroval varováním zdravotních úřadů včetně varování jeho ministra zdravotnictví Luize Henriqueho Mandetty, jehož nejprve zastrašoval a poté zbavil funkce. Nový ministr zdravotnictví Nelson Teich musí být nevýrazný, vyhýbat se střetům s Bolsonarem a zůstat velmi tichý ohledně opatření, která mají být přijata proti šíření viru. Bolsonaro odmítl zveřejnění svého koronavirového testu veřejnosti, přestože Kongres a soud jej žádali, aby tak učinil (Phillips 2020). Po údajném negativním výsledku Bolsonarova testu (z členů jeho vlády a skupiny, která s ním cestovala prezidentským letadlem navštívit prezidenta Trumpa v březnu, jich bylo dvacet tři testováno pozitivně), se Bolsonaro rozhodl setkat se se svými zastánci mimo prezidentský palác, a to bez roušky, s potřásáním rukama a společným focením, za což byl kritizován kvůli zbytečnému vystavování veřejnosti riziku nákazy. Ve stejné době Donald Trump, jehož Bolsonaro považuje za svůj vzor, veřejně trval na účinnosti léku hydroxychlorinu při léčbě COVID-19, ačkoli je toto tvrzení dosud neprokázané a jako takové je odsoudili přední brazilští epidemiologové a virologové a Světová zdravotnická organizace. Brazilští vědci, kteří studovali účinky hydroxychlorinu a dospěli k závěru, že není účinný a mohl by vést ke smrtelným vedlejším účinkům, čelili hrozbě smrti pravicovými aktivisty, což znovu ukázalo, jak se pandemie stala politickou otázkou (Kariny 2020).

Politický boj mezi Bolsonarem na jedné straně a na straně druhé Mandettou vedl vědce a guvernéry k pozoruhodné situaci. Federální Kongres, federální Senát a federální Nejvyšší soud nechtěli jakkoli podpořit Bolsonara v jeho snaze vrátit se ke stavu před karanténou prostřednictvím prezidentského dekretu, jímž vyhrožoval. Dokonce chtěli aktivně zastavit jakýkoli pokus tento dekret prosadit a přijali rozhodnutí ve věcech, které obvykle spadají do prezidentových výsad (např. uzavření státních

hranic). Vzhledem k tomu, že Brazílie má prezidentský režim, znamená to, že v tomto případě Bolsonaro neovládá zemi efektivně a byl prakticky obcházen místními vládami a ostatními federálními mocnostmi kvůli široce rozšířenému dojmu, že není schopen zvládnout situaci, což je názor sdílený dvěma třetinami populace podle posledních průzkumů veřejného mínění (Beedinelli 2020).

Bolsonarovy nesnáze předcházely koronavirovou krizi. Zdá se, že zklamal i mnoho těch, jež jej podporovali a doufali v radikální hospodářskou reformu privatizací veřejné správy, uvolněním pracovních zákonů, zvýhodněním soukromého sektoru a omezením už tak ubohého státního aparátu. Brazilská ekonomika navíc prochází těžkým obdobím; hospodářský růst v roce 2019 se zpomalil na 1,1 % a národní měna, ta *skutečná*, nepřetržitě ztrácela cenu oproti americkému dolaru (který v březnu 2020 překročil symbolický práh pěti brazilských realů)¹, zatímco zahraniční investoři masově opouštějí brazilský finanční trh. 24. dubna se vzdal své funkce ministr spravedlnosti Sergio Moro (bývalý soudce, který odsoudil bývalého prezidenta Lulu k odnětí svobody a který je mezi konzervativními a pravicovými voliči extrémně populární), protože Bolsonaro, navzdory Morově radě, propustil velitele federální policie. Na tiskové konferenci, která byla vysílána živě a byla sledována širokou veřejností, Moro obvinil Bolsonara ze snahy zasahovat do činnosti Federální policie – pravděpodobně za účelem ochrany svých synů, kteří jsou vyšetřováni za šíření falešných zpráv proti politikům a soudcům Nejvyššího soudu prostřednictvím sociálních médií. Morova rezignace byla těžkou ranou pro Bolsonaroovu popularitu. Výsledkem bylo, že se od Bolsonara odvrátilo mnoho původních spojenců, kteří však zatím nejsou ochotni ho obvinít, případně podpořit vojenský převrat, což je neustále zmiňovaná možnost, která nemůže být v jihoamerickém kontextu přehlížena. Důležité je v této záležitosti také to, že v případě obžaloby by byl Bolsonarovým nástupcem místoprezident Hamilton Mourão, armádní generál v důchodu. Bolsonarova prohlášení během současné krize je třeba číst ve světle tohoto boje o politické přežití a vidět značnou krizi v jeho vlastním kabinetu a mezi prezidentem a ostatními orgány, zejména parlamentem, Nejvyšším soudem a armádou.

To vedlo Bolsonara k ještě větší polarizaci jeho politického diskurzu, zřejmě za účelem mobilizace jeho volebního elektorátu. Zásadní postavení, které zaujal při odmítání rad lékařských expertů a rozhodnutí guvernérů jednotlivých brazilských států, jeho příznivci ocenili – zejména fundamentalističtí křesťanští vůdci jako Silas Malafaia, hlava mocného kostela

¹ V současné době je kurz jednoho USD 5,50 brazilských realů, což z realu činí skutečnou měnu s nejhorsím „výkonem“ vůči americkému dolaru v roce 2020 (devalvace 28 %).

Shromáždění Boží (*Assembléia de Deus*), který se pokusil udržovat otevřené kostely navzdory karanténě (Pires 2020), a Edir Macedo, vedoucí Univerzální církve Božího království, který se vysmíval hysterii obyvatelstva a prohlašoval, že je to Satan, kdo šíří veškerý strach (Bergamo 2020).

Jeden z Bolsonaroův synů, Eduardo (člen federálního Kongresu), opakovaně útočil na Čínu obviňováním z rozšíření viru (Phillips, T. 2020). Kontroverzní ministr školství Abraham Weintraub zase použil Twitteru k útoku na Čínu rasistickými příspěvky a konspiračními teoriemi (Čína prý virus úmyslně rozšířila, aby ovládla svět) (Phillips, T. 2020). Přes protesty čínské vlády nebyly vydány žádné omluvy; naopak, ministr zahraničních věcí kritizoval čínskou reakci. Zastánci Bolsonaro, jehož volební kampaň byla vedena především prostřednictvím sociálních médií, masivně využili Facebooku, Twitteru a WhatsAppu k hájení jeho postoje ke karanténě a také jeho tvrzení o účinnosti hydroxychlorinu. Zároveň obviňují Mandettu a média z manipulace s údaji s cílem vytvořit paniku a úmyslně poškodit ekonomiku jako prostředek k ospravedlnění možné žaloby proti prezidentovi. Twitter, Facebook a Instagram zasáhly za účelem vymazání některých příspěvků samého Bolsonaro, protože obsahovaly nepravdivé informace o viru, který by mohl ohrozit veřejné zdraví.²

Ekonomická opatření

V mezičase byla některá důležitá ekonomická opatření přijata také v Brazílii. Kongres schválil návrh na dodatek k ústavě, který by umožnil vytvoření paralelního „válečného rozpočtu“ výhradně v boji proti koronaviru. Pokud by byl schválen i Senátem, novela by nabyla platnosti, aniž by byl nutný souhlas prezidenta. Vláda se rozhodla dát šest set brazilských realů každému, kdo pracuje neoficiálně (neboť neoficiální pracovní vztahy jsou v Brazílii stále běžnější než oficiální vztahy). Sociální program *Bolsa Família*, který za vlády Temera a Bolsonaro utrpěl velké škrtky, bude opět rozšířen tak, aby se týkal většího počtu chudých rodin. Také vlivný ministr hospodářství Paulo Guedes (známý z minulosti svými neoliberálními postoji) naznačoval, že by mohl upustit od svých plánů zásadních ekonomických reforem, a dokonce zmínil možnost zvýšení veřejných výdajů na 147 miliard realů jako prostředku k oživení brazilské ekonomiky a boji proti pandemii (Rodrigues 2020).

---

² Je pozoruhodné, že podobný postoj k pandemii koronaviru zaujal v Mexiku levicový prezident Andrés Manuel López Obrador, který se ještě v březnu pokusil minimalizovat význam epidemie, a vyzval Mexičany k vycházení, návštěvám restaurací a pokračování v normálním životě. V poslední době však uznává dopad krize a slíbil, že přijme „neortodoxní“ ekonomické opatření na pomoc lidem.

Generál Walter Souza Braga Netto oznámil ještě větší plán masivních veřejných investic, který by v podstatě obnovil PAC (Plano de Aceleração Econômica – Program zrychlení ekonomiky), soubor politik přijatých bývalými levicovými vládami za účelem zlepšit ekonomiku. Současný plán však bude mít vlastenečtější jméno: Plano Pró-Brasil. Je zřejmé, že tento plán byl zjevně oznámen, aniž by se Braga Netto poradil s Guedesem, který by však mohl být příštím ministrem, jenž opustí Bolsonaroův kabinet. Převládající neoliberální kurz byl tedy prozatím odložen. Zároveň stojí za zmínku, že tyto oznámené investice nejsou přesně státní investice: vláda bude spíše podporovat tzv. partnerství soukromého a veřejného sektoru, takže peníze budou většinou plynout firmám, nikoli nejchudším lidem, kteří je potřebují více. To by mohlo vyústit v nějakou formu „socialismu pro bohaté“, v níž stát, který následuje Matthewův princip, dává těm, kteří již mají, a zanedbává ty, kteří nemají nic. Takový důsledek by byl v souladu s tím, co se stalo ve většině brazilských dějin, počínaje koloniálními dobami, kdy portugalský král přiznal bohatým jednotlivcům výsadu vlastnit a využívat obrovské množství půdy s prakticky nulovou státní kontrolou. Následně to pokračovalo za císařství a republiky. Federální vláda dá nyní zahraničním korporacím obrovské částky na vybudování infrastruktury, aniž by kontrolovala jejich činnost, což patrně povede k tomu, že náklady exponenciálně porostou v důsledku korporátní chamtivosti a nehospodárnosti systému špatně navržených železnic a silnic (Bresser-Pereira 2014; Schwarcz – Starling 2017).

Brazílie poměrně brzy přijala ideologii *desenvolvimentismo* neboli developmentalismus (Furtado 1977; Furtado 2000), podle níž by hlavním zájmem vlády mělo být rozvíjení domácí ekonomiky, která přesahuje pouhý vývoz komodit. Tento cíl však nikdy nesledovala s nezbytnou důsledností, snad jen po určité relativně krátkou dobu v autoritářském režimu Getúlia Vargase (1930 – 1945, 1951 – 1954), jenž vytvořil velké státní společnosti, které však byly časem většinou privatizovány. V současné době jsou nejdůležitějšími veřejnými společnostmi dvě hlavní národní banky, Banco do Brasil a Caixa Federal, a energetický kolos Petrobras, které se zatím vládě nepodařilo zprivatizovat. Jinými slovy, v současné době by brazilský stát nebyl schopen zahájit keynesiánskou politiku čistě veřejných investic, i když by samozřejmě mohl najmout veřejné zaměstnance, což je však něco, co je za současné vlády nepravděpodobně kvůli všeobecné nedůvěře vůči státu mezi voliči.³ Za účelem budování infrastruktury nebo

³ Tuto nedůvěru lze částečně ospravedlnit historickou absencí státu v mnoha regionech země, které byly ponechány napospas sobě samým a ve kterých mají místní vlastníci půdy nebo lidí větší pravomoc než vláda. Odpovídá to ale také agresivní protivládní rétorice, která se v poslední době stala stále dominantnější a byla pod-

výroby zboží by se stát musel spoléhat na soukromé společnosti, které by ale pravděpodobně znamenaly rostoucí náklady a špatné výsledky, jako tomu bylo v minulosti skoro pokaždé.

Provedeme-li krátké srovnání Brazílie s Argentinou, vyznívá Argentina jako protipól. Infekce se v Argentině začala šířit začátkem března. První úmrtí bylo hlášeno 7. března a následně 19. března vláda zavedla celonárodní karanténu. K datu 5. 5. 2020 je počet potvrzených případů 5 020, počet úmrtí 264. Oproti Brazílii postupovala Argentina na národní úrovni velmi rychle, přičemž federální vláda vyzvala k úplné karanténě, která je přísně dodržována pod hrozbou vysokých pokut, a dokonce uvězněním pro ty, kteří tato pravidla nedodržují. Výsledkem je, že počet infikovaných lidí a úmrtí je výrazně nižší než v Brazílii. Fernándezova vláda reagovala od začátku dodržováním doporučení vědců a Světové zdravotnické organizace a pomáhá zejména těm, kteří patří k rizikovým skupinám: tj. starším a již chronicky nemocným lidem ad. Opatření zahrnují přímé platby peněz zranitelným rodinám, osvobození určitých kategorií od placení konkrétních druhů dluhů, zpřístupnění potravin a léků starým a nemocným lidem. Vláda se také rozhodla zvýšit veřejné výdaje, aby pomohla ekonomiku znovu nastartovat. Vzhledem k tomu, že země prochází závažnou hospodářskou krizí a vláda se pokoušela znovu projednat svůj dluh, není jasné, prostřednictvím jakých finančních zdrojů budou tato opatření realizována. Dne 5. dubna Argentina oznámila, že odloží splácení svého dluhu do roku 2021, tedy učinila opatření, které brazilská vláda zřejmě rozhodně nemá v úmyslu přijmout.

Občanské reakce

Zdá se, že občané reagovali na karanténu se smíšenými pocity. Zatímco podle některých průzkumů více než 75 % lidí toto opatření vítá, existuje mnoho zpráv o jeho porušování. Zejména v chudých periferiích a ve favelách mnoho lidí očividně vzdoruje karanténním opatřením buď proto, že věří Bolsonaroovým slovům o neohroženosti a církevním hodnostářům, nebo proto, že nemají jinou šanci na přežití než věnovat se své práci

---

porována pravicovými think-tanky financovanými brazilskými podnikateli a zahraničními, většinou americkými dárci. Libertariánské myšlenky („daně jsou krádež“) a etický egoismus inspirovaný objektivismem Ayn Randové se staly běžnými mezi vzdělanou střední třídou. Spolu s nejchudšími třídami novoletniční církve se stávaly čím dál vlivnějšími tím, že kázaly to, co se nazývá „teologie prosperity“, podle níž si Bůh přeje, abychom zbohatli, a nepožaduje, abychom přispívali na charitu (avšak trvá na desátcích). Tento nový vývoj přispívá k tradicionalismu a rasismu, který prostupuje brazilskou společností, čímž se zde vytrácí skutečný smysl pro národní solidaritu a příslušnost k národnímu společenství.

v šedé ekonomice. Lidé totiž čelí velkým byrokratickým překážkám, aby mohli získat slibovanou pomoc od federální vlády, tj. výše uvedených šest set brazilských realů. Ve velkoměstech je zdravotní systém pod tlakem a nemocnice již někdy nejsou schopny vyrovnat se s počtem infikovaných, kteří potřebují hospitalizaci. Například v Riu de Janeiru je dlouhý seznam čekajících na lůžko v intenzivní péči (Lucchese – Campos 2020; de Palhano 2020). Fotografie společných hrobů vykopávaných na hřbitovech v Manausu se dostaly do mezinárodního tisku. Jakmile se virus začne více šířit ve favelách, odborníci se obávají, že počet případů by se mohl rychle zvýšit kvůli nedostatku základních hygienických podmínek (mnoho obydlí nemá tekoucí vodu, což prakticky znemožňuje přijímat preventivní opatření, jakým je mytí rukou) a obtížnému dodržování sociálního odstupu ve vysoce obydlených oblastech. Útěcha přichází méně od veřejných orgánů a spíše od nevládních organizací, progresivních církví a místních sousedských skupin, což vede k obrodě ducha pospolitosti, který charakterizoval favely v minulosti a který v posledních letech slábl, v neposlední řadě kvůli individualistickému přístupu obhajovanému některými vlivnými novoletničnickými církvemi (Phillips 2020c).

Zatímco se epidemie šíří po celé Brazílii a kontinentu, vzrůstá obava z osudu domorodých obyvatel v Jižní Americe. Odborníci varují, že pokud se virus dostane k domorodým populacím zejména v jejich izolovaných vesnicích, dopad může být strašlivý, s extrémně vysokým počtem úmrtí (Collins – Cowie – Daniels – Phillips 2020). Z tohoto důvodu se brazilští soudci pokoušejí zabránit křesťanským misionářům, kteří se po Bolsonaroových volbách stali velmi aktivními, v navazování kontaktů s izolovanými kmeny žijícími v rezervacích (Phillips 2020b). Domorodé obyvatelstvo čelí skutečné genocidě – zejména za vlády, která v první řadě hájí zájmy korporací, aby využívala půdu původních rezervací hlavně pro pěstování skotu nebo pro těžbu nerostů. Vláda se přitom ani nesnaží zastavit masakry domorodých obyvatel, které provádějí ozbrojenci najatí korporacemi, a pokouší se podkopat práva domorodců, jak jen to je možné.

Závěrečné reflexe

Způsob, jakým krize současné pandemie ovlivňuje Brazílii a obecněji Jižní Ameriku, je pro sociálního filosofa potvrzením potřeby fungujícího a silného státního aparátu, když jde o ochranu obyvatelstva obecně, a zejména jeho nejzranitelnějších skupin, které v regionu představují většinu. Dopad krize bude mnohem horší než v Evropě, a to nejen z epidemiologického hlediska, ale také z hlediska sociálního a politického. Mnoho lidí zemře kvůli nedostatečnosti systému veřejného zdravotnictví (nedostatek lůžek

v nemocnici, nedostatek osobních ochranných prostředků atd.) a nedostatkem základních hygienických standardů (nedostatek tekoucí nezávadné vody, nedostatek kanalizací atd.), které jsou důsledkem lhostejnosti státu k životnímu stavu nejchudších občanů. Hlad a podvýživa se mezi chudými pravděpodobně znovu stanou běžnými zejména ve venkovských oblastech, kde není možné zlepšit ekonomickou situaci bez masivních státních zásahů, které se v současnosti zdají docela nepravděpodobné (Rego – Pinzani 2018). Osud domorodých obyvatel však může být ještě horší. Finanční úsilí státu bude opět přínosem pro soukromé korporace a jejich movité majitele, přičemž chudé a střední třídy zůstanou stranou. To by mohlo vést k sociálním nepokojům jako v Chile nebo, pravděpodobněji, vzhledem k tomu, co se stalo během prezidentské kampaně v roce 2018, k rostoucí touze po „silných vůdcích“.

Je samozřejmě nutné, že se stane neočekávané a že stále více lidí si začne uvědomovat důležitost státu a vládních výdajů, jak se to děje v Evropě, avšak v současné době neexistuje důkaz, že by se věci mohly vydat touto cestou. Naopak, orgány veřejné správy jsou obviňovány buď z blokování chodu ekonomiky, nebo z toho, že se nevypořádaly s naléhavou lékařskou pomocí. Stát je tedy paradoxně obviňován z toho, že je *příliš* aktivní, nebo *nedostatečně aktivní*. Slabost státu se odráží v nedůvěře vůči státu, kterou sdílí mnoho občanů, i když z různých důvodů (Soares 2019; Streck et al. 2011).

Na závěr dodám, že pandemie zasáhla rovněž vztahy mezi jihoamerickými zeměmi. 25. dubna argentinská vláda ohlásila, že zanechá současná a budoucí jednání s ostatními zeměmi Mercosuru s cílem zaměřit se na oživení domácího hospodářství (Resende 2020). Stalo se to při prvním podezření z toho, že by krize pandemie mohla bránit už tak pomalému a nejistému procesu ekonomické integrace mezi členy Mercosuru. V současné době nelze uvažovat o spolupráci či mezinárodní vzájemné podpoře mezi jihoamerickými zeměmi. Každá z nich se snaží vypořádat se s virem a hospodářskou reakcí na karanténní opatření a její následky poměrně samostatně. Výše uvedené okolnosti a fakt, že žádná ze zemí nemá silný systém veřejných služeb a většina z nich v posledním období přijala neoliberalní opatření, jejichž cílem je vytvoření slabé vlády a minimálního státu, zanechává jejich výkonné a zákonodárné pravomoci s příliš malým množstvím zdrojů na to, aby mohly čelit k velkým výzvám, které pandemie představuje.

Článek z anglického do českého jazyka přeložila Marie Hlavičková

Literatura

- AVRITZER, L. (2019): *O pêndulo da democracia*. São Paulo: todavia.
- BEDINELLI, T. (2020): Gestão de Bolsonaro do coronavírus é reprovada por 64%, e 45% se dizem a favor de impeachment. In: *El País* 19. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://brasil.elpais.com/brasil/2020-03-19/gestao-de-bolsonaro-do-coronavirus-e-reprovada-por-64-e-45-se-dizem-a-favor-de-impeachment.html>>.
- BERGAMO, M. (2020): Vídeo mostra Edir Macedo dizendo que coronavírus é inofensivo e que Satanás e mídia promovem medo. In: *Folha de S. Paulo* 15. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www1.folha.uol.com.br/colunas/monicabergamo/2020/03/video-mostra-edir-macedo-dizendo-que-coronavirus-e-inofensivo-e-que-satanas-e-midia-promovem-medo.shtml>>.
- Bolsonaro diz que “pequena crise” do coronavírus é “mais fantasia” e não “isso tudo” que mídia propaga. In: *Globo* 10. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://g1.globo.com/politica/noticia/2020/03/10/bolsonaro-diz-que-questao-do-coronavirus-e-muito-mais-fantasia.ghtml>>.
- Brazilian minister Guedes apologizes for calling state employees as “parasites”. In: *MercoPress* 12. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020 <<https://en.merco-press.com/2020/02/12/brazilian-minister-guedes-apologizes-for-calling-state-employees-as-parasites>>.
- BRESSER-PEREIRA, L. C. (2014): *A construção política do Brasil. Sociedade, economia e Estado desde a Independência*. São Paulo: Editora 34.
- CARDOSO, F. H. – FALETTO, E. (1970): *Dependência e desenvolvimento na América Latina*. Rio de Janeiro: LTC Editora.
- Cartórios registram aumento de 1.035% nas mortes por síndrome respiratória. In: *Jornal Nacional* 28. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020 <<https://g1.globo.com/jornal-nacional/noticia/2020/04/28/cartorios-registram-aumento-de-1035percent-nas-mortes-por-sindrome-respiratoria.ghtml>>.
- COLLYNS, D. – COWIE, S. – DANIELS, J. P. – PHILLIPS, T. (2020): “Coronavirus could wipe us out”: indigenous South Americans blockade villages. In: *The Guardian* 30. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/30/south-america-indigenous-groups-coronavirus-brazil-colombia>>.
- DE PALHANO, G. (2020): Pelo menos 145 pacientes com falta de ar em emergências no Rio morreram em abril à espera de internação. In: *Globo* 25. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://g1.globo.com/rj/rio-de-janeiro/noticia/2020/04/25/pelo-menos-145-pacientes-de-emergencias-com-falta-de-ar-no-rio-morreram-em-abril-a-espera-de-internacao.ghtml>>.
- FERNANDES, F. (1981): *Poder e contrapoder na América Latina*. Rio de Janeiro: Jorge Zahar.
- FURTADO, C. (1977): *Economic Development of Latin America. Historical Backgrounds and Contemporary Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FURTADO, C. (2000): *Teoria e política do desenvolvimento econômico*. Rio de Janeiro: Paz e Terra.

- KARINY, I. (2020): Fiocruz se manifesta em defesa de pesquisadores que sofreram ataques por estudos da cloroquina, i. In: *OPOVO online* 17. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.opovo.com.br/coronavirus/2020/04/17/fiocruz-se-manifesta-em-defesa-de-pesquisadores-que-sofreram-ataques-por-estudos-da-cloroquina.html>>.
- LUCCHESI, B. – CAMPOS, Ch. (2020): Fila de espera por leitos com respiradores no Rio já tem 230 pessoas. In: *Globo* 24. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://g1.globo.com/rj/rio-de-janeiro/noticia/2020/04/24/fila-de-espera-por-leitos-com-respiradores-no-rio-ja-tem-230-pessoas.ghtml>>.
- Notificações de mortes por causa indeterminada dispararam em cartórios do Rio, In: *Jornal Nacional* 28. 4. 2020. <<https://g1.globo.com/jornal-nacional/noticia/2020/04/28/notificacoes-de-mortes-por-causa-indeterminada-dispararam-em-cartorios-do-rio.ghtml>>.
- Os governos municipais frente ao Coronavírus, in: *Núcleo de Estudos sobre Política Local (NEPOL)*. 24. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://nepoluff.wordpress.com/os-governos-municipais-frente-ao-coronavirus/>>.
- PHILLIPS, D. (2020a): Brazil congress demands Jair Bolsonaro release results of his COVID-19 tests. In: *The Guardian* 15. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/15/jair-bolsonaro-brazil-coronavirus-tests-results>>.
- PHILLIPS, D. (2020b): Brazil: judge bans missionaries from indigenous reserve over COVID-19 fears. In: *The Guardian* 17. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/apr/17/brazil-judge-bans-missionaries-coronavirus-amazon-indigenous-reserve>>.
- PHILLIPS, D. (2020c): “We’re abandoned to our own fate”: coronavirus menaces Brazil’s favelas. In: *The Guardian* 14. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/global-development/2020/apr/14/were-abandoned-to-our-own-luck-coronavirus-menaces-brazils-favelas>>.
- PHILLIPS, T. (2020): Bolsonaro’s son enrages Beijing by blaming China for coronavirus crisis. In: *The Guardian* 19. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.theguardian.com/world/2020/mar/19/coronavirus-bolsonaro-son-china-row>>.
- PIRES, B. (2020): Igrejas desafiam recomendação de suspender missas e cultos diante da pandemia do coronavírus. In: *El País* 20. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://brasil.elpais.com/brasil/2020-03-20/igrejas-desafiam-recomendacao-de-suspender-missas-e-cultos-diante-da-pandemia-do-coronavirus.html>>.
- POWER, T. J. – JAMISON, G. D. (2005): Political mistrust in Latin America. In: *Comparative Sociology*, 4 (1 – 2), 47 – 72.
- REGO, W. L. – PINZANI, A. (2018): *Money, Autonomy, and Citizenship. The Experience of the Brazilian Bolsa Família*. Cham: Springer.
- RESENDE, M. (2020): Coronavírus: Argentina abandona negociações do Mercosul para priorizar política econômica interna. In: *Globo* 25. 4. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://g1.globo.com/economia/noticia/2020/04/25/coronavirus-argentina-abandona-negociacoes-do-mercosul-para-priorizar-politica-economica-interna.ghtml>>.

- RODRIGUES, D. (2020): Guedes anuncia pacote de R\$ 147 bilhões para combater pandemia de COVID-19. In: *Poder 360* 16. 3. 2020. Web. 25. 4. 2020. <<https://www.poder360.com.br/economia/guedes-anuncia-pacote-de-r-147-bilhoes-para-combater-pandemia-de-covid-19/>>.
- SCHWARCZ, L. M. – STARLING, H. M. (2017): *Brasil: Uma biografia*. São Paulo: Companhia das Letras.
- SOARES, L. E. (2019): *O Brasil e seu duplo*. São Paulo: todavia.
- STRECK, D. R. – EGGERT, E. – SOBOTTKA, E. – ADAMS, T. – ZANINI MORETTI, C. (2011): Research, participation and social transformation: notes on the unfolding of a research practice. In: *International Journal of Action Research*, 7 (2), 175 – 195.
- WORLD ECONOMIC OUTLOOK DATABASE, October 2019 (cit. 25. 4. 2020).

Prof. Alessandro Pinzani, PhD.

Universidade Federal de Santa Catarina
Santa Catarina
Brazil
alepinzani@gmail.com

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika

Koronavirus v Rusku: fakta, kontexty, interpretace

Ladislav Zemánek

Univerzita Karlova v Praze, CZ

ZEMÁNEK, L.: Coronavirus in Russia: Facts, Contexts, Interpretations
Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 140-149

The article is concerned with the coronavirus epidemic in Russia. It aims to analyse the development dynamics of the disease and related political, economic and social measures adopted by the central and local governments, putting them into a broader socio-economic context. Conducting an analysis of chosen economic aspects and indicators, I argue that the Russian economy is better prepared for such a crisis in many respects in comparison with the Western economies. Therefore, I see the main risk for Russia and her elites not in the economic recession but in a prolonged negative epidemiologic situation and possible social as well as political consequences.

Key words: Coronavirus – Russia – Vladimir Putin – Economy – Crisis

Rusko dlouho zůstávalo epidemií koronaviru prakticky nedotčeno. Během února nebyl evidován jediný nový případ a ještě v půli března zůstávaly v zemi s bezmála 150 miliony obyvatel počty nakažených omezeny na několik desítek. Zlom přišel na přelomu března a dubna. Od té doby Rusko v počtu nakažených překonalo jak Čínu, tak těžce zasažený Írán. V následující studii nejprve provedu analýzu vybraných aspektů ruské ekonomiky s cílem zhodnotit, nakolik je tamní hospodářství momentální krizí ohroženo. Následovat bude chronologický pohled na dynamiku epidemie, doplněný o přehled politických, ekonomických a sociálních opatření ze strany ruského státu. Uvedený postup umožní pojmenovat skutečné i potenciální důsledky, které krize a na ni reagující státní politika mohou mít jak pro současnou politickou elitu, tak pro ruskou společnost jako celek.

Ekonomický kontext krize

Ruská ekonomika se dlouhodobě potýká s problémy vnitřního i vnějšího charakteru. V důsledku angažmá na Ukrajině musí Rusko čelit ekonomickým sankcím ze strany západních zemí, které kromě bezprostředních negativních dopadů v podobě recese vedly k revizi ekonomických, obchodních i politických vazeb a většímu důrazu na národní soběstačnost (Sergunin 2016, 208). Ruským subjektům se výrazně omezily možnosti vstupu na mezinárodní finanční trhy, a tudíž možnosti externího financování. To sice na jednu stranu limitovalo rozvoj firem, na stranu druhou je to tlačilo ke snižování vlastního zadlužení, což v obdobích krize představuje nespornou výhodu. Míra zadluženosti ruských soukromých firem již klesla pod úroveň 50 % k HDP. Podobný trend je možné pozorovat i v případě státního dluhu, jehož výše vůči HDP se pohybuje kolem 15 % (průměrný státní dluh v zemích EU ke konci loňského roku činil více než 80 % HDP, Česká republika je na tom lépe s hodnotou 29 %). Současný útlum hospodářské činnosti tak z hlediska finančních závazků mnohem silněji dopadne na západní firmy a státy než na jejich ruské konkurenty (Tabakh 2020).

K tomu je třeba připočíst fakt, že mezi zranitelnější jednoznačně patří spíše malé a střední podniky než velké obchodní korporace. V Rusku je přitom podíl malých a středních podniků s méně než 250 zaměstnanci na tvorbě HDP roven pouhé pětině, zatímco v rozvinutých západních ekonomikách se hodnota zpravidla pohybuje mezi 50 a 60 %. Sektor malých a středních podniků je v zemi navzdory rétorice vlády, která se přinejmenším deklaratorně snaží soukromé podnikání podporovat, dlouhodobě málo rozvinutý.¹ Jeho místo zaujímají velké podniky s vazbami na stát či přímo podniky se státní majetkovou účastí, které se s ekonomickým propadem vyrovnají snadněji než drobní podnikatelé.

Rusko má navíc značné finanční rezervy, které může použít. Díky politice prezidenta Vladimira Putina země dlouhodobě převádí finanční přebytky do zvláštního fondu (*Ruského fondu národního bohatství*), v němž byly v březnu tohoto roku naakumulovány prostředky ve výši 7,3 % HDP. Země má po Číně, Japonsku a Švýcarsku čtvrtou největší zlatou rezervu na světě. Putin se tímto způsobem snaží o co největší nezávislost na americkém dolaru. Rezervy v hodnotě bezmála 14 bilionů korun tak nyní může použít ke stabilizaci ekonomiky, kompenzaci výpadků na straně příjmů či k nutným sociálním opatřením a ekonomickým stimulům (The Economist

¹ Ruský ekonomický systém může být charakterizován jako monopolní kapitalismus s vysoce koncentrovaným vlastnictvím, kontrolou nad způsoby produkce a nerovnoměrnou distribucí kapitálové renty. Kirkhamová ruský monopolní kapitalismus označuje za hybridní formu státního a podnikového korporativismu (Kirkham 2016, 115–116).

2020). Významnějším problémem tak ani nemusí být prudký propad cen ropy na zhruba 30 dolarů za barel, tedy o více než polovinu ve srovnání se stavem na začátku roku. Pokud se ovšem na těchto hodnotách cena ropy dlouhodobě nezafixuje. To však v nemalé míře závisí na samém Rusku, které je v produkci ropy na třetím místě na světě.

Rusko se kromě toho musí vyrovnávat s výrazným oslabováním vlastní měny; vůči americkému dolaru rubl od ledna oslabil téměř o třetinu. Souvisí to opět s vnějšími faktory, především zhoršující se situací na mezinárodních finančních trzích, obavami z globální recese a již zmíněným prudkým pádem cen ropy. Ani oslabování rublu však pro zemi a její obyvatelstvo nemusí být zásadnější problém, protože zdražující západní produkty se do země kvůli sankcím dostávaly v posledních letech jen v omezené míře. Potenciálně problematický může být daleko spíše růst inflace, kterou bude oslabování rublu tlačit vzhůru. Opačným směrem nicméně bude působit pokles koupěschopnosti obyvatel a poptávky v důsledku krize. S ohledem na to, že se v současnosti inflace nachází na rekordně nízkých hodnotách kolem 2,5 % (přičemž ruská centrální banka cíluje na 4 %), nemusí její nárůst vyvolávat vážnější obavy.

Epidemie tedy přišla v době, kdy Rusko čelí řadě problémů jak nahodilých, tak strukturálních a dlouhodobých. Tyto obtíže se za současné situace paradoxně mohou stát výhodou, protože působí protikrizově. Ruská společnost i ekonomika jsou na nepříznivé podmínky zvyklé, a proto jsou vůči současné krizi odolnější. Ve srovnání s posledními třemi hospodářskými krizemi z let 1998, 2009 a 2015 je tak nyní země v lepší výchozí situaci – má totiž značné rezervy, relativně nízké dluhy, široký prostor pro stimulaci ekonomiky jak ze strany vlády, tak centrální banky a v neposlední řadě i psychickou odolnost. Vláda již zavádí řadu opatření na podporu domácností i byznysu a plánuje posílení státních investic. Centrální banka má zároveň s ohledem na současnou šesti procentní základní sazbu určující cenu peněz na trhu dostatek prostoru pro její další snižování, a může tak nepřímo zlevnit komerční úvěry a udržet oběh peněz v ekonomice.

Chronologie koronavirové krize

Podobně jako jiné státy i ruská vláda v reakci na šíření epidemie přikročila jednak k restriktivním opatřením, jež mají za cíl zabránit jejímu dalšímu rozvoji a minimalizovat počet nakažených, jednak k opatřením sociálního a ekonomického charakteru, jejichž smyslem je maximálně zmírnit dopady na jednotlivce i firmy a udržet v chodu národní hospodářství.

První dva případy nakažených se v zemi objevily 31. ledna, a to u čínských turistů. Ještě před tím nicméně vláda přijala první opatření

zaměřená na čínské občany. 30. ledna byla uzavřena celá hranice s Čínou dlouhá 4 300 kilometrů. Zatímco v několika příhraničních oblastech byla zavedena karanténa a výjimečný stav, Moskva debatovala o možnostech kontrol čínských státních příslušníků v hlavním městě, což vedlo k protestům čínské strany (Trenin 2020). Začátkem února začalo být omezováno dopravní spojení mezi oběma velmocemi, probíhala evakuace ruských občanů z Číny a 20. února bylo rozhodnuto o plošném zákazu vstupu Číňanů na území federace.

Zpočátku tak restriktivní opatření směřovala výhradně proti asijskému sousedovi. To se začalo měnit v průběhu března, a to s ohledem na negativní vývoj v dalších částech Eurasie. Ruská vláda přikročila k postupnému omezování kontaktů s ostatními zeměmi a současně zachovávala poměrně volný režim uvnitř Ruska samého. Prezident přitom ponechal značnou míru volnosti jednotlivým subjektům federace tak, aby přijímaná opatření co nejvíce korespondovala se stavem a potřebami jednotlivých regionů. V první půli března došlo k výraznému omezení dopravních spojů se státy Evropské unie. V případě leteckého spojení byly zachovány pouze lety polostátní společnosti Aeroflot do sedmi evropských metropolí. 16. března vláda k nelibosti prezidenta Alexandra Lukašenka rozhodla o uzavření hranice s Běloruskem, s nímž Rusko od roku 2000 tvoří unii, a to v reakci na benevolentní přístup běloruského vedení k šíření epidemie. Současná krize tak přispěla k dalšímu zhoršení bilaterálních vztahů, které jsou v posledních měsících provázeny řadou střetů a konfliktů (Шрайбман 2020). Dva dny nato byl zásadně omezen vstup cizinců na území federace, což vyvrcholilo 30. března, kdy byly hranice uzavřeny prakticky pro všechny včetně ruských občanů. Výjimek zůstalo zachováno jen několik – týkají se například diplomatů, řidičů kamionů či obyvatel Doněcké a Luhanské lidové republiky s ruskými pasy.

Opatření směřující dovnitř země se v řadě ohledů podobají těm, která známe z Evropy. Postupně byl omezován společenský život a fungování státních, veřejných i soukromých institucí, ať už jde o muzea, divadla, kina, školy, sportovní akce či firmy. 18. března vláda přijala usnesení, jež umožňuje blokadu dezinformací týkajících se koronaviru ve sdělovacích prostředcích a následné odebrání licence. Do problémů se tak záhy dostala soukromá rozhlasová stanice Echo Moskvy, když zveřejnila informaci o vysokém počtu obětí, která se diametrálně odlišovala od oficiálních statistik. 30. března pak bylo vyhlášeno období pracovního klidu. To už bylo s ohledem na momentální situaci několikrát prodlouženo, naposledy 28. dubna s předběžnou platností do 11. května. Za daného stavu mohou fungovat pouze státní úřady, zdravotnická zařízení, obchody s potravinami, lékárny či finanční instituce. Přesto podle dostupných údajů a provedených

sociologických průzkumů nemalá část lidí pokračuje, nakolik to okolnosti umožňují, v práci z domova (Левада-Центр 2020).

Právě 30. březen je dnem, kdy se zvýraznil restriktivní trend. V hlavním městě byla vyhlášena sociální izolace závazná pro všechny. Ven se tak lidé od tohoto data dostali jen v závažných a odůvodněných případech, jako je nákup nezbytného zboží, cesta k lékaři či do zaměstnání. Premiér Michail Mišustin zároveň vyzval regionální vlády, aby zvážily zavedení opatření po vzoru Moskvy. Přísnější než v metropoli byl na konci března kupříkladu režim v Krasnodarském kraji, nejlidnatějším regionu po Moskvě a Moskevské oblasti, ležícím u Černého moře. Koncem měsíce tamní gubernátor zavedl všeobecnou karanténu, místní tak mohli vycházet jen do nejbližšího obchodu a lékárny, případně do práce, avšak jen s písemným povolením. Osobní automobily pak kromě jasně daných výjimek nesměly jezdit vůbec. V Moskvě samé začala být v průběhu dubna zabavována vozidla osob porušujících izolaci a zároveň bylo nařízeno, že ve vozidle smí být pouze jedna osoba kromě případů, kdy spolu cestují členové jedné domácnosti. Vedení města v čele s ambiciózním Sergejem Sobjaninem přikročilo k zavedení systému propustek, bez nichž obyvatelé nesměli opustit své domovy. V půli dubna pak začaly masové kontroly na hranicích města i v metru, které je páteří moskevské dopravy. Toto opatření výrazně zkomplikovalo dopravu a přepravu cestujících, k čemuž přispěla i částečná uzavírka vybraných stanic. Situace se v tomto směru zlepšila až 22. dubna po spuštění automatizované, elektronické evidence propustek.

Statistiky a jejich interpretace

Zpříšňování opatření časově koresponduje se zrychlením v počtu případů nakažených a zemřelých. Zatímco po celý únor se oficiálně neobjevil žádný nový případ, a země tak evidovala jen dva zmíněné nemocné čínské turisty, od března začala čísla růst, byť ve srovnání s jinými zeměmi jen pozvolna. Ještě 15. března bylo v Rusku jen 63 nakažených, 27. března už počet nemocných překonal tisícovou hranici se 4 oběti a od konce měsíce počty v absolutních číslech skokově narůstaly. Dlouho nebyla nůžka rozšířena ve všech regionech, což se změnilo až 16. dubna, kdy se první případ objevil v Republice Altaj. 27. dubna Rusko v počtu nakažených předběhlo Čínu, o den později také Írán a v samém závěru měsíce, 30. dubna, byla překonána hranice 100 tisíc nakažených. Mezi nimi se ocitl i premiér Mišustin. Není nikterak překvapivé, že nejvíce případů je evidováno v Moskvě, a to přibližně polovina, dále v bezprostředně přiléhající Moskevské oblasti a Sankt-Petěrburgu. Výrazně postižena je rovněž

Nižněnovgorodská oblast v Povolží s poměrně vysokou hustotou osídlení (Стопкоронавирус.рф 2020). K 5. květnu úřady registrovaly celkem 155 370 nakažených, z nichž 1 451 osob zemřelo. Procentuální přírůstek nových případů se nicméně navzdory poměrně rychlému růstu počtu nakažených podařilo v závěru dubna stabilizovat. Zatímco v březnu nebyly výjimkou denní přírůstky přes 30 %, během posledního dubnového týdne se hodnoty ustálily okolo 8 % (Федеральная служба 2020).

Vysoký růst v absolutních číslech není důsledkem podcenění epidemiologické situace či mírnosti restriktivních opatření; ta jsou v některých ohledech mnohem přísnější, než byla ve střední Evropě. Souvisí spíše s masivnějším testováním, které přirozeně odhaluje nové případy. S vědomím vážnosti situace a možných rizik se převážně pozitivní výklad vývoje epidemie a reakce ruského státu snaží prezentovat nejvyšší političtí představitelé a úřady. Podle ředitelky Federální služby pro dohled nad ochranou práv spotřebitelů (Rospotrebnadzor) Anny Popovové státní restrikce zabránily nekontrolovanému šíření nákazy a umožnily připravit zdravotnický systém na léčbu postižených, vytvořit zásobu léků a ochranných pomůcek a rozběhnout systém masového testování. Ve zprávě z 28. dubna Rospotrebnadzor zdůraznil, že výrazně klesá procentuální přírůstek nových případů. Významně také roste počet nakažených bez příznaků, který v celkovém objemu dosahuje téměř 50 %. V Murmanské oblasti se neobjevují žádné příznaky až u 90 % nakažených (Кремлин. py 2020). Uvedená čísla dosvědčují, že se úřadům skutečně daří epidemii zvládat. Z hlediska věkové struktury bylo z infikovaných 5 % dětí, 15 % důchodců a 80 % osob v produktivním věku. Těžký průběh má nemoc pouze u 5 % všech pacientů (Ibid.).

Politické a sociální implikace

Ruské vedení se sice zpočátku zaměřovalo na restriktivní opatření s cílem zabránit šíření epidemie, nejpozději od poloviny března však začalo promýšlet nezbytné kroky sociálního a ekonomického rázu. V obecné rovině mají za cíl alespoň částečnou kompenzaci ztrát na příjmové straně, podporu malých a středních podniků i rodin s malými dětmi, zjednodušení přístupu k úvěrům, snížení administrativní zátěže a souvisejících nákladů. Vláda vyhlásila „daňové prázdniny“ pro nejvíce postižená odvětví, dočasně zrušila povinnost odvodů sociálního a zdravotního pojištění, schválila měsíční příspěvky na děti, moratorium na splátky úvěrů, posunula termín podání daňového přiznání, pozastavila finanční kontroly podnikatelů, připravila úvěrové programy se státní garancí či bezúročně půjčky určené na pokrytí mezd pro zaměstnance na půl roku (Хестанов 2020). Potud se

ekonomická opatření prakticky neliší od těch českých. Na rozdíl od české vlády však ruský prezident navrhl jít cestou navyšování daňové zátěže. Prozatím navrhl zavedení třináctiprocentní daně na úroky z výnosů z vkladů a cenných papírů, jejichž hodnota přesahuje 1 milion rublů, což momentálně odpovídá zhruba 330 tisícům korun. O poznání kontroverznější je návrh na patnáctiprocentní zdanění dividend plynoucích do zahraničí. To by totiž vyžadovalo revizi mezinárodních smluv. Prezident už se nechal slyšet, že v případě nesouhlasu ze strany zahraničních partnerů daň zavede jednostranně, což by bezesporu nezáleželo na odpovědi (TACC 2020). Ještě dalekosáhlejší důsledky by ale mohlo mít Putinovo tvrzení z konce dubna, podle něhož nemůže být cílem ruského státu ani společnosti pouhá stabilizace a normalizace sociálního a ekonomického života země, tedy obnovení *statu quo ante*, nýbrž restrukturalizace ruského hospodářství (Кремлин.ру 2020). Není však jisté, zda současný prezident bude mít dostatek moci a příležitosti k tomuto nesnadnému úkolu, anebo zda jeho řešení, které je předpokladem úspěšného rozvoje země v budoucnu, případně novým lídrům v podmínkách změněných na základě revize ústavního pořádku.

Prezidentova role za současné krize totiž vyvolává spíše otázky. Vladimir Putin se obzvláště v prvních týdnech v řešení krize aktivně neangažoval, v březnu pak krizový management delegoval jednak na premiéra a jím vedenou koordinační radu, jednak na regionální vlády, jednak na pracovní skupinu při Státní radě v čele s moskevským starostou Sergejem Sobjaninem. To začalo záhy vyvolávat jistou rivalitu a soupeření. Zatímco Sobjanin měl primárně zájem na zastavení rychlého šíření epidemie v hlavním městě, které se stalo ohniskem nákazy, a to za pomoci radikálních restrikcí, premiér byl zaměstnán spíše starostmi o ekonomiku, kterou restrikce zásadním způsobem poškozovaly (Stanovaya 2020). Premiérovu roli navíc bezesporu oslabí jeho onemocnění, o němž informoval na přelomu dubna a května. Výkonné pravomoci převzal první vicepremiér Andrej Bělousov, ekonom, bývalý akademik a exministr hospodářského rozvoje, který se později stal Putinovým ekonomickým poradcem a v lednu tohoto roku prvním vicepremiérem ruské vlády. V průběhu dubna se prezident začal pravidelně objevovat v médiích, přesto jeho vystupování vyvolávalo dojem, že se osobně do řešení krize příliš nezapojuje. Podle liberálního politologa Gleba Pavlovského ruskému lídrovi nevyhovuje specifický charakter nového nepřítele, jímž koronavirová epidemie je, a není ochoten v boji proti němu aktivně vystupovat tak, jak to dělal v případě jiných krizí. Jeho popularita podle průzkumů centra Levada za dobu epidemie klesá a pohybuje se kolem 60 %. Problémem pro Vladimira Putina může být skutečnost, že veřejnost s ohledem na epidemii není možné oslovovat

a mobilizovat tradičními tématy, mezi nimiž na předních místech figurovaly zahraničněpolitické otázky. Bude-li proto současný stav trvat příliš dlouho, mohou u veřejnosti začít sílit pochybnosti o legitimitě Putinova vedení, zejména pokud budou přiživovány opozičními silami (Higgins 2020).

Restrikce se také negativně odrazily na celé řadě dlouho očekávaných událostí. Vláda musela odložit na neurčito celonárodní referendum o změnách ústavy, které bylo původně naplánováno na 22. duben, stejně jako oficiální květnové akce u příležitosti 75. výročí konce druhé světové války, kam se původně chystal i český prezident Miloš Zeman. Ve zvláštním duchu proběhlo slavení hlavního křesťanského svátku Velikonoc, které letos připadly na 19. dubna. Oficiální stanovisko moskevského patriarchátu respektovalo nařízení státu znemožňující jejich společné a veřejné slavení. Patriarcha Kirill vyzval věřící, aby za současné situace do chrámů nechodili. Skutečnost však byla složitější. V některých regionech byla sice účast věřících na velikonočních bohoslužbách zakázána (například v Moskvě, Sankt-Petěrburgu či na Krymu), jinde ale takový zákaz vyhlášen nebyl. Část duchovenstva se navíc proti zákazům ze strany státu postavila a někteří arcibiskupové se rozhodli věc řešit soudní cestou (Скрипунев 2020). Chrámy byly pro věřící nakonec uzavřeny v polovině ruských regionů. Na některých místech došlo ke konfliktům mezi místními eparchiemi a regionálními vládami. To byl případ Saratova. Jinde několikahodinová noční liturgie probíhala před chrámem bez ohledu na teploty, které se pohybovaly pod bodem mrazu. Ambivalentní postoj pravoslavné církve k restriktivním opatřením, míra benevolence ve vztahu k věřícím a jejich aktivní účasti na liturgickém životě církve, jakož i tolerance k zachovávání obvyklé ortopraxe navzdory mimořádné situaci vyvolala kritiku ze strany liberálních kruhů, které se snaží využít situace k útokům na pravoslavnou církev s cílem oslabit její autoritu a vliv v ruské společnosti, které jsou dlouhodobě vysoké (Nykl 2013, 223). Liberální diskurs se ve veřejném prostoru snaží prosadit názor, že právě církev výraznou měrou přispěla k šíření nákazy (Лученко 2020). Účelovost takových tvrzení je při tom zcela zřejmá.

Závěr

Pro Rusko není primárním rizikem koronavirové epidemie hospodářský propad. Jak naznačila analýza vybraných ekonomických parametrů, ruská ekonomika je schopna útlumu poměrně dlouho čelit. Větším rizikem je epidemiologická či zdravotní stránka a následné sociální konsekvence, jež se nakonec mohou promítnout i v politické rovině. Nepříliš vysoká úroveň

tamního zdravotnického systému a veřejného zdraví obecně totiž může vést k relativně vysoké úmrtnosti i při nepřilíh výrazném průběhu epidemie, což by mohlo vyvolat nespokojenost v řadách veřejnosti a těch, kteří dosud Vladimira Putina podporovali.

Toto riziko by mohlo být umocněno v případech, že bude prezident vystupovat nerozhodně, nesystematicky či pasivně. Bude-li současný restriktivní režim s ohledem na potenciálně negativní vývoj epidemie pokračovat delší dobu, mohou se skutečně začít ve veřejném prostoru výrazněji objevovat pochybnosti ohledně legitimacy současného politického vedení. Obzvláště budou-li jednotlivé části administrativy a lokální mocenské skupiny využívat situace k posilování vlastního vlivu. Pokud se však prezidentu Putinovi a centrální vládě nevymkne situace z rukou, může z krize vyjít posílena jak ona, tak celá země.

Literatura

- HIGGINS, A. (2020): Putin, Russia's man of action, is passive, even bored, in the coronavirus Era. Web. 1. 5. 2020. <<https://www.nytimes.com/2020/04/30/world/europe/russia-putin-coronavirus.html>>.
- KIRKHAM, K. (2016): The formation of the Eurasian Economic Union: How successful is the Russian regional hegemony? In: *Journal of Eurasian Studies*, 7, 111 – 128.
- NYKL, H. (2013): *Náboženství v ruské kultuře*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- SERGUNIN, A. (2016): *Explaining Russian Foreign Policy Behavior. Theory and Practice*. Stuttgart: ibidem Press.
- STANOVAYA, T. (2020): Russia's leaders are self-isolating from their people. Web. 25. 4. 2020. <<https://carnegie.ru/commentary/81489>>.
- TABAKH, A. (2020): Russia battles new economic crisis on three fronts. Web. 30. 4. 2020. <<https://carnegie.ru/commentary/81321>>.
- THE ECONOMIST (2020): Russia's economy is isolated from the global rout. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.economist.com/europe/2020/03/26/russias-economy-is-isolated-from-the-global-rout>>.
- TRENIN, D. (2020): Confronting the challenges of coronavirus, Russia sees its world-view vindicated. Web. 1. 5. 2020. <<https://carnegie.ru/commentary/81335>>.
- КРЕМЛИН.РУ (2020): Сoвещание с руководителями субъектов Федерации по вопросам противодействия распространению коронавирусной инфекции. Web. 1. 5. 2020. <<http://kremlin.ru/events/president/news/63288>>.
- ЛЕВАДА-ЦЕНТР (2020): Пандемия: Меры властей и „нерабочие недели“. Web. 1. 5. 2020. <<https://www.levada.ru/2020/04/30/pandemiya-mery-i-nerabochie-nedeli/>>.
- ЛУЧЕНКО, К. (2020): Широко закрытые двери. Что случилось с русской церковью во время пандемии. Web. 27. 4. 2020. <<https://carnegie.ru/commentary/81681>>.

- СКРИПУНОВ, А. (2020): В каких регионах пустят в храм на Пасху, а в каких — нет. Web. 22. 4. 2020. <<https://ria.ru/20200416/1570053686.html>>.
- СТОПКОРОНАВИРУС.РФ (2020): Оперативные данные. Web. 2. 5. 2020. <<https://стопкоронавирус.рф/information/>>.
- ТАСС (2020): Путин предложил установить налог за вывод дивидендов в офшоры в размере 15 %. Web. 25. 4. 2020. <<https://tass.ru/ekonomika/8075393>>.
- ФЕДЕРАЛЬНАЯ СЛУЖБА ПО НАДЗОРУ В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ И БЛАГОПОЛУЧИЯ ЧЕЛОВЕКА (2020): Новости о коронавирусе. Web. 2. 5. 2020. <<https://rospotrebnadzor.ru/about/info/news/>>.
- ХЕСТАНОВ, С. (2020): Инерционный пакет Путина. Приведет ли шок от коронавируса к переменам в России. Web. 20. 4. 2020. <<https://carnegie.ru/commentary/81373>>.
- ШРАЙБМАН, А. (2020): Куда коронавирус ведет отношения Минска и Москвы. Web. 27. 4. 2020. <<https://carnegie.ru/commentary/81595>>.

PhDr. Ladislav Zemánek

Ústav světových dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
zemanek.ml@gmail.com

Odpovědi na šíření koronaviru v islámském světě a boj o veřejnou racionalitu

Zora Hesová

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

HESOVÁ, Z.: Responses to the Corona Pandemic in the Muslim World and Struggle for a Public Rationality
Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 150-160

If the Islamic world was stricken by the pandemic later than Asia and Europe, the responses are very similar to those of European and Asian states. A specificity of the Muslim world is the reaction of Islamic institutions. First, because of the danger of mass public gatherings, and secondly because of the legitimation role Islamic institutions play for many states in the Muslim world who dispose of a weaker infrastructural power or public or feeble public trust. If most religious institutions have responded in a supportive way and limited public rituals, the pandemic shifts power relations between state and religion and also alters the perceived superior kind of public rationality. The article offers a short overview on the state of the pandemic, the responses to it and discusses the political and discursive effects it may have.

Key words: Corona virus – Pandemics – Muslim World – Islam – Islamic authority – Secularisation – Public rationality

Islámský svět byl pandemií onemocnění COVID-19 zasažen s určitým zpožděním. Tvrdě dolehl na Írán a Turecko, jinde se zatím pandemie šíří pomaleji. V islámském světě byly na začátku května nejpostiženějšími zeměmi Turecko (129 491 nemocných/3 520 úmrtí) a poté Írán (99 970/6 340), řadí se tedy na 8. a 10. místě světového počtu nálezů. Dalšími, méně postiženými zeměmi, avšak s rostoucími počty nakažených, jsou Saúdská Arábie (30 251/200), Pákistán (22 049/514), Katar (17 142/12) a Spojené arabské emiráty (15 192/146). K méně nakaženým patří Bangladéš (10 929/183), Egypt (7 201/452), Malajsie (6 383/106), Maroko (5 219/181), Alžírsko (4 838/470), Kazachstán (4 205/29), Bahrajn (3 720/8), Omán

(2 735/13), Irák (2 431/102), Ázerbájdžán (2 060/26), Bosna a Hercegovina (1 946/79), Tunisko (1 022/43), Libanon (741/25). Uvedená čísla je ale nutné brát s rezervou: jen málokterá země masivně testuje a zjištěné počty nakažených i zemřelých se často nezakládají na srovnatelných metodách. Přesto lze říci, že pandemie dnes prostoupila celým islámským světem, přičemž Írán, Malajsie a Turecko byly mezi prvními; rovněž lze konstatovat, že veškeré země přijímají ve více či menší míře podobná protipandemická opatření.

Odpovědi jsou ale všude obdobné a důsledky zatím neznáme. Muslimský svět není v tomto výjimkou. Zvláštní dopady bude mít ale pandemie na náboženství. Kromě toho, že zásadně omezila a omezí veřejný náboženský život během ramadánu a hadždže, bude mít i dopady na vzájemné vztahy mezi státem, islámem a veřejností. Protože si pandemie vynucuje autoritativní jednání založené na vědecky podložené racionalitě, je na místě se ptát, jak se tento masivní zásah do veřejnosti projeví v těch několika státech, jejichž oficiální ideologie je náboženská. Po krátkém přehledu týkajícím se odpovědí na pandemii bude možné je krátce zhodnotit a ptát se, jaké diskursivní efekty bude pandemie mít na vztah islámské politiky a náboženství a na převládající veřejnou racionalitu.

Odpovědi na pandemii

Odpovědi islámských zemí jsou různorodé v závislosti na síle, centralizaci a zdrojích státního aparátu. Výjimečným případem je moderní a autoritářská Malajsie, které se podařilo nákazu rychle a efektivně omezit v samém začátku krize díky kolektivní hygieně, dodržování odstupu, vysoké informovanosti a spolupráci občanů, masivnímu testování a karanténním opatřením.

Dalšími oběťmi nákazy jsou dva podobně lidnaté a relativně vyspělé a akceschopné státy. Írán patřil k silně zasaženým zemím, a to hned v druhé vlně, v samém začátku globální pandemie. I kvůli tomuto rychlému šíření přišla reakce státu s určitým zpožděním a nekoherentně, opatření se stupňovala a nedosáhla úrovně restrikcí řady jiných zemí. Přes modernizované zdravotnictví je íránská schopnost reakce silně omezená jednostranným embargem USA, které kriminalizuje obchod s Íránem. Země má tedy potíže vyvážet plyn a ropu – jejichž cena navíc silně klesla – a dovážet zdravotnický materiál. Írán se tak stal první silně nakaženou muslimskou zemí. Afghánští uprchlíci, často žijící v Íránu v ilegalitě, se masivně vracejí domů. Další silně zasažená země, Turecko, postupně přijala řadu striktních protiepidemických opatření jako uzavírání škol, a dokonce i uzavření třiceti jedna měst, zastavení veřejných akcí a nošení státem zajištěných

neplacených roušek (Coronavirus: Turkey death toll passes 1,000). I tak se Turecko v první polovině dubna stalo jednou ze zemí s nejrychleji se šířící nákazou. Přes rostoucí počty nakažených považovaly Írán i Turecko odpověď na nákazu za úspěšnou (Candar 2020). Turecko ovšem v dubnu předčilo Írán a přidalo další restriktce, ale snaží se plnit svou roli regionální mocnosti humanitárními gesty (více níže). Naopak Íránu se podle WHO podařilo zpomalit růst nákazy (Iran may stop mass gatherings in Ramadan to slow coronavirus sprej) a ten začíná uvolňovat určité protipandemické restriktce, ale zachovává nařízení sociálního odstupu.

Měsíc po oficiálním vypuknutí globální pandemie lze už říct, že sanitární krize je v islámském světě teprve v začátku a stane se zátěžovým testem pro vládní akceschopnost, ale i pro politické normy. Ropné státy jako Saúdská Arábie a Alžírsko budou muset čelit menším příjmům z důvodu poklesu cen ropy a také oslabené legitimitě stávajících režimů. Írán, Irák, Alžírsko i Súdán se během loňského podzimu staly dějištěm masových protivládních protestů – ty krize sice zastavila, ale naopak uvalila další zkoušku na už tak kritizované vlády. Protipandemická opatření totiž přinášejí krátkodobou stabilitu, ale utlumení ekonomiky a omezení obživy početných chudých může vést k výraznému oslabení vlád – jež zpravidla nedisponují fondy na omezení sociálních dopadů. Proto jsou opatření zpravidla přijímána také až pod tlakem alarmujících čísel. Pákistánský premiér tak v polovině března nebyl ochoten přistoupit na přísný zákaz vycházení, jak to učinila sousední Indie, protože čtvrtina obyvatelstva „by zemřela hladem“ (Janjua 2020).

Jiné země jsou naopak schopny vidět v krizi příležitost k vehementnímu prosazování nesouvisajících vládních politik. Turecko využilo krize k humanitární diplomacii. Přes pozastavené diplomatické vztahy mezi ním a Izraelem podpořilo zdravotnickým materiálem palestínskou samosprávu a Velkou Británii (Soylu 2020), jakož i Itálii, Španělsko a balkánské země. Maroko se zase chystá využít tvrdé restriktce, nabízené kompenzace a chytrou karanténu ke zvýšení informovanosti o vlastním obyvatelstvu a větší kontrole veřejných projevů. V Kosovu opozice s pomocí USA položila vládě a otevřela ústavní krizi v samém začátku epidemie (Isufi 2020).

Všude, i v méně zasažených zemích, jakými jsou Maroko, Súdán a Alžírsko (Coronavirus in the Islamic World. The challenges of COVID-19), vlády postupně přistoupily k omezení pohybu na veřejnosti, letecké dopravy a masových akcí a k zavírání obchodů a škol. Ve všech zemích budou mít restriktivní opatření dopady na ekonomiku, zejména v těch, které nemají finanční zásoby – jako např. v Jordánsku. V těch nejméně rozvinutých či zasažených válkou lze očekávat devastující dopady na zdraví a obživu chudých vrstev obyvatelstva a také šíření nákazy mezi těmi, kdo závisejí

na šedé ekonomice jako zdroji obživy. Země postižené válkou, nestabilitou nebo chudobou jako Jemen, Sýrie, Afghánistán a Súdán nedisponují dostatečnou lékařskou péčí, ventilátory, testy a ani finanční rezervou pro financování protipandemických opatření. Právě ve velkém počtu zemí ve válečném stavu lze přes dosavadní pomalý průběh očekávat neovladatelné vypuknutí epidemie.

Omezení náboženských rituálů

Pandemie výrazně omezila a omezí náboženská shromáždění. Islámské instituce s určitým zdráháním přijaly restriktivní opatření. Jako první je byl nucen učinit Írán: nákaza se zřejmě šířila z Qomu, politického centra íránského šíitského islámu. Tam ji v začátku, ještě před vypuknutím otevřené krize, pravděpodobně urychlily hromadné náboženské rituály a koncentrace vysoce mobilních funkcionářů islámské republiky. Írán se tak stal jednou ze zemí, kde nejenže se nakazili vedoucí politici, ale kde jich i řada zemřela (Iranian MP dies from coronavirus: Tasnim news agency). V Pákistánu a v Indii byly podobně jako v Jižní Koreji rané případy šíření nákazy spojené s globální misijní skupinou Tablihi Jamaat, která organizuje masová shromáždění a která v začátku odmítala přijmout omezení jejich shromáždění. Centra hnutí v Dilí, v Láhauru v Pákistánu a v Malajsii jsou podezřelá jako ohniska šíření (Miglani – Bukhari 2020). V Indii se o této skupině a o muslimech obecně šíří poplašné zprávy a dochází k svalování viny za pandemii na muslimy. Otevřená islamofobie prohloubila existující komunitní napětí mezi většinovými hinduisty a menšinovými muslimy.

Během března muslimové po celém světě omezili nebo zcela zastavili stěžejní islámský rituál a jeden z tzv. pilířů islámu, společnou páteční modlitbu. Pro svou hromadnost a rituální blízkost při řazení se do tzv. saffů, těsných modlitebních řad, je páteční rituál vysoce riskantní. První zemí, která toto zásadní opatření přijala, byl Írán. Jiné země se pokoušely sloučit páteční modlitby a tzv. sociální odstup, ale neúspěšně. Dnes už žádné páteční modlitby neprobíhají v nejméně dvanácti větších muslimských zemích, které byly nejvíce postiženy nákazou, a další země se k zavírání mešit postupně přidávají (Dwyer 2020).

Další zásadní omezení se bude týkat i dvou z pěti zbývajících rituálů. Na konci dubna začal postní měsíc ramadán, ve kterém je zvykem po večerech držet společné modlitby v mešitě (taráwíh) a pořádat společná ukončení každodenního půstu v rodinném kruhu či ve společnosti jiných věřících a sousedů – iftár. Ani taráwíh, ani iftár neprobíhají jako obvykle. Přestože např. Egypt určitá opatření během ramadánu změkčil, ramadán

probíhá z větší části v izolaci. Dále pouť do Mekky (hadždž), jejíž rituální sezóna začne v červenci, se nebude konat, respektive Saúdská Arábie nebude přijímat cizí poutníky a bude silně omezovat počet věřících na poutních místech. Už dnes jsou hranice Saúdské Arábie zavřené Íráncům, Kaaba v Mekce nedostupná, což platí i pro mešitu al-Aqsá v Jeruzalémě a ostatní centrální mešity islámského světa.

Větší islámské instituce státní politiky podpořily. Islám totiž určitý pojem karantény zná a nadřazuje lidský život rituálním povinnostem. Profesor Cafer Karadaš z univerzity v Uludağu v Turecku připomíná hadíth, tedy tradovanou zpráva o příkladném chování proroka Muhamada, ve kterém řekl, že pokud je v nějaké zemi mor, nikdo by tam neměl putovat, a naopak by neměl opouštět svou zemi, pokud ji mor napadne (Sofuoglu 2020).

Náboženství pod kontrolou státu

Náboženství není stěžejním rysem všech zemí muslimského světa a nebylo ani stěžejní silou v odpovědi na pandemii – jako důležitá společenská instituce však mělo jednu specifickou úlohu. Jak ukázala Sofia Fenerová (2020), v odpovědi na pandemii byla stěžejní rychlost a rozhodnost, infrastrukturní kapacita státu (Mann 1984) a také podpora obyvatelstva. Kromě váhajícího Íránu a Pákistánu dorazila náказа do zbytku muslimského světa v době, kdy již bylo jasné, že jde vážnou hrozbu. Většina států v muslimském světě přijala opatření omezující veřejná shromáždění, určité typy obchodu a hospodářského provozu např. v turismu a vyzvala k sociální distanci. Islám ale hrál i hlubší roli legitimizace politik těch států, jejichž kapacity jsou omezeny nefunkční infrastrukturou (např. zdravotního systému), nebo těch, jež nepožívají podporu veřejnosti například kvůli své autoritářské struktuře.

Celá řada muslimských států skutečně „mobilizovala“ náboženské instituce, a to nejen v úsilí dodržovat tzv. sociální distanci, a tedy omezit náboženská shromáždění, zavřít mešity pro páteční modlitby a prožívat ramadán v izolaci. Státy potřebují podporu náboženských autorit zejména tam, kde samy nedisponují potřebnou legitimitou pro přijímání drastických opatření, např. zákazu vycházení, který byl v různých obdobích uvalen v Maroku, Saúdské Arábii, Turecku i Egyptě.

Náказа ukázala různé formy náboženské organizace neboli tzv. governance of islam. V centralizovaných zemích se silným státem a státním dozorem nad náboženskými organizacemi, jako je Írán, Turecko, Saúdská Arábie a Egypt, bylo toto opatření možné rychle přijmout a vynutit. V Turecku zavření mešit oznámil ministr náboženských záležitostí Ali

Erbaš a jeho úřad nechal doplnit tradiční výzvu k modlitbě (tzv. ezán) doporučením modlit se doma (Ibrahim 2020). Jinde se modlitba z prázdných mešit přenáší mikrofony či přes internet; imámové vystupují s rouškami.

V zemích, kde vládne spíše neoficiální autorita jednotlivých duchovních, dostali věřící doporučení: např. vlivný ajatolláh Sístání v Iráku vyzval věřící k protiepidemickým opatřením a k vyvarování se náboženských shromáždění. Podobě i v Indonésii se vyslovily organizace islámských duchovních na podporu sociálního odstupu (Muslims in Indonesia divided over Friday prayers amid coronavirus fears) a Jakarta zavřela mešity; v některých místech největšího muslimského státu, rozprostírajícího se na tisíce ostrovů, ale shromáždění pokračovala. V Pákistánu vyjednávala vláda se zástupci náboženských skupin, ale ne všechny dodržují její doporučení (Janjua 2020). Sama vláda ale v polovině března zastavila pozdě čtvrtmilionové mezinárodní setkání skupiny Taglihi Jamaat, a umožnila tak šíření právě začínající nákazy.

Ve skutečnosti se ale protipandemická opatření zapsala do dlouhodobého procesu, ve kterém státy ve většině zemí postupně posilují svou kontrolu nad tradičně polycentrickou a nezávislou náboženskou sférou. Zejména od propuknutí tzv. arabského jara v roce 2011 státy jako Egypt, Maroko a Turecko posílily kontrolu mešit, nadací, autorit a pátečních modliteb v rámci tzv. prevence násilného extremismu a potlačování islamistické opozice. Tato „sekuritizace islámu“ ale často vede linii mezi institucemi ochotnými se státem spolupracovat a skupinami, které byly méně ochotné. Státní kontrola náboženství politizuje a nezřídka posiluje právě nestandardní chování jako protišitíské sektářství, mesianismus a konspirační teorie. Hlasy o tzv. šíitském viru byly slyšet v Egyptě a v Saúdské Arábii. V Turecku a v Íránu byl virus spojován s protiamerickou a pročínskou propagandou (Bakeer 2020). Íránský duchovní Alireza Panahian zase prohlašoval, že COVID-19 je znakem příchodu Mahdího a konce světa (Jones 2020). Nestátní aktéři jako salafistické opoziční skupiny a džihádisté pandemii zase využily pro vlastní agendu: al-Káida označila nákazu za boží trest za mravní zkaženost, ale i ona přijala protipandemická opatření (Al-Qaeda Central: COVID-19 is divine punishment for sins of mankind). Tzv. Islámský stát přivítal pandemii jako trest Západu a zvýšil svou aktivitu v Sýrii a v Iráku (al-Khateb 2020). Stejně jako v jiných zemích se pandemie stala předmětem konspiračních teorií.

Boj o racionalitu

Náboženské instituce naopak státní politiky podpořily a výše zmíněné výstřelky neměly větší odezvu. Naopak řada komentátorů poukázala na to,

že zvládnání pandemie si vyžaduje určitou praktickou, vědecky podloženou racionalitu. Ta ale stojí v přímém protikladu s tradicionalistickým výkladem náboženství, který byl v posledním desetiletí na vzestupu mezi fundamentalistickými skupinami. Podle tureckého publicisty Mustafy Akyola představuje prosazení státní logiky krok směrem k prohloubení sekularizace (Akyol 2020). Pandemie totiž ukázala zcela jednoznačně, že logika osobní a kolektivní bezpečnosti a národního zájmu převládá nad logikou náboženských povinností a náboženského ritualismu. Fundamentalisté měli tendenci nákazu z náboženských důvodů zlehčovat, ale i oni museli nakonec přijmout racionální, sekulární řešení. Příkladem je kromě výše zmíněného masového hnutí Tablighi Jamaat i ajatolláh Tabrizian. Tento duchovní působící v íránském centru politického islámu v Qomu již dříve tvrdil, že umí léčit rakovinu skrze pobožnost. Jeho bizarní návrhy pro léčbu nemoci COVID-19 mu ale v Íránu vynesly jen posměch mladých Íránců (Faghihi 2020). Rychlá kolize s racionalitou nebyla, jak připomíná Mustafa Akyol, jen údělem muslimských fundamentalistů. V USA ztratily nábožensky podložené odmítavé postoje kazatele Jerryho Falwella jr. v jeho Liberty University, u newyorských hasidů kredibilitu, když se ukázalo, že vedly k šíření nákazy.

Kromě diskreditace fundamentalismu může mít prosazování určitého typu moderní racionality zásadní politické dopady právě ve státech nábožensky inspirovaných a řízených. V momentě krize totiž stát nepokrytě demonstrovuje svou reálnou moc nad náboženstvím, a to i tehdy, když se náboženstvím běžně zaštiťuje jako největší hodnotou. V muslimském světě je hned několik velkých států tohoto druhu: islámské republiky Írán a Pákistán, království Saúdská Arabie, a v poslední době bychom mohli přidat i islamisty řízené Turecko.

V Íránu byla plná suverenita státu, který vládl ve jménu náboženství, zřejmá ihned po revoluci: ajatolláh Chomejní např. zakázal tradiční šíitské procesy rituálního truchlení za imámem Husajnem během měsíce muharramu – jelikož velká shromáždění představovala pro vznikající režim nebezpečí. Tato procesy byla později obnovena. Uzavření mešit, a zejména hrobek imámů, které Íránci považují za svatá místa a také za místa uzdravení, jsou ale bezprecedentní. Hrobku imáma Rezy v Mašhadu např. navštíví ročně dvacet miliónů šiitů, tedy asi čtvrtina země. Jejich uzavření také nebylo okamžité, trvalo asi měsíc, než se vláda k tomuto kroku rozhodla. Následovaly protesty ze strany místních a kleriků. Podle Azadeh Zamiriradové z německé Nadace věda a politika (Zamirirad 2020) má demonstrace státní suverenity nad náboženstvím za důsledek „demystifikaci“ dlouhověkových šiitských přesvědčení např. o léčící moci hrobek. Íránský stát přitom vždy racionálně, moderně nejednal. Prezident Ahmadínežád

byl přívržencem šíitské apokalyptické tendence, jež očekávala brzký konec světa, a legitimoval tímto postojem politiku. Írán také podporoval alternativní islámskou medicínu. Ta dlouhodobě přitahuje pozornost: jak píše Zamiriradová, léčení recitací Koránu nebo uzdravení poutí k hrobkám svatých teď ale muselo „ustoupit realitě“. Stát byl nucen oddělit medicínu od pověry. Protože ale íránská státní ideologie přinejmenším mlčky určité magické praktiky podporovala, rozhodný postoj státu teď může vést k „teologické krizi“.

Pro přívržence sekulárního státu naopak krize skýtá naději, že urychlí „postupnou kulturní transformaci Íránu“. Přírodní katastrofy přispěly „k odkouzlení náboženství“, jak píše Zamiridat, v dějinách Evropy. Právě oddělení politické a náboženské sféry, ke kterému skrze pandemii dochází, ale popírá ideologický základ Islámské republiky. Pandemie tedy přinese nutnost intelektuálně zpracovat a potřebu veřejně diskutovat vztah náboženství a politiky, jak to ostatně činí i tzv. noví náboženští myslitelé v čele s Abdulkarím Sorúšem od poloviny devadesátých let. Podobou úvahu vede turecký politolog Gökhan Bacik, působící na univerzitě v Olomouci (Bacik 2020). Konstatuje, že současná krize oslabí tradicionalistické interpretace islámu. Dosud to byli tradicionalisté, kteří tvrdili, že náboženství skýtá odpovědi na všechny problémy lidstva. Tváří v tvář sanitární krizi ale veřejný prostor ovládli vědci a „poprvé stali hlavní referencí ve společnosti“ a předčili i náboženské osobnosti, a vydobyli tak autoritu věd. Podle Bacika dochází ke generační změně: Pandemie společensky podpoří distancovaný postoj mladé generace „moderních Turků“ k politizovaným a tradicionalistickým výkladům islámu.

Závěr: výhled

Ovšem chápat pandemii jako příležitost k prosazování moderního typu racionality předpokládá, že ji zmíněné státy zvládnou. Přesto, že některé země začátkem května již zmírňovaly opatření, plný dopad pandemie bude zřejmý až na podzim. V té době bude možné vyčíslit ztráty z propadlé turistické sezóny, ze které žije Tunisko, Turecko, Egypt atd. Bude také jasné, o kolik přišly státní kasy ropných států, kolik remitencí neposlali příbuzní z Evropy a Ameriky zpět do zemí, kde na nich závisejí celé rodiny, a zda obchodní omezení nevedla k nedostatečnému zásobování potravinami, co je pro potravinově nesoběstačné země Severní Afriky a Blízkého Východu. Je možné si představit velmi rozdílné dopady. I pokud se podaří zpomalit či zastavit pandemii, neschopnost při zvládnání jejích důsledků může oslabit legitimitu řady autoritářských režimů – např. rodiny Saúdů. Na druhou stranu ale pandemie nutně oslabí i reformistická

hnutí. Od roku 2018 probíhá druhá vlna tzv. arabského jara. Nenásilné, prodemokratické mobilizace např. v Alžírsku, Iráku a Súdánu od začátku krize neprobíhají a hospodářský propad může vysílit hnutí, která již trvají dlouho a bez výsledku.

Bitva o racionalitu probíhá i na diskursivní úrovni. I v muslimském světě se skloňují historické příklady přírodních katastrof a jejich dopadů. Zmíněný Mustafa Akyol připomíná dopady zemětřesení v Lisabonu a očekává obdobnou sekularizaci myšlení v islámském světě. Naopak Ali al-Qaradaghi, předseda konzervativní International Union of Muslim Scholars vidí v pandemii příležitost a odkazuje k tzv. justiniánskému moru, který v 6. století oslabil Byzanc a otevřel cestu šíření islámu. Jiní vidí v pandemii příležitost se kriticky zamyslet nad světem, ve kterém žijeme. Podle *Preporodu*, novin islámské obce v Bosně, není dnešní situace jedinečná – ve 14. století byly v Egyptě podle historika al-Maqríziho zavřeny všechny mešity do jedné. Bosenský muftí proto nabádá věřící k tomu, aby se vyvarovali „pseudoučitelů“, kteří vyvolávají strach, postavili se krizi čelem, využili tradičního usebrání během ramadánu a zamysleli se nad zítřejšími výzvami (Mustafić 2020). Daleko největší z nich je krize ekologická. Husein ef. Kavazović explicitně přivítal civilizační zpomalení během pandemie: „Ať si země od nás odpočine.“

Literatura

- AKYOL, M. (2020): Thou shalt practice social distancing. 8. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://foreignpolicy.com/2020/04/08/thou-shalt-practice-social-distancing/>>.
- AL-KHATEB, K. (2020): Islamic State spreading terror once again in Syrian desert. 12. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/04/syria-east-deser-islamic-state-attacks-regime-iran.html>>.
- Al-Qaeda Central: COVID-19 is divine punishment for sins of mankind; Muslims must repent, west must embrace Islam. 1. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.memri.org/reports/al-qaeda-central-covid-19-divine-punishment-sins-mankind-muslims-must-repent-west-must>>.
- BACIK, G. (2020): Coronavirus pandemic strengthens secular outlook in Islamic World. 30. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://ahvalnews.com/turkey-coronavirus/coronavirus-pandemic-strengthens-secular-outlook-islamic-world>>.
- BAKEER, A. H. (2020): Coronavirus: Why conspiracy theories have taken root in Turkey. 3. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.middleeasteye.net/opinion/coronavirus-turkey-why-conspiracy-theories-have-taken-root>>.
- CANDAR, C. (2020): Turkey and COVID-19: Is another Italy in the making? 26. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/03/turkey-might-be-another-italy-in-the-making-coronavirus.html>>.

- Coronavirus in the Islamic Word. The challenges of COVID-19. 13. 3. 2020. Web. 30.4.2020.<<https://en.qantara.de/content/coronavirus-in-the-islamic-world-the-challenges-of-covid-19>>.
- Coronavirus: Turkey death toll passes 1,000. 10. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.middleeasteye.net/news/coronavirus-turkey-death-toll-passes-1000>>.
- DWYER, C. (2020): Coronavirus fears derail friday prayers for muslims across the world. 19. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.npr.org/sections/coronavirus-live-updates/2020/03/19/818337269/coronavirus-fears-derail-friday-prayers-for-muslims-across-the-world?t=1586806001645>>.
- FAGHIHI, R. (2020): A cleric's cure for coronavirus becomes butt of jokes in Iran. 10. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/03/bizarre-cures-for-coronavirus-in-iran.html>>.
- FENER, S. (2020): State, regime, government, and society in COVID-19 response: establishing baseline expectations. Web. 30. 4. 2020. <<https://duckofminerva.com/2020/03/state-regime-government-and-society-in-covid-19-response-establishing-baseline-expectations.html>>.
- IBRAHIM, A. (2020): Praying in time of COVID-19: How world's largest mosques adapter. 2. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.aljazeera.com/news/2020/04/praying-time-covid-19-world-largest-mosques-adapted-200406112601868.html>>.
- Iran may stop mass gatherings in Ramadan to slow coronavirus sprej. 9. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.middleeasteye.net/news/coronavirus-iran-mass-gatherings-ramadan>>.
- Iranian MP dies from coronavirus: Tasnim news agency. 7. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.straitstimes.com/world/middle-east/iranian-mp-dies-from-coronavirus-tasnim-news-agency>>.
- ISUFI, P. (2020): On top of COVID-19, Kosovo faces constitutional crisis. 2. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://balkaninsight.com/2020/04/02/on-top-of-covid-19-kosovo-faces-constitutional-crisis/>>.
- JANJUA, H. (2020): Coronavirus and Islam. Pakistani clerics refuse to shut down mosques. 9. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://en.qantara.de/content/coronavirus-and-islam-pakistani-clerics-refuse-to-shut-down-mosques>>.
- JONES, R. (2020): Corona: Muslims also say Messiah is coming. 22. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.israeltoday.co.il/read/corona-muslims-also-say-messiah-is-coming/>>
- MANN, M. (1984): The autonomous power of the state: its origins, mechanisms and results. In: *European Journal of Sociology*, 25 (2), 185 – 213.
- MIGLANI, S. – Bukhari, M. (2020): India and Pakistan crack down on Muslim group emerging as COVID-19 cluster. 1. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.thejakartapost.com/news/2020/04/01/india-and-pakistan-crack-down-on-muslim-group-emerging-as-covid-19-cluster.html>>.
- Muslims in Indonesia divided over Friday prayers amid coronavirus fears. 20. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-mosques/muslims-in-indonesia-divided-over-friday-prayers-amid-coronavirus-fears-idUSKBN2170ZF>>.

- MUSTAFIĆ, S. (2020): Džamije su se zatvarale i prije. 18. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.preporod.info/bs/article/15490/dzamiye-su-se-zatvarale-i-prije>>.
- SOFUOGLU, M. (2020): What Islam tells us about responding to deadly pandemics. 15. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.trtworld.com/magazine/what-islam-tells-us-about-responding-to-deadly-pandemics-35441>>.
- SOROUSH, A. (2002): *Reason, Freedom, and Democracy in Islam. Essential Writings of Abdolkarim Soroush*. Oxford: Oxford University Press.
- SOYLU, R. (2020): Coronavirus: Turkey to deliver medical supplies to Israel. 10. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.middleeasteye.net/news/coronavirus-turkey-sells-israel-medical-supplies>>.
- ZAMIRIRAD, A. (2020): Three implications of the corona crisis in Iran. Point of View, Stiftung Wissenschaft und Politik. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.swp-berlin.org/en/publication/three-implications-of-the-corona-crisis-in-iran/>>.

Zora Hesová, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
hesova@flu.cas.cz

Africký boj proti pandemii. Nejsme vaši pokusní králíci

Albert Kasanda

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

KASANDA, A.: African Struggle against the Pandemic. We Are not Your Guinea Pigs

Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 161-168

The article focuses on the African struggle against the COVID-19 pandemic. Because a micro-organism named Coronavirus, scientists are scrambling to find an antidote, while political authorities are putting in place various preventive measures at the risk of violating fundamental individual rights. This paper aims at exploring how, from a social and cultural point of view, African people cope with such a phenomenon. How do African cultures integrate norms imposed by the international health community whose WHO is the main representative? How far does this community take into consideration cultural values and what place does it assign to Africa in the search for a solution to COVID-19 pandemic?

Key words: Africa – COVID-19 – Coronavirus – Pandemic – People – Vaccine

Informace o pandemii COVID-19 se začaly objevovat od loňského prosince. Město Wu-chan v Číně bylo identifikováno jako epicentrum koronaviru. Celosvětově byla tato krize zpočátku považována za místní problém a izolovaný případ s menší pravděpodobností šíření po celém světě. Postupné odhalování případů nakažení koronavirem a následných úmrtí vyvolalo překvapení a probudilo povědomí o nebezpečí pandemie. Jinými slovy, původně předpokládaná místní pandemie se stala globálním problémem v důsledku globalizace ekonomik a zlepšování pozemní, námořní a letecké komunikace. Dá se říci, že pandemie COVID-19 je planetárním jevem.

Tento článek stojí na postulátu, že koronavirus není sám o sobě ničím než mikroorganismem. Koronavirus získává význam prostřednictvím průniku řady faktorů – včetně třeba kulturního přístupu k nemocem, pohledu lidí na svět, ekonomického zázemí, sociálních a politických organizací,

abychom uvedli několik příkladů. Způsob, jakým se Afričané vypořádávají s pandemií COVID-19, lze považovat za provázání takovýchto faktorů. V návaznosti na tento postulát se článek zabývá sociálními a politickými výzvami boje proti pandemii COVID-19 a rovněž kulturními střety s nimi spojenými.

Problém pandemie

Od počátku pandemie velká část africké populace nevěřila, že by se koronavirus rozšířil do Afriky. Tento názor spočíval na dvou předpokladech: africká demografie a vznik vlastního viru. Myšlenka demografie stojí na faktu, že africká populace je převážně mladší (Banko 2018). Jelikož se o viru tvrdí, že nezasahuje příliš příslušníky mladé generace, Afričané předpokládají, že se mohou nakazit jen těžko. Navíc mají tito lidé přirozeně silnější odolnost vůči mnoha onemocněním, což se ukazuje po celou pandemickou historii Afriky.

Často se připomíná, že se pandemie COVID-19 objevila poprvé v čínském Wu-chanu. Tento region je daleko od Afriky a je na základě některých imaginárních a ideologických důvodů (Mbembe 2013; Mudimbe 1988) považován za kolébkou všech druhů nemocí. Africká myšlenka vzniku pandemie se potom opírá o domněnku, podle níž nemůže virus zasáhnout africkou populaci, jelikož nepochází z Afriky. Je to nemoc, která postihuje lidi z Číny a Západu, a pravděpodobně je božím trestem za jejich čtná provinění.

Objevení prvních případů nakažení koronavirem v Africe a následná úmrtí odhalily nepravdivost předpokladů africké imunity proti koronaviru. Od té doby se v různých afrických zemích každý den objevují případy nákazy koronavirem. Poslední statistiky se týkají afrických zemí, které byly nejvíce zasaženy: Jižní Afrika (7 572 nakažených), Egypt (7 201), Maroko (5 219), Alžírsko (4 838), Nigérie (2 950), v subsaharské Africe jsou dále v pořadí Ghana (2 719) a Kamerun (2 104) (Wordometers.com 2020). Je zřejmé, že evidence případů nákazy v Africe je stále vzdálena počtům v Číně a západních zemích, kde se může zdát situace zničující. Tato situace představuje skutečný kontrast, který upozorňuje na dvě otázky. První věcí je popření afropesimistických tezí, které na základě nedobré infrastruktury zdravotnictví v Africe předpovídají pro tento kontinent to nejhorší. Druhá myšlenka spočívá v tom, že vzhledem k postupnému nárůstu případů nákazy jsou afričtí představitelé vyzýváni, aby si zachovali „výhodu“, protože se musí zaměřit na strategie, které posilují svou sílu v boji proti pandemii COVID-19, zejména pokud jde o jejich kulturní a sociální pozadí.

Měli bychom si ujasnit jednu věc. Parazitům nezáleží na barvě naší kůže ani sociální třídě. Uspokojují se zásadně hledáním materiálního základu, který je nezbytný pro jejich přežití a reprodukci. Boj proti pandemii COVID-19 není určen výhradně nějakým konkrétním lidem nebo pospolitosti. Jedná se o společný boj o život, kdy na jedné straně nejsou herci a na straně druhé diváci. Každý je povolán k účasti na tomto boji dodržováním, pokud je to možné, kolektivních pokynů a vytěžením maxima z jeho vlastní inovace a kreativity. Jinými slovy, pandemie COVID-19 je globální zlo, které vyžaduje více strategií a má více důsledků pro všechny.

Mor od Jeana de la Fontaina, bajka ze 17. století, popisuje situaci, která může být v určitém ohledu porovnatelná s tou naší. Autor uvádí svůj příběh dramatickou scénou, kde si zvířata zasažená morem uvědomují, že se toto zlo jich všech týká a k jeho přemožení musí všichni spolupracovat. Napsal následující:

Mor [...],
Mocen rozšířit Hádovo království,
Vedl válku proti zvířatům.
Nezemřela všechna, avšak zasáhl každé.

Za hranicemi zájmu o zdraví

Africké země si stejně jako ostatní země samy zaznamenávají údaje o bojích proti epidemii a všech typech onemocnění. Je vhodné zmínit spavou nemoc, malárii, HIV či ebolu. Africké vlády využívají této zkušenosti k rozvíjení lepší prevence a ochraně jejich populace před pandemiemi. Myslet tímto způsobem by ukazovalo unáhlený závěr a určitým způsobem dílčí pohled, protože každá pandemie s sebou nese své vlastní zvláštnosti, které vyžadují vhodné strategie. Lze pozorovat, že například boj proti spavé nemoci a HIV nemá stejná klinická pravidla jako boj proti ebolě a malárii. Tyto boje znamenají změnu individuálního a kolektivního chování. Současná karanténa a další opatření zaměřená na zastavení šíření pandemie COVID-19 lze považovat za ilustraci této záležitosti. Nyní je otázkou, nakolik tato opatření pomohou africkému lidu lépe čelit pandemickým výzvám COVID-19.

Boj o život versus společenské a kulturní střety

Podobně jako mor v uvedeném citátu z Jeana de la Fontaina, i pandemie způsobuje nejen ztrátu lidských životů.¹ Pandemie znemožňuje přeživším žít normální život. Všechny činnosti, jež zahrnují obchod, školu apod., jsou

¹ Může být inspirativní provést srovnání také s proslulým románem Alberta Camuse, *Mor*, přel. M. Tomášková, Garamond, Praha 2016.

přerušeny preventivními opatřeními. Zahrnují také uzavření státních hranic, různá hygienická pravidla, nošení lékařských roušek mimo domov a různá další omezení obyvatelstva. Tato opatření lze považovat za opak afrických zvyklostí. Uzavření hranic se jeví jako pochopitelné, jelikož brání novému zanesení viru. Ale například udržování vzdálenosti mezi lidmi při setkávání je každodenní problém.

Tato opatření lze jen stěží sladit s místní realitou a způsobem života lidí. Jejich uskutečňování je v Africe poměrně problematické kvůli štěpení mezi jejich univerzalistickým charakterem a místní realitou. Jinými slovy, je zde otázka sladění globálního a lokálního. Zdá se, že soubor opatření je načrtnut podle univerzálního vzorce pro všechny lidi, v návaznosti na Světovou zdravotnickou organizaci.

Opatření představují velkou výzvu, pokud jde o životní podmínky Afričanů. Většina lidí v Africe žije ve skutečně přeplněném okolí. Je běžné, že pětičlenná rodina má pouze jednu místnost. Stává se také, že několik rodin musí sdílet stejné nádvoří, stejnou studnu a související domácí prostory. V takových podmínkách je myšlenka společenského odstupu jednoduše něčím, co si lidé nedokážou představit, a to ani pro své vlastní dobro.

Myšlenku zavést omezení volného pohybu je také obtížné provést, protože v důsledku vysoké míry nezaměstnanosti a nedostatečně rozvinuté ekonomiky je mnoho sociálních skupin lidí závislých na šedé ekonomice. Celé dny se setkávají s dalšími a hledají způsob, jak si vydělat na živobytí. U těchto lidí, obvykle soustředěných ve velkých afrických městech, vypadá opatření omezující volný pohyb spíše jako osobní zábrana než preventivní doporučení proti pandemii COVID-19. Tento pocit je podpořen skutečností, že opatření nepočítají se sociální kompenzací. Řada lidí pak na vlastní náklady nemůže realizovat opatření o omezení pohybu, o kterém rozhodly vnitrostátní orgány. Musí si někdy vybrat mezi nákazou koronavirem a cholerou, přičemž jejich volba znovu a znovu spočívá v pouhém přežití dne a očekávání nejhorsího.

Nebylo by přehnané poznamenat, že „uvěznění“ v důsledku omezení volného pohybu představuje pro Afričany skutečný kulturní a metafyzický šok. Podle africké ontologie je „být“ ve vztahu k „ostatním“. To se týká vztahu, který zahrnuje větší společenství bytostí – včetně žijících, předků i okolní přírody. Vztah je kvintesencí bytí a následně silnou determinantou života. Toto vnímání je zdůrazněno jihoafrickým biskupem D. Tutuem, když, mluvě o Ubuntu, poznamenává: „Jsem, protože jsme.“ Tato myšlenka je také sdílena celou řadou afrických myslitelů včetně Ramoseho (1999) a Mbitiho (1969). Následně lze také uvažovat, že izolace a omezení člověka geograficky i společensky ho nějakým způsobem odsuzují k nebytí. Takové

odsouzení je ještě bolestivější, když jsou mrtví lidé a oběti COVID-19 zba-
veni pohřbu a smutku v souladu s místními a kulturními tradicemi.

Metafora „války“, které se v médiích užívá při zmínění současné zdra-
votní krize, mění oběti pandemie COVID-19 na statistické entity a činí
z nich lidi bez jakéhokoli lidského zázemí. Tito lidé jsou považováni
za objekty, které kvůli deklarovanému válečnému kontextu nemají prá-
vo na žádný veřejný ohlas ani běžné pohřby. Stali se jakýmsi anonymním
objektem, kterého by se společnost měla co nejrychleji zbavit. Jinými slo-
vy, jsou připraveni o náš soucit a smutek jako rovnocenné lidské bytosti
(Buttler 2010). Pro většinu afrických společností představuje tento efekt
nemoci COVID-19 jak hluboký kulturní střet, tak skutečné trauma, které
by mělo být dříve či později vymýceno.

Pandemie COVID-19 jako politický fenomén

Vznik krize spojené s nemocí COVID-19 upozorňuje na roli státu jako
ochránce občanů a společenského smíru. Tento postulát vysvětluje přijetí
opatření poměrně omezujících individuální a kolektivní svobodu na zá-
kladě rozhodnutí vlád různých zemí za účelem omezení šíření pandemie.
V tomto ohledu je třeba poznamenat, že ve většině afrických zemí vládní
orgány nemají plnou důvěru svého lidu. Někteří vládnoucí činitelé jsou
označováni za diktátory zoufale se držící moci, zatímco legitimita ostat-
ních je z různých důvodů neustále zpochybňována. Ve většině afrických
zemí jsou přitom vládní orgány pečlivě sledovány opozičními stranami,
které mohou využívat současného dění a manipulovat s emocemi lidí
a přeměnit pandemii COVID-19 na virus podkopávající politické a spo-
lečenské uspořádání.

Mnozí afričtí politici si takové riziko uvědomili a nečekali až na vznik
krize nemoci COVID-19, aby si vytvořili politické a právní podmínky, jež
umožňují jejich politické přežití. V tomto ohledu je vhodné připomenout,
jak si někteří afričtí politici přizpůsobili právní systém a vytvořili si růz-
né politické strategie, aby si udrželi moc na neurčitou dobu. P. Chabal
a P. Dalloz ve své knize *L'Afrique est partie. Du désordre comme instru-
ment politique* píšou o instrumentalizaci neřádu jako o způsobu vládnutí.
Achille Mbembe si přitom klade otázku, zda bude také současná pandemie
využita k posílení tohoto účelu.

3. Nejsme vaši pokusní králíci

Dvě souběžná prohlášení vyvolala velký skandál ohledně klinických
testů kvůli možné vakcíně proti pandemii COVID-19: první pocházelo
od dvou francouzských vědců, Jean-Paula Miry a Camille Lochta, zatímco

druhé pronesl doktor Jean-Jacques Muyembe, mezinárodně proslulý virolog a vedoucí týmu bojujícího proti koronaviru v Demokratické republice Kongo. Během televizní debaty navrhovali francouzští výzkumníci testování účinnosti BCG vakcín proti pandemii COVID-19 v Africe. Jean-Paul Mira prohlásil: „Neměl by být tento výzkum prováděn v Africe, kde není žádné léčení a roušky? Tak se to dělá při výzkumech AIDS.“ Pokračoval: „Provádíme tyto testy s prostitutkami, jelikož je nám zřejmé, že přicházejí do styku s hodně lidmi a nechrání se.“ Jeho kolega Camille Locht odpověděl: „Máte pravdu, zvažujeme současný výzkum v Africe.“

Druhý případ se odehrál během tiskové konference o zhodnocení dosažených výsledků v boji proti koronaviru, kdy se Jean-Jacques Muyembe vyjádřil: „Velké instituce [z USA, Kanady a Číny] se zaměřují na vakcínu. [...] Domnívám se, že v květnu bychom měli být schopni začít s klinickými testy [...] A snad kolem července nebo srpna bychom s testy začali. Byli jsme vybráni provádět tyto testy. [...] Předpokládá se, že budeme testovat zde doma.“

Obě tato prohlášení vyvolala ohromné protesty po celém světě a autoři se museli omluvit. Kritika se rozvinula dvěma směry. Na jedné straně odsoudila rasismus a západní nadřazenost, návrat koloniální mentality, pohrdání Afričany, absenci kritického myšlení a snahu podřizovat Afričany Západu. Z teoretického hlediska je tato kritika v podstatě inspirována antikoloniálním diskurzem a postkoloniálním myšlením.

Na druhé straně kritika poukázala na to, že tato prohlášení vyvolala prastaré demony boje proti očkování. Tato kritika je pravděpodobně nejnápadnější, jelikož poukazuje na nové povědomí o vztazích mezi místní zdravotní racionalitou a globálním zdravotním systémem, který řídí mezinárodní společenství prostřednictvím institucí, k nimž patří například Světová zdravotnická organizace. Tato kritika si klade za cíl odhalit nesrovnalosti a nesoulad tohoto vztahu. Lze nalézt čtyři hlavní body: význam vakcinace jako metody boje proti pandemii Covid-19, etickou chartu klinických testů v Africe, potřebu zohlednění místních návrhů při řízení této pandemie a globální strategické přehodnocení západních a světových dominantních zemí.

Je pravdou, že vakcinace jako metoda boje s epidemiemi nebyla hned od počátku svého medicínského uplatňování v 19. století nikdy jednomyslně schvalovaná (Salvadori, Vignaud 2019). Ponecháme-li stranou dlouhou a zajímavou debatu, povšimněme si, že řada afrických odpůrců očkování považuje jakoukoli vakcínu – i tu proti pandemii COVID-19 – za jed, jejímž původním záměrem je obohacení akcionářů farmaceutického průmyslu a následná eliminace znevýhodněných. Podle některých lidí je očekávaná

vakcína proti nemoci COVID-19 pouze druhem trojského koně, který usiluje o oslabení afrického populačního růstu, či dokonce o vyhlazení obyvatelstva této části světa. Jinými slovy, vidí ve vakcíně plán spiknutí Západu proti Africe. Věří, že „Západ chce Afriku, avšak bez Afričanů“. Podle nich populační růst děsí západní země. To je důvodem, proč se západní země snaží prostřednictvím různých strategií podstrčit vakcínu proti nemoci COVID-19 africkým zemím.

Dále mnoho lidí v Africe nechápe, proč by se Afrika, ze které koronavirus nepochází a ani v ní není nejvíce rozšířen, měla stát místem klinických testů vakcíny proti nemoci COVID-19. Měli snad dříve západní vědci zájem testovat v Evropě či v USA způsoby léčby pandemií pocházejících z Afriky – například eboly? Těžko si vybavit takový případ. Afričtí kritici veřejně odsoudili skutečnost, že tento přístup ponechává veškerá rizika africké populaci a západním uživatelům vakcíny přináší pouze výhody. Stručně řečeno, africká kritika klinických testů požadovala všeobecné a kategorie odmítnutí těchto testů v Africe. Tento postoj byl vyjádřen sloganem: „Nejsme vaši pokusní králíci!“

Na rozcestí

Pandemie Covid-19 je zničující pandemií, jejíž dopady jsou evidentní. Použijeme-li parafrázi metaforického chiazmatu Arundhati Royové (indická spisovatelka a aktivistka – pozn. překl.), člověk dnes může pozorovat, že lékař, který patří k vědecké komunitě, sní o zázračném přípravku, jenž by zastavil a nejlépe vymýtil tuto pandemii. Přitom kněz, který promlouvá k věřícím, obrací svůj zrak ke vědě, aby tuto epidemii přemohla. Jinými slovy, nikdo se nemůže zachránit sám. Žádný obor nemá výhradní řešení tohoto zla pohlcujícího svět.

Ochromením současného ekonomického modelu ve velmi krátkém čase a omezením našich společenských vztahů na holé minimum nám pandemie přináší nový přístup k sobě samým, ke světu kolem nás. Vědomí takové změny myšlení by mělo lidem otevřít oči, aby prosazovali nejdůležitější hodnotu, kterou máme: naše společné lidství.

Článek z anglického do českého jazyka přeložila Marie Hlavičková

Použitá literatura

- BANKO, V. (2018): The demographic determinants of Africa's changing global position. In: *Human Affairs*, 28, 367 – 378.
- BUTLER, J. (2004): *Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence*. London – New York: Verso.

- CHABAL, P. – DALOZ, J. P. (1992): *L'Afrique est partie. Du désordre comme instrument politique*. Paris: Economica.
- MBEMBE, A. (2013): *Critique de la raison nègre*. Paris: La Découverte.
- MBITI, J. (1969): *African Religions and Philosophy*. London: Heinemann.
- MOYOU, E. (2020): *Statista*. 27. 4. 2020. Web. 28. 4. 2020. <<https://fr.statista.com/statistiques/1091585/morts-infections-coronavirus-monde/>>.
- MUDIMBE, V. Y. (1988): *The Invention of Africa: Gnosis, Philosophy and the Order of Knowledge*. Bloomington – Indianapolis: Indiana University Press.
- RAMOSE, M. B. (1999): *African Philosophy through Ubuntu*. Harare: Mond Books.
- ROY, A. (2020): Arundhati Roy: "En Inde, le confinement le plus gigantesque et le plus punitif de la planète." In : *Le Monde*. 6. 4. 2020. Web. 7. 4. 2020. <https://www.lemonde.fr/livres/article/2020/04/06/arundhati-roy-en-inde-le-confinement-le-plus-gigantesque-et-le-plus-punitif-de-la-planete_6035741_3260.html>.
- SALVADORI, F. – VIGNAUD, L. H. (2019): *Antivax. La résistance aux vaccins du XVIIIe siècle à nos jours*. Paris: Vendémiaire.
- TUTU, D. (1999): *No Future without Forgiveness*. London: Rider.

Albert Kasanda, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
kasanda@flu.cas.cz

Mezi pandemií a nezaměstnaností. Jaké důsledky bude mít zákaz vycházení pro indickou společnost?

Jiří Krejčík

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

KREJČÍK, J.: Between a Pandemic and Unemployment. What Will Be the Consequences of Lockdown for the Indian Society?
Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 169-177

In terms of public health, India's lockdown in response to the spread of the novel coronavirus can be assessed as a right step that helped not overload the Indian healthcare system. On the other hand, it becomes clear that the side effects of the lockdown will pose a much greater challenge for the Indian society than the coronavirus itself. As the lockdown has been extended, the slowdown of the Indian economy and its severe impact on the informal migrating workers seems inevitable. At the same time, Indian polity experiences another spike of tensions between the religious communities, and a widening gap between the middle and working classes.

Key words: India – Coronavirus – COVID-19 – Middle class – Caste – Hindu nationalism – Communalism – Informal economy – Migration

Indický zákaz vycházení v reakci na šíření nového koronaviru lze bez nadsázky označit za velký sociální experiment v dějinách lidstva. Původně třítydenní a postupně prodlužovaný lockdown, jenž v Indii začal platit o půlnoci z 24. na 25. března, můžeme zpětně hodnotit jako správný krok, který pomohl nepřetížit zdravotnický systém nad únosnou míru. Na druhou stranu je zřejmé, že Indie se na karanténu mohla připravit dříve, lépe a koncepčněji. Ačkoli první izolovaný případ pacienta s koronavirem byl v Indii nahlášen už 30. ledna, vláda s ráznějšími opatřeními dlouho váhala, nezasobila se zdravotnickým vybavením a zavedla nouzový stav o několik dní později, než by bylo záhodno. Jeho vlastní vyhlášení bylo navíc značně chaotické: když premiér Naréndra Módí 24. března v osm hodin večer národu sdělil, že od půlnoci začíná platit zákaz vycházení, zapomněl občany informovat, jak se o ně vláda hodlá v době karantény postarat. Mnohem

větší výzvu než sám koronavirus tak pro Indii budou představovat vedlejší důsledky karantény.

Řešit problém, až nastane

Další vývoj odhalil především dva jevy: tím prvním je potvrzení, že indický zdravotní a sociální systém dokáže poměrně rychle řešit velké problémy. Zmatky v prvním týdnu nouzového stavu způsobily nejen nákupní paniku, ale především hromadný exodus sezónních námezdních dělníků z velkých měst do vesnic vzdálených často i stovky kilometrů. Ústřední vláda i jednotlivé státy však na tuto krizi dokázaly pružně reagovat uzavřením hranic a založením 21 tisíc provizorních táborů, které podle informací z jednotlivých států poskytly přístřeší a základní potravinovou pomoc 600 tisícům migrantů.

Zároveň se však ukázalo, že indická vláda je pouze ve vleku událostí, aniž by je dokázala předvídat. Namísto promyšlené strategie jsme mohli vidět spíše jen reakci na komplikace, které ukvapeným vyhlášením karantény vznikly. Následky úvodních chaotických dnů tak mohou ve výsledku negovat její přínosy. Nekoordinovaná migrace vystavila námezdní dělníky zbytečnému zdravotnímu riziku, a to nejen kvůli bezprostřední možnosti dalšího rozšíření koronaviru, ale i kvůli horším hygienickým podmínkám v nouzových táborech, které mohou způsobit šíření jiných infekčních chorob – jako například cholery. Premiérovo chování, kdy občanům nechal pouhé čtyři hodiny na to, aby se na karanténu připravili, také napovědělo, že indická vláda svým konstituentům prostě nevěří a dodržování svých nařízení si lépe vynutí náhlými razantními akcemi.

Co přijde po karanténě?

Třítýdenní nouzový stav, který měl původně skončit 14. dubna, byl od té doby již dvakrát prodloužen – nejprve do 3. a poté až do 17. května. Indická vláda však zároveň rozdělila území na takzvané červené, oranžové a zelené zóny podle počtu nakažených osob a uveřejnila seznam ekonomických aktivit, které je možno v nezasažených oblastech provozovat. Centrální vláda také nyní hodlá přesunout větší zodpovědnost na jednotlivé svazové státy, nedá se však příliš očekávat, že by se pohyb osob napříč Indií v nejbližších týdnech příliš uvolnil. Zejména jižní státy jako Kérala nebo TAMILNÁDU, které se s první vlnou nemoci vypořádaly vcelku dobře a dokázaly odizolovat ohniska nákazy, se nyní obávají, že otevření hranic by znamenalo příchod dalších potenciálně nakažených indických občanů. TAMILNÁDU a URÍŠA už dokonce postavily na silnicích několik hraničních zdí, aby omezily pohyb vozidel ze sousedního ÁNDHRAPRADÉŠE.

Bez zmatků se neobešlo ani první prodloužení lockdownu, které premiér Módí vyhlásil 14. dubna a znovu jen s několikahodinovým předstihem. Záhy poté bylo možno v ulicích Bombaje, Ahmadábádu, Súratu nebo Haidarábádu spatřit protestující skupiny dělníků, kteří se po třech týdnech bez práce dožadovali, aby je stát dopravil do jejich domovů, kde mohou najít alespoň nějaké zázemí. Znovu tedy vidíme, že současná omezení pohybu nejvíce dopadají na indické nádeníky, kteří i za normálních okolností pracují za platy pod úrovní minimální mzdy. Migrující pracovní síla přitom hraje v indické společnosti a ekonomice nezanedbatelnou úlohu – podle některých odhadů migruje v Indii za sezónní prací přes 100 milionů lidí, tedy více než pětina pracujících.

Důvod, proč federální kabinet čekal s rozhodnutím o prodloužení až do poslední chvíle, je zřejmý: růst indické ekonomiky v posledních letech zpomaluje, letos téměř jistě nepřesáhne 4 % a delší výpadek v kombinaci s nižším objemem mezinárodního obchodu může celé hospodářství snadno poslat do recese. Nezaměstnanost, která už před karanténou mírně stoupala, nyní vyskočila z 8 % na 23 % (CMIE 2020). Indické hospodářství přitom již delší dobu trápí fenomén ekonomického růstu, který nevytváří pracovní místa (Abubakar 2019). Můžeme také předpokládat, že kvůli omezení volného pohybu osob drasticky klesne spotřeba domácností, která je důležitým hnacím motorem ekonomiky. Zákaz vycházení poškodil také indické zemědělce, neboť přišel uprostřed jarní sklizně. S tou farmářům každoročně pomáhají právě migrující nádeníci, kteří nyní sedí v nouzových táborech a karanténách a jsou zcela závislí na humanitární pomoci. Kvůli tomuto výpadku distribuce sezónních plodin proto vláda bude muset buďto otevřít sýpky, anebo zajistit, aby se v podzimní sezóně pěstovalo co nejvíce potravin na úkor technických plodin a posílila se potravinová soběstačnost.

Jak pomoci nejchudším?

Kvapně vyhlášení karantény také ukázalo, že indická vláda patrně nedomyslela, jak může zákaz vycházení poškodit nejchudší složky společnosti. Dodržování bezpečné vzdálenosti a omezení styku s dalšími lidmi jde přímo proti smyslu většiny městských profesí, jako jsou taxikáři a rikšové, kuchařky a uklízečky, pouliční trhovci, stavební i další námezdní dělníci. Pokud se budou všichni držet delší dobu stranou od lidí, odnesou to ztrátou příjmů nebo rovnou celého zaměstnání. Právě tito drobní živnostníci a nádeníci navíc v drtivé většině podnikají neformálně, a tak nemohou v dobách výpadku příjmů očekávat žádnou významnější podporu

od zaměstnavatele nebo od státu.¹ Obrovská část indického neformálního sektoru se tedy může brzy dostat nejen do existenční nouze, ale čelit také větším zdravotním rizikům, a to i tehdy, pokud všechna hygienická doporučení nakonec dodrží a zůstane doma. Většina příslušníků této pracující třídy žije v hustě osídlených chudinských čtvrtích a slumech, kde se nemoci šíří mnohem snáze a rychleji. Není divu, že téměř třetinu všech indických případů koronaviru hlásí Maháráštra, tedy jeden z nejvíce urbanizovaných států, v jehož hlavním městě Bombaji se nachází také největší asijský slum Dháráví. Náhodou není ani to, že na druhém místě s odstupem následuje Gudžarát, typický velkým množstvím menších dělnických kolonií a slumů ve svých průmyslových centrech.²

Epidemie koronaviru tak pravděpodobně ještě více rozevře nůžky mezi bohatými a chudými. Zhruba 300 milionů obyvatel Indie dnes žije pod hranicí chudoby a dalších 100 milionů těsně nad ní. Ústřední vláda už proto na konci března ohlásila svůj balíček záchranných opatření v hodnotě 1,7 bilionu rupií (570 miliard korun), který zahrnuje základní potraviny a palivo zdarma i drobné finanční granty. Ty by měly podpořit především neformální ekonomiku, která zaměstnává 94 % populace a produkuje téměř polovinu indického HDP. Otázkou však je, zda to bude stačit. Hodnota celého balíčku odpovídá jen zhruba 1 % indického HDP, zatímco západoevropské státy hodlají na pomoc svým občanům uvolnit mezi 10 % až 20 %.

Problematická může být i vlastní distribuce pomoci. V Indii dlouhodobě funguje tzv. veřejný distribuční systém (Public Distribution System, PDS), v jehož rámci mají nejchudší domácnosti nárok na základní potraviny jako rýži, obilí nebo cukr za dotované ceny. Mimořádné příděly by měly fungovat na principu navýšení těchto dávek. Je však otázka, zda se potravinová pomoc dostane k těm skutečně nejpotřebnějším, neboť mnozí migrující pracovníci u sebe nemají žádný průkaz totožnosti. Nedokonalý systém přidělu prostřednictvím veřejného distribučního systému tak zřejmě znovu oživí více než deset let trvající debatu o tom, zda je Indie připravená na zavedení nepodmíněného základního příjmu (Kapur et al. 2008; Bardhan 2017; Drèze 2017).

Restart zdravotnictví?

Současná pandemie by také měla Indii více posunout k tomu, aby posílila svůj veřejný zdravotnický systém. Země podle údajů Světové banky

¹ Pro fenomén indické neformální ekonomiky srv. Berman 2013.

² Oba tyto západoindičtí sousedé mají také dlouhou tradici vzájemných styků a až do roku 1960 tvořily tyto dva státy jeden stát.

investuje do zdravotnictví pouze 3,5 % svého HDP (The World Bank 2017), což je jedno z nejnižších čísel na světě. To sice stačí na udržení základního provozu nebo plošného očkování populace, ale při krizích, jako je ta současná, se ukazuje, že kapacity státních nemocnic přestávají stačit a lékaři trpí nedostatkem ochranných pomůcek. Komunitní přenos nemoci, který navzdory karanténním opatřením mezitím v Indii propukl, také nejvíce postihuje chudé obyvatele, kteří si soukromou péči nemohou dovolit, a navíc žijí v horších hygienických podmínkách. Zapomenout nesmíme ani na problémy spojené s duševním zdravím. Dá se předpokládat, že v důsledku zákazu vycházení vzroste počet případů domácího násilí a že ekonomická krize povede k nárůstu sebevražd z důvodu osobních bankrotů.

Tvrdí opatření, která indická vláda vyhlásila, patrně pomohou přibrzdit průběh nákazy tak, aby se s ním zdravotnictví dokázalo vypořádat. Státy jako Dillí, Maháráštra nebo Tamilnádu, které v současnosti hlásí největší počet tzv. červených zón s velkým výskytem nemoci, patří koneckonců také ke státům s nejsilnějšími zdravotnickými systémy. Ačkoli i během zákazu vycházení počet nakažených nadále zvolna stoupá, indické zdravotnictví získalo čas na koncepčnější řešení jako vyčlenit nemocnice pouze pro pacienty s koronavirem, vybavit zdravotnický personál ochrannými pomůckami a především zavést důslednější testování obyvatelstva, aby bylo možné identifikovat jak ohniska nákazy, tak místa, v nichž je možno nouzový režim uvolnit. Tady však indický systém stále naráží na nedostatek testovacích sad. Ačkoli dnes Indie dokáže otestovat přes 70 tisíc lidí denně, dosud bylo v zemi provedeno jen něco přes milion testů, což při ohromné indické populaci dává průměr lehce nad 700 testů na milion obyvatel. Agresivní testování spojené s problematickým sledováním citlivých údajů se přitom ukazuje jako zřejmě jediný spolehlivý způsob, jak udržet virus pod kontrolou i po ukončení karantény. Relativně malý počet testů navíc může maskovat skutečný rozsah epidemie, která se šíří sice pomalejším tempem, nicméně počet nově nakažených osob se zvyšuje přibližně o 5 % denně.

Indie podobně jako další rozvojové země však současně nesmí propadnout iluzi, že bojuje pouze s koronavirem. Až čtvrt milionu Indů například navzdory rozsáhlému očkovacímu programu každoročně zemře na tuberkulózu, až 700 tisíc dětí mladších pěti let pak na průjemová onemocnění a zdravotní komplikace spojené s podvýživou. Pokud by léčba těchto dobře známých a popsanych chorob a neduhů ustoupila zcela do pozadí kvůli drakonickým opatřením na prevenci šíření koronaviru, mohlo by to vést k ještě větším ztrátám na životech.

Kastovní karanténa

Těžko odhadovat, zda bude mít současná krize větší vliv na rozložení volebních sil. Lidé nejvíce zasažení důsledky zákazu vycházení nemají ve směr důvěru v celý politický systém a nikoli pouze v jeho současné představitele. Indická střední třída, jež do značné míry určuje veřejné mínění, naopak vládě i nadále věří.³ Dá se tedy spíše očekávat, že nouzový stav spíše zakonzervuje současný status quo. Příslušníci středních tříd, kteří patří zároveň k tradičním podporovatelům vládnoucí Indické lidové strany (Bháratíj džantá party, BJP), mohli brát domácí izolaci jako zkoušku sebedisciplíny. Pro indickou kastovní společnost ostatně nepředstavují bezpečný odstup a domácí karanténa s omezením společenských kontaktů nic neřešitelného.⁴ Za takových okolností je tedy snadné zapomenout na to, že většina obyvatel země musí během zákazu vycházení řešit existenční problémy. Politolog Ánand Teltumbdé, shodou okolností nedávno zatčený za údajné podněcování k násilnostem a protivládní aktivity, hovoří přímo o „republice kasty“, kde jsou všechny nerovnosti důsledkem kastovního systému a náboženské polarizace (Teltumbde 2018).

Zajímavá je v tomto ohledu také otázka vegetariánství a veganství, jejichž obliba po celém světě v posledních týdnech stoupá v reakci na skutečnost, že koronavirem se lidé nakazili následkem konzumace zvířecího masa prodávaného na nehygienických čínských tržnicích. I stravovací návyky mají totiž své kastovní ukotvení. Ačkoli je Indie nejvíce vegetariánskou zemí světa, skuteční vegetariáni z přesvědčení zde tvoří jen zhruba třetinu obyvatelstva, rekrutují se spíše z vyšších hinduistických kast a jsou rozšíření prakticky jen na severu a na západě země (Natarajan & Jacob 2018). I zdánlivě tak nevinná věc jako větší podíl bezmasé stravy tak může posílit kulturní vliv už tak dominantních severoindických ortodoxních hinduistů v současné indické společnosti.

Utahování šroubů

Premiérovi Módímu hraje do karet nejen to, že oficiální čísla nakažených se v Indii stále drží relativně nízko a k 5. květnu nepřekročila 50 tisíc, ale také razantní vyhlášení karantény, jímž v očích veřejnosti stvrdil svůj obraz rozhodného lídra. Otázkou zůstává, zda Módího kabinet této důvěry nezneužije k umlčení svých kritiků. Z hygienických důvodů musela například s vyhlášením karantény skončit i protestní blokáda ulic v dillíské čtvrti Šahín Bágh, jejíž účastníci požadovali zrušení nových kontroverzních

³ K fenoménu indické střední třídy srv. Varma 2007.

⁴ K fenoménu sociální distance, dotýkatelnosti a nedotýkatelnosti srv. Jawaare 2019.

zákonů, které upravují podmínky pro získání státního občanství a některé muslimské obyvatele by o něj dokonce mohly připravit.

Naopak se nezdá pravděpodobné, že by ústřední vláda upevnila svou moc i formálně. Ačkoli indická ústava umožňuje v krajních případech omezit pravomoci států a změnit politický systém z federálního na unitární, Módího kabinet bude spíše jen nenápadnými kroky zvyšovat svou popularitu. Rozpaky v tomto ohledu vzbudil například dobročinný fond PM CARES, který nechal ministerský předseda založit na zmírnění následků pandemie. Indie přitom už jeden podobný fond má. Na účtu premiérského fondu pro zmírňování následků humanitárních katastrof, jenž byl založen už v roce 1948, se dnes nachází přes 38 miliard rupií, tedy téměř 13 miliard korun, a v posledních letech nebyl prakticky vůbec využíván. Nový fond má sice oproti starému několik dílčích výhod, jako například minimální dar v hodnotě 10 rupií, ale zároveň nepodléhá standardnímu finančnímu auditu a není tedy úplně zřejmé, jak bude vláda s vybranými penězi nakládat. Fond PM CARES však ústřední vládě slouží především jako výborný marketingový produkt: díky němu může na potravinové balíčky umístit portrét premiéra Módího, vykreslit jej jako největšího zprostředkovatele pomoci a zmenšit roli jednotlivých států i neziskových organizací.

I z těchto detailů je patrné, jak krize spojená se šířením koronaviru odhaluje stále větší nesoulad mezi federální vládou a jednotlivými indickými státy. Ačkoli se v současné situaci ukazuje, že vnitřní problémy země dovedou státní vlády často řešit věcněji a pružněji než centrální byrokracie, která si v mimořádných situacích naopak snaží za každou cenu udržet svou autoritu. Ústřední vláda povzbuzená silnou většinou v parlamentu se snaží získat více pravomocí pro sebe, ať už z hlediska kontroly nad veřejnými financemi nebo zasahováním do chodu nezávislých institucí, jako jsou univerzity, zcela v souladu s představami hinduistických nacionalistů o kulturně homogenním státě. K dlouhodobějšímu řešení krize by však spíše pomohlo, kdyby federální kabinet místo tvrdých a překvapivých opatření delegoval více pravomocí na nižší úroveň státní správy, které dovedou zohlednit regionální specifika jak v boji s koronavirem, tak při následném restartu hospodářství.

Rozdělená společnost

Současná krize také ukazuje, jak je Indie navzdory veřejně proklamované jednotě dodnes rozdělená podle náboženských, národnostních a kastovních linií (Basu 2015). Mohlo by se zdát, že společný nepřítel v podobě smrtícího viru společnost sjednotí, zatím to však vypadá, že opak je pravdou. Když na konci března vyšlo najevo, že enormní množství nakažených

se rekrutuje z muslimské sekty Tablígíh džamá'at, která uspořádala v půli března v Dillí velký sjezd, za hlavního šířitele koronaviru byla označena muslimská komunita. To po komunálních nepokojích v Dillí na konci února ještě zesílilo náboženské pnutí mezi hinduisty a muslimy. Než vyšly najevo informace o šíření „čínského viru“ účastníky muslimské konference, hlavním terčem nevybíravých poznámek byli občané severovýchodních států, kteří často vizuálně připomínají spíše Číňany než obyvatele poloostrovní Indie.

Rozkol ve společnosti může zesílit také společenská ostrakizace těch, kteří jsou již nakaženi. Některé státy nechaly zveřejnit jména nakažených nebo označit jejich domy, lékaři jsou zase často považováni za přenašeče. Zdravotní krize také naplno odhaluje rozsáhlý problém s fake news a dezinformacemi, které v Indii kolují většinou přes skupiny na WhatsAppu a napomáhají k polarizaci indické společnosti podle náboženských linií (Chopra 2019). Kromě zaručených zpráv o šířitelích choroby od muslimů po slepice se ve zprávách můžete dočíst i spolehlivé návody, jak vyléčit koronavirus popíjením kravské moči, cvičením jógy nebo ájurvédskou medicínou (Nanda 2016).

Tyto zdánlivě nesmyslné rady přitom nelze považovat jen za nahodilé excesy. Ve skutečnosti jde o jeden z mnoha dílků skládačky, jež dává dohromady obraz současné kulturní války v indické společnosti. V ní proti ještě nedávno dominantním západně vzdělaným městským kosmopolitům povstávají aspirující a rychle rostoucí střední třídy z regionů, které jsou sice ekonomicky liberální, leč kulturně konzervativní a také silně nacionalistické (Nanda 2009). Víra v nevědecké metody a rituály je pak jen jejich další malou revoltou proti západní modernitě založené na racionalismu (Nanda 2003). Jak můžeme vidět z dlouhodobých volebních úspěchů BJP, v zápa-se o kulturní hegemonii mají hinduistický nacionalismus a konzervativní bráhmanismus momentálně navrch. Mohou však zvítězit i v souboji s virovou pandemií a hospodářskou krizí?

Literatura

- ABUBAKAR, J. – NURUDEEN, I. (2019): Economic Growth in India, Is It a Jobless Growth? An Empirical Examination Using Okun's Law. In: *The Indian Journal of Labour Economics*, 62 (2), 307 – 317.
- BARDHAN, P. (2017): Universal Basic Income – Its Special Case for India. In: *Indian Journal of Human Development*, 11 (2), 141 – 143.
- BASU, A. (2015): *Violent Conjunctures in Democratic India*. Cambridge: Cambridge University Press.
- BREMAN, J. (2013): *At Work in the Informal Economy of India. A Perspective from the Bottom Up*. New Delhi: Oxford University Press.

- CMIE – CENTRE FOR MONITORING INDIAN ECONOMY (2020): *Unemployment rate over 23 %*. Web. 2. 5. 2020. <<https://www.cmie.com/kommon/bin/sr.php?kall=warticle&dt=2020-04-07%2008:26:04&msec=770>>.
- DŘEŽE, J. (2017): Decoding Universal Basic Income. In: *Indian Journal of Human Development*, 11 (2), 163 – 166.
- CHOPRA, R. (2019): *The Virtual Hindu Rashtra. Saffron Nationalism and New Media*. Noida: HarperCollins.
- JAASURE, A. (2019): *Practicing Caste. On Touching and Not Touching*. New York: Fordham University Press.
- KAPUR, D. – MUKHOPADHYAY, P. – SUBRAMANIAN, A. (2008): The Case for Direct Cash Transfers to the Poor. In: *Economic and Political Weekly*, 43 (15), 37 – 41.
- NANDA, M. (2003): *Prophets Facing Backward. Postmodern Critiques of Science and Hindu Nationalism in India*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- NANDA, M. (2009): *The God Market. How Globalization Is Making India More Hindu*. Noida: Random House.
- NANDA, M. (2016): *Science in Saffron: Skeptical Essays on History of Science*. Gurgaon: Three Essays.
- NATARAJAN, B. – JACOB, S. (2018): “Provincialising” Vegetarianism: Putting Indian Food Habits in Their Place. In: *Economic and Political Weekly*, 53 (9), 54 – 64.
- TELTUMBDE, A. (2018): *Republic of Caste: Thinking Equality in the Time of Neoliberal Hindutva*. New Delhi: Navayana.
- THE WORLD BANK (2017): *Current health expenditure (% of GDP) – India*. Web. 2. 5. 2020. <<https://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.CHEX.GD.ZS?locations=IN>>.
- VARMA, P. K. (2007 [1998]): *The Great Indian Middle Class*. Gurgaon: Penguin.

Mgr. Jiří Krejčík, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
krejcik@flu.cas.cz

U nás doma v Evropě a v karanténě

Martin Profant

Filosofický ústav Akademie věd ČR, CZ

PROFANT, M.: At Home in Europe and in Quarantine

Philosophica Critica, vol. 6, 2020, no. 1, ISSN 1339-8970, pp. 178-188

This paper focuses on a specific strategy of the defence against the COVID pandemic in the countries of the EU. It points out the cultural-historic situation which made it possible for the formation of wide-based consensus with the anti-pandemic measures that strongly limited the social and economic life. It accents the asymmetry of the European solidary decision for the benefit of seniors and seriously ill people. This paper stresses out the European form of the anti-pandemic defence as a highly effective and sympathetic in its values. It states the relative suppression of the distribution of the burden of epidemic according to the social and race key. At the same time, it defines three critical limits of the chosen strategy — a) the necessity to suspend the political conflict with the unclear strategy of its future releasing; b) blind spots of spontaneous and institutional solidarity with the possible tragic consequences (the senselessly dead in the retirement houses etc.); c) the conflict of the necessary grounding of the anti-epidemic measures in the institutions of a national state, especially in the solidary insurances and the COVID caused deficits of national budgets contra the cohesion of EU.

Key words: COVID-19 – Spontaneous solidarity – Institutional solidarity – EU – Czech Republic

Přes rozdílný průběh epidemie a různé strategie charakterizuje reakce všech zemí Evropské unie (plus Norska, Švýcarska a neunijních zemí bývalé Jugoslávie) shodná volba: abychom ochránili ty, které COVID-19 zabíjí, tedy lidi na 65 let a lidi chronicky nemocné,¹ zvolili jsme raději

---

¹ Na počátku evropské epidemie, tedy na přelomu února a března 2020, zveřejňovaly deníky v jednotlivých evropských zemích údaje o smrtelnosti nemoci COVID-19 pocházející ze zprávy *Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)*. Podle ní nedosahovala pravděpodobnost úmrtí při onemocnění COVIDem-19 u lidí mladších padesáti let ani polovinu procenta. Evrop-

strategii s pustošivými ekonomickými následky, které pravděpodobně ve střednědobém horizontu zasáhnou životy zdravých a aktivních lidí drtivěji, než by je poškodil očekávatelný průběh nemoci. Vzhledem k tomu, že patřím k oné silně ohrožené menšině, mohu bez zápachu sebechvály citovat výrok Sergia Benvenuto: „Cítím něco hrdinského v takové energické obraně těch, kteří už nemají dlouho žít.“ (Benvenuto 2020)

Zvolili jsme si? Strategie přece vybíraly vlády na radu epidemiologů a lékařů, politická reprezentace je nejvýše následně potvrdila. Jenomže rozhodnutí vlád by v tomto případě neznamenal téměř nic bez masivního souhlasu společnosti; tak masivního, že před ním v prvních dvou týdnech zmlkli i ideologičtí fanatici neviditelné ruky volného trhu. Protiepidemická opatření by do značné míry zůstala na papíře, kdyby je naprostá většina z nás dobrovolně a pečlivě nedodržovala. Ovšem, byl zde od počátku ve hře strach o sebe a své nejbližší, ale mnohem více působila odpovědnost vůči druhým. Proto je zcela přiměřené mluvit o konsenzuální volbě.

V České republice jsme se ohledně protiepidemických opatření dobrovolně disciplinovali způsobem, který by si policie a další kasárenské síly státu nikdy nedokázaly vynutit – ke cti policie nutno říct, že většinou pochopila, mile se usmívala a zasahovala jen ve zcela výjimečných případech. Našly by se k tě české disciplinaci různá historicko-kulturní zdůvodnění: jsme národ maloměstský,² bezmála čtvrt tisíciletí cepovaný povinnou školní docházkou, která krom elementární gramotnosti podpořila také úctu k vědeckým autoritám, těm lékařským zvláště, a vybudovala odolnou důvěru v odbornou způsobilost vyšší byrokracie; důvěru nezklamatelnou, protože imunizovanou posměšným odstupem. Přes tato česká specifika můžeme spontánní sebedisciplinaci bez rozpaků zobecnit jako celoevropský jev.

V předloženém textu chci naznačit tři limity, které spoluurčují tvar evropského solidárního postoje k současné pandemii.

V prvních dnech epidemie dobrovolnická pomoc zajistila ohroženým seniorům, že nemuseli zbytečně riskovat a vycházet na ulici, ve většině

---

ský, a zvláště americký průběh epidemie tato čísla trochu korigoval, ale v Evropě platí, že úmrtí na COVID-19 u osoby mladší pětadesáti let je raritní. K 6. 4. 2020 udávalo pro naši republiku Ministerstvo zdravotnictví ČR [ÚZIS] rozložení úmrtí na COVID-19, které bylo pro lidi pod šedesát stejně příznivé jako to čínské.

² „Maloměstský národ“ bez ironie a uvědoměle, téměř programově, srov. Karlem Čapkem souhlasně citovanou Benešovu reflexi z roku 1917: „Československý stát bude vzorem moderního státu demokratického: velmi zdatný z hlediska národohospodářského a osvětového, nemaje šlechty a živ jsa v demokratických tradicích své národní historie, maje více než sdostatek úředníků, techniků, lékařů a profesorů z lidu vyslych, může vejíti v život již zítra.“ (Beneš 1917, 407; Čapek 1919)

měst a obcí najednou efektivně fungovala bezkonfliktní spolupráce místních samospráv s ad hoc iniciativami.

Dělo se to všude v Evropě, s českými zeměmi se ale nahodile spojil jeden působivý symbol solidarity, domácí šití roušek. Vzpomínám si na televizní reportáž, která nezáměrně poodhrnula nesamozřejmý a nenápadný rozměr tohoto rouškového symbolu. Předváděla jednu z mála opravených šicích strojů, které v Čechách přežily devadesátá léta: zoufale přetížená rodinná dílnička zahlcená přílivem strojů, na kterých se většinou už desetiletí nešilo a teď si na nich ženy vesměs nejlepšího věku oživovaly dovednosti, které jim kdysi vtloukaly maminky a které spokojeně pozapomněly v době záplavy levné asijské textilní produkce. V Evropě konzumentů se v tom šití připomínal nedávno ještě samozřejmý a dnes již překvapivý industriálně-produkční charakter starého kontinentu. České země tu působily jako vypouklé zrcadlo zvýrazňující jinde méně zřetelné rysy; působily tak nenahodile, domácí šití patřovalo k projevům paradoxní konzumní společnosti nedostatku, nazývané kdysi reálný socialismus; dovednost se šicím strojem tu proto byla rozšířenější než v západní Evropě a předávala se přibližně o jednu generaci déle. Nešlo ale jen o domácí šité roušky. Ve staré průmyslové zemi, ze které třicet let mizí s výjimkou několika segmentů sofistikovnější průmyslová výroba, se aktualizovala industriální tradice a začaly se vyvíjet a v improvizovaných podmínkách vyrábět nejen vynikající ochranné pomůcky, ale také chytré a hospodárné lékařské přístroje.

Bylo by krásné uvěřit, že procitnutí potenciálu solidarity a vynalézavosti přežije. Krásné a pošetilé. Katastrofa jen na chvíli oslabil imperativy trhu a administrativně-politického systému. Nejpozději po pár týdnech přichází v podobných situacích normalizace, a ta je dnes už vlastně v plném běhu. Symbolický zlom představuje vystoupení ministra průmyslu a obchodu Karla Havlíčka, který nadšeně oznámil jednání s americkou firmou Honeywell o stavbě továrny na výrobu respirátorů provázený de facto monopolizací českých veřejných zakázek (Havlíček 2020); akt poněkud předčasný, české inovativní firmy se mohly ještě příliš opřít o podporu veřejnosti, ale gesto přesto již až příliš čitelné: trh určí, že se výroba v Česku nevyplácí, leda by ji neprovozovaly slabé české firmy, ale dostatečně mocné nadnárodní korporace; a pokud by mělo neviditelné ruce trhu v tomto předzjednaném určování něco překážet, pak se osvícená státní byrokracie o odstranění podobných překážek servilně postará. Není otázka zda, ale kdy opět začne státní i samosprávná byrokracie na spontánní iniciativy, bez kterých by se protiepidemická opatření v zemi zhroutila, pohlížet na vyklým administrativním pohledem, to jest jako na potížiisty.

Utopický přebytek, který v časech otrěsů a katastrof vždy doplňuje nástup spontánní solidarity očekáváním trvalejšího odblokování establishmentem zablokovaných pozitivních možností a který – byv vždy zklamán trpkne pravidelně v nostalgii –, kontrastuje na první pohled s racionální střízlivostí, s níž se tato solidarita od počátku sladila s tvrdým administrativním restriktem každodenního života. Odpovídala tomu přátelská otevřenost a láska k bližním a i těm nejbližším, jež se osvědčovala tím, že jsme si ty bližní drželi doslova na distanc – a to na distanc úředně štemplovaný, vyhlášený s variacemi několika centimetrů na ranních tiskovkách Ministerstva zdravotnictví ČR. To je ta část obrazu, na kterou svítily sentimentální reflektory masmediální podpory protiepidemických opatření. Trochu ve stínu zůstal ale poklid, s nímž jsme přijímali a napravovali zmatené předpisy požadující např. nošení roušek v době, kdy jich nebylo dost ani pro nemocnice, nebo cestovatelskou karanténu, při níž se příkazce nijak nestaral o to, co budou lidi, kteří striktně nesměli vystrčit nos z bytu, jíst. Prostě jsme se o to bez brblání postarali sami.

Důvěřovali jsme vládě a úřadům, že dělají to nejlepší, co umí. Nikoliv už, že dělají to nejlepší. Respektující moudrost přísloví „Když vůz jede z kopce, voly nepřepřahej!“, neopomněli jsme většinou poválet ta tažná hovádka se shovívavou zlomyslností po jazyku. Přesto se situace v českých zemích přibližila weberovské vůdcovské demokracii. Lid přijal a respektoval, kdo má ve stavu nouze mluvit a přikazovat, sám držel pusy a očekával to i od druhých. A to dokonce i lid médií pracující. Našel-li se opoziční politik natolik beztaktní, že nepochopil, a takových bylo málo, mluvil k hluchým uším a tvářím s povytaženým obočím. A když se ukázalo, že svěřenou důvěru nezvládají sami ministři a začínají se mezi sebou hašteřit, stal se hrdinou dne profesor Roman Prymula, epidemiolog s téměř absolutním nedostatkem porozumění pro politické záležitosti. Nezdá se ovšem, že by čeští vládní politici znali pointu weberovské anekdoty:

„V demokracii lid volí svého vůdce, kterému důvěřuje. Ten, koho si zvolili, pak řekne: ‚Teď držte pusy a poslouchajte.‘ Lid ani strany mu už do toho nesmějí mluvit. [...] Později může lid nad vůdcem vynést soud: pokud se dopustil chyb – na šibenici s ním!“ (Weber 1989, 665)³

Obejde se to zřejmě bez šibenic a snad i kriminálů, ale všechna drobná i větší selhání, pro které měl lid ještě včera solidární pochopení, představují dluh s lichvářským úrokem k tíži vládním stranám. Od příliš křiklavě

³ Citováno podle půvabného českého překladu v (Skovajsa 2019, 129).

předražených zakázek až po premiéra, který mlčí o zavřených školách a stará se o otevření psích salonů.

Pokud mohu soudit, podobně byl krátkodobě suspendován střet politických stran ve prospěch „vůdcovské demokracie“ ve většině zemí EU. Někde bez českého švejkovského podtónu, jinde se zatátými zuby. Ve zvláštní situaci se ocitlo Slovensko. Vstoupilo do pandemické doby těsně po zlomových volbách, jež přepsaly slovenské politické spektrum, a proto efekt dočasné akceptace funkční autority vlády a úřadů působil zřetelně slaběji než v druhé zemi bývalého Československa a zůstala působivá masivní roztržka ve slovenské společnosti. Přesto byla slovenská racionální střízlivost dost silná, aby země nepropadla do malé skupinky masových západních demokracií, ve kterých ti vládnoucí museli buď sáhout k diktátorským opatřením (Maďarsko), nebo ofenzivně zneužívají výjimečnou situaci k útokům na neumlčitelnou opozici (Polsko); a již vůbec se nepropadla tam, kde Trump nebo Johnson nebyli ochotni přijmout ani na okamžik roli státníků, a tudíž i dočasné suspendování střetu politických stran.

II.

V evropské strategii boje s epidemií mohla spontánní solidarita působit tak efektivně, protože se opírala o systémy institucionální solidarity. Všeobecné zdravotní a nemocenské pojištění mají ve velké části Evropy staletou tradici, ale tam, kde získaly masový charakter až po druhé světové válce, zajistily rychlý nástup masivního testování a okamžitého zachycení většiny vážných případů. Zajistily ale ještě jednu věc – napříč sociální stratifikací společnosti máme v Evropě podchycené a většinou kompenzované nemoci kardiovaskulárního systému a diabetes, tedy choroby zvyšující riziko smrtelného průběhu nemoci COVID-19. Většina evropských zemí měla, opět díky tradici veřejného zdravotnictví, solidní kapacitu ke zvládnutí epidemie, včetně lůžek intenzivní péče.⁴

USA bohužel poskytly až příliš přesvědčivé srovnání dokládající efektivitu evropského solidárního zdravotního pojištění. Právě jeho absenci musíme zřejmě připsat tamější navýšení smrtelnosti nemoci COVID-19 v mladších věkových kohortách a statisticky zaznamenanou souvislost vážných a smrtelných případů nemoci v těchto kohortách s příslušností

⁴ Ta sice nestačila v nejpostiženějších zemích, ale i tam byla vysoko nad světovým průměrem. Pro celounijní srovnání kolují údaje ze studie vypracované A. Rhodsem s kolegy (Rhodes et al. 2012). Podle této studie měly před osmi lety Belgie, Itálie a Francie více lůžek intenzivní péče na 100 000 obyvatel než byl evropský průměr (Belgie 15, 9; Itálie 12, 5; Francie 11, 6 stejně jako ČR; EU 11, 5). Pro srovnání – podle dat aktualizovaných v březnu 2020 ÚSIZ to v ČR činí 52, 4 IP lůžek (Černý 2020).

k nižším příjmovým skupinám a odvozeně s askriptivní kategorií rasy. Nejedná se přitom jen o zdravotní a nemocenské pojištění, oproti Evropě působil v USA mnohem výrazněji fenomén, který se nejvýrazněji projevil v chudých zemích globálního Jihu. Evropští chudí mohli dodržovat nařízená protiepidemická opatření včetně razantního omezení pohybu, aniž by jim hrozil okamžitý hmotný nedostatek nebo v těch nejchudších zemích přímo smrt hladu.

Evropské systémy solidárních pojištění a záchranných sociálních sítí, státem iniciovaná územní struktura nemocnic a zdravotnických zařízení, relativně masivní a obvykle značně centralizovaný administrativní hygienický systém jednotlivých národních států, tato typicky evropská kombinace působí dokonce i při zohlednění nejpostiženějších evropských států (Itálie, Španělska a Francie) jako nevhodnější forma organizace umožňující minimalizovat ničivé dopady epidemií.

Jenomže nejen spontánní, ale i institucionální solidarita přestává fungovat za horizontem našeho pohledu a zapomínáme na ni vůči těm, kdo se neozývají či jejich hlas není slyšet. Jestliže jsem na počátku zdůraznil evropské odhodlání chránit ty, kteří už nebudou dlouho žít, pak je třeba dodat, že selhalo na místě nejobolavějším. Zprávy o nakažených a občas také personálem v panice opuštěných domovech a dalších zařízeních pro seniory se začaly ozývat ze všech koutů Evropy včetně Německa, které bylo po materiální stránce připraveno na epidemii zřejmě nejlépe. V běžném životě se na tyto čekárny na smrt snažíme zapomenout, děsí nás jako naše pravděpodobná budoucnost a děsí nás, protože vlastně v přítomnosti neumíme pomoci. Chybí peníze, aby v těchto zařízeních bylo dost personálu; a chybí i lidé, kteří by se těmi penězi mohli zaplatit – většina z nás by v podobně depresivním prostředí prostě nedokázala pracovat. Místo prevence se proto jen truchlilo. V České republice se ministrům podařilo do toho truchlení vnést prvek grotesky, když místo roušek, rukavic a digitálních teploměrů poslali do domovů seniorů manuál, jak je používat, jinak jsme se ale z obecného trendu smrtícího zapomínání nevymkli.⁵

Jedno zlo, které dost často provází epidemie, COVID-19 do Čech a na Moravu nepřinesl. Nedošlo ke stigmatizaci některé z menšin jako nebezpečného nositele nákazy, ve veřejném prostoru zašla v tomto ohledu

⁵ Otevřený dopis Daniely Luskové z 28. 3. 2020 ministrom zdravotnictví a ministryni práce a sociálních věcí, který paní ředitelka domova seniorů U Biřičky v Hradci Králové nadepsala pregnantně: „Nedělejte z nás blbečky!“, představoval asi první veřejnou kritiku české vlády od počátku epidemie, která získala širokou souhlasnou odezvu. A nic nepomohlo, když si ministr kultury vzhledem k nadbytku verzálék a vykřičníků v textu dopisu veřejně zaspekuloval o hysterické osobnosti pisatelky. Viz Lusková (2020).

zřejmě nejdál reportáž ČT, která spíše z hlouposti než zlého záměru překřtila COVID-19 na „čínskou nemoc“.⁶ Obecně xenofobové a rasisti v prvním měsíci epidemie spíše mlčeli, a pokud se strach z nemoci lokálně přetavoval do nenávisti, zaměřovala se zvláště v menších sídlech vůči lidem v cestovatelské karanténě a obyvatelům hlavního města. Podobné to bylo ve většině evropských zemí. Na Slovensku se ovšem odehrál podivný příběh s romskými osadami, který sice po právu provokoval k interpretaci jako projev rasismu, osobně považuji za přiměřenější uvažovat o něm v první řadě jako výše zmíněném zapominání za horizontem našeho pohledu.

Ono je od čeho odvracet oči: masivní nezaměstnanost – přibližně dvacet tři tisíc lidí bez přístupu k pitné vodě; napojení na kanalizaci, septik nebo čistička jen jako nepravděpodobná výjimka;⁷ úroveň dostupného vzdělání, nad kterým by se zhrozili už za Marie Terezie; zabijácké drogy; lichva – výčet sociálně patologických jevů pouze příkladný a rozhodně neúplný. Zapouzdřený svět beznaděje.

Vzhledem ke katastrofickým hygienickým poměrům představují romské osady objektivně vysoké epidemické riziko a slovenskou vládu ctí, že zareagovala při prvních zprávách o navrátilcích z Británie. Testování v osadách byl potřebný a vůči obyvatelům osad odpovědný krok, dokonce i podivný nápad svěřit právě toto testování armádě nebyl zřejmě projev zlé vůle. Pak ale přišlo neuvěřitelné provedení: plošná karanténa osad, nikde neodůvodněná počtem nakažených, která uzavřela přes šest tisíc lidí na území s nedostatkem pitné vody, bez obchodů se základními potravinami a ochrannými pomůckami. Kdyby chtěla slovenská vláda vytvořit co nejlepší podmínky pro šíření nemoci COVID-19 v osadách, sotva by mohla postupovat jinak. Bez pomoci NNO a aktivistů hrozily navíc tragické důsledky logistického selhání. Doufejme, že do rodu novinářských kachen patří vyprávění o starostovi, který se v době, kdy v osadě chyběly léky, staral jen o to, aby se do ní nedostal alkohol (Večera 2020). Kumulovalo se napětí, které nakonec vyvrcholilo v oblundném a zcela lživém útoku premiéra Matoviče na neziskové organizace. Dehumanizace obyvatel osad na pouhé nositele nebezpečí má zatím poslední nehezký akt. 27. 4. měl policista zbít pět malých dětí z osady v Kropáčach, které se pohybovaly na okraji karanténní zóny (Romea [ryz.] 2020). Stalo se to v době, kdy už bylo oznámeno, že důvody uzavření osady pominuly a bude v nejbližší

⁶ Mai Nguyenová popisuje podezřívavost a ostražitost české veřejnosti vůči Asiatům, který pociťovali Vietnamci v ČR na počátku epidemie (Nguyenová, 2020). Pokud je mi známo, tato podezřívavost rychle odezněla a nikde nepřerostla do xenofobní agrese.

⁷ K hygienické katastrofě osad viz *Atlas romských komunit* (2019).

době otevřena (osada byla otevřena 1. 5.) To, co začalo jako administrativní hloupost a populistická bezohlednost, tak přerostlo do otevřeného sporu, který přinejmenším zanechá další jizvu překážející integraci.

III.

Trvalo jen dva krátké březnové týdny a státy unie oddělily téměř neproputné hranice. Evropská komise se sice na chvíli pokusila trendu vzdorovat, ale jaksi nevýrazně a rezignovaně. A ovšem zbytečně, vždyť ty hranice vytvořila právě výše popsaná efektivní organizace zdravotnictví a administrativních prostředků, která začala potlačovat epidemii. Tato organizace se vždy plně váže na příslušný národní stát. A také ona tak významná spontánní solidarita rostla z národně-občanského principu, nemohla dost dobře jinak, české nebo slovenské sympatie s těžce zkoušenými latinskými zeměmi nebylo jak proměnit v činy. Státy Evropské unie přijímaly rozhodnutí o uzavření svých hranic s rozpaky, donuceny mocí faktického. Tu a tam sice někdo vyslovil obavu ze šovinistického populismu, který uzavírá hranice, aby demonstroval své odhodlání chránit „naše“ před „cizáky“. Ale zdá se, že se podobné výroky mluvčím přihodily spíše jako podmíněný ideologický reflex; v souvislosti se zeměmi EU, se smutnou výjimkou Maďarska a Polska, působila tato obava nepřipadně, téměř směšně. Teprve Trumpovo populisticko-šovinistické hledání viníka toho, proč USA v boji s epidemií tak selhaly, a jeho výčet nepřátel: Číny, nezodpovědných Evropanů a nakonec „pročínské“ Světové zdravotnické organizace, připomněly, jak nadmíru nebezpečná zůstává figura vytváření nepřítele.

Většina Evropanů považovala pozastavení volného přeshraničního pohybu osob za dobře odůvodněnou nezbytnost a nijak nepochybovala o jeho dočasnosti. Přes racionalitu rozhodnutí a jeho konsenzuální uznání je ovšem uzavření hranic vše, jen ne nevinné. V malé České republice postihlo zavření hranic přinejmenším desítky tisíc lidí – pendlerů dojíždějících za prací přes hranice. Nemáme ani tušení, o kolik lidí se jednalo v celé EU. Jde přitom jen o špičku ledovce; Evropu dnes pokrývá hustá síť nejrůznějších firem, ve kterých jednotlivci nacházejí obživu a odbornou realizaci, a tato síť se nedokáže z měsíce na měsíc přizpůsobit realitě tvrdých státních hranic. Totéž se týká zásobování a služeb.

Tak jako u napadených jedinců posiluje nebezpečnost koronaviru předchozí chronické onemocnění, v případě Evropské unie dodává ataku pandemie smrtící potenciál chronicky neřešený problém prohlubování integrace. A právě jako přesvědčený stoupenec EU musím přiznat, že se jedná o smrtící kombinaci.

Až přejde epidemie, zůstane nejistota. Všichni budeme vědět, že se kdykoli může objevit nový vir a hranice se opět uzavřou. Tato nejistota nebude mimo jiné dobrá pro byznys, a jen proto můžeme považovat za realistickou šanci, že by vznikla dostatečně silná evropská hygienická služba, unijní hmotné zásoby a krizový epidemický fond, snad i dohoda o vzájemné kooperaci při epidemii v některých zemích EU.

Mnohem beznadějněji vypadá jiný malér, který epidemie nemoci COVID-19 aktualizovala. Itálii, Španělsko a Francii postihla epidemie mimořádně ničivě a shodou okolností se zároveň jedná o tři v rámci EU mimořádně zadlužené země. Rozhodně nelze očekávat, že by v příštích letech mohly plnit maastrichtská kritéria. Itálie proto zcela racionálně obnovila diskusi o eurobondech, unijních dluhopisech. Jedná se o tržně zcela konformní řešení, které by dalo zemím Jihu možnost financovat svůj dluh za příznivějších podmínek, aniž by jim přitom poskytlo prostor pro nějaké nezodpovědné plýtvání. Itálie ovšem narazila na tvrdé odmítnutí. Uvažuje se sice o Marshallově plánu 2, ale podmínky, které se pro jeho využití zatím rýsují, by zahrnaly Itálii pod podobnou kuratelou, pod kterou se před deseti lety ocitlo Řecko.

Výčet trhlin v EU, které epidemie COVID-19 nemilosrdně nasvítla, by mohl pokračovat ještě dlouho bod za bodem. Působil by stále beznadějněji. Vnucovala by se otázka: Proč by EU v době strmého propadu světového hospodářství měla dokázat to, co nevyřešila v těch neoptimálnějších podmínkách? Kupodivu, ta otázka vede k poměrně optimistické odpovědi: Protože ta řešení se mohla v optimálních podmínkách odkládat.

Místo závěru

Archivní fotografie z posledního říjnového týdne roku 1918 ukazují pražské ulice plné manifestujících lidí; a pokud nemanifestují, alespoň se shlukují v živě debatujících skupinách. Kdo by byl doma, když padá monarchie a zakládá se nový stát? Na fotografiích ovšem nevidíme, že právě v tom týdnu v Praze kulminovala ničivá vlna španělské chřipky, které od 12. září do konce října podlehl 893 lidí (Rozsypal 2018). Nevzpomínám si, že by nějaký pamětník včetně těch, u kterých by poznámka o morovém pozadí vzniku Československa tuze „štymovala“ s jejich zatrpklým nesmířením se s novým státem, nebo historická studie tu podivnou koincidenci zmiňovali. Nevzpomínám si, ale prověřit to nemohu, protože knihovny jsou zavřené. Místo dokumentované úvahy o tom, jak se propastně změnila v průběhu sta let česká a evropská senzibilita vůči hrozbě nákazy, nabízím jen kontrastní momentku.

Totéž se týká většiny témat otevřených v textu. Nemohou být než první reflexe, záznam pro budoucí promyšlení. Děje nejsou ani relativně uzavřené a chybí odstup, stále člověku leží onen pověstný pythagorejský vůl na jazyku, tedy mlčení vyplývající z loajality k těm, kteří nesou odpovědnost rozhodování v krizi.

Literatura

- Atlas romských komunit (2019): Web. 30. 4. 2020. <<https://www.minv.sk/?atlas-romskych-komunit-2019>>.
- BENEŠ, E. (1917): Quelques vérités simples sur la fédéralisation de l'Autriche-Hongrie. In: *La Nation Tchèque, Revue bimensuelle*, 3 (12) [1. 12. 1917].
- BENVENUTO, S. (2020): Forget about Agamben. In: *European Journal of Psychoanalysis [Coronavirus and philosophers]*. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.journal-psychoanalysis.eu/coronavirus-and-philosophers/>>.
- ČAPEK, K. (1919): Jeden rok, *Národní listy* 23. 2. 1919.
- ČERNÝ, V. (2020): Dostupnost intenzivní péče pro hospitalizované pacienty s COVID-19, ÚZIS. Web. 30. 4. 2020. <<https://koronavirus.mzcr.cz/wp-content/uploads/2020/03/Dostupnost-intenzivni-C3%AD-p%C3%A9%C4%8De-pro-hospitalizovan%C3%A9-pacienty-s-COVID-19.pdf>>.
- HAVLÍČEK, K. (2020): V Olomouci se mají vyrábět miliony respirátorů měsíčně, Česko bude soběstačné, tvrdí Havlíček. 8. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/v-olomouci-se-maji-vyrabet-miliony-respiratoru-mesicne-cesko-bude-sobestacne-tvrdi-havlicek-40319865>>.
- LUSKOVÁ, D. (2020): Otevřený dopis ministrovi zdravotnictví a ministryni práce a sociálních věcí. 29. 3. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.kralovedvorsko.cz/sluzby-obcanum/socialni-sluzby/nedejte-z-nas-blbecky-otevreny-dopis-ministru-zdravotnictvi-a-ministryni-prace-a-socialnich-veci.html>>.
- NGUYENOVÁ, M. (2020): Česká vietnamská komunita v časech koronaviru: pohled částečně zevnitř. In: *Deník Referendum* 5. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <<https://denikreferendum.cz/clanek/31015-ceska-vietnamska-komunita-v-casech-koronaviru-pohled-castecne-zevnitr>>.
- Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)*. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-china-joint-mission-on-covid-19-final-report.pdf>>.
- RHODES, A. – FERDINANDE, P. – FLAATTEN, H. – GUIDET, B. – METNITZ, P. G. – MORENO, R. P. (2012): The variability of critical care bed numbers in Europe, In: *Intensive Care Med*, 38, 1647 – 1653. Web. 30. 4. 2020. <<https://doi.org/10.1007/s00134-012-2627-8>>.
- Romea [ryz.] (2020): Pollák a Bučková podali trestní oznámení v souvislosti se zbitím romských dětí v Krompáchách. In: *Romea* 1. 5. 2020. Web. 2. 5. 2020. <<http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/zahranicni/pollak-a-buckova-podali-trestni-oznameni-v-souvislosti-se-zbitim-romskych-deti-v-krompachach>>.
- ROZSYPAL, H. (2018): Před sto lety dorazila do Prahy epidemie španělské chřipky. In: *Infekce.cz*. Web. 30. 4. 2020. <<https://www.infekce.cz/zprava18-30.htm>>.

- SKOVAJSA, M. (2019): „Vůdcovská demokracie“ podle Maxe Webera a její ohlasy v české sociologii. In: Hanyš, M. – Pavlíček, T. W. (eds.): *Dějiny, smysl a modernita. K 75. narozeninám Miloše Havelky*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR – FHS UK.
- VEČERA, P. (2020): Nakažené romské osady hlídá armáda. In: *Expres. cz* 22. 4. 2020. Web. 30. 4. 2020. <https://www.expres.cz/zpravy/karantena-koronavirus-coronavirus-covid-19-priznaky-romske-osady-slovensko-armada.A200422_130529_dx-zpravy_peve>.
- WEBER, M. (1989): *Max Weber. Ein Lebensbild*. München – Zürich: Piper.

PhDr. Martin Profant, PhD.

Centrum globálních studií
Filosofický ústav Akademie věd ČR
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Česká republika
profant@flu.cas.cz

Instructions for Authors

Formal arrangement of the paper:

Abstract: approximately 800 signs and 3-6 keywords in English; Papers 18 000–36 000 signs incl. spaces, essays: 13 000–26 000 signs, reviews: 6 000–20 000 signs, other (Discussions...): 1 800–20 000 signs.

Type of script: Times New Roman, width 12 (main text), 14 (title), filling to both brims, simple spacing, please, do not separate words or number pages.

Notes at the end of each page should be inserted into the text using the function „Footnote“.

We recommend you to transform tables and graphs into pictures, and place them directly into the text. We want to remind you that the journal is published in black and white print; therefore we are not responsible for unreadable or indistinct print of the graph entries, tabs or other pictorial supplements caused by not respecting the black and white standard.

The list of references in alphabetic order should appear at the end of the paper.

Examples:

1. Monograph

DEWEY, J. (2001): *Rekonštrukcia liberalizmu*. Bratislava: Kalligram.

2. Collective Monograph

ČERNÍK, V. – VICENÍK, J. – VIŠŇOVSKÝ, E. (1997): *Historické typy racionality*. Bratislava: IRIS.

3. Book chapter

HUSSERL, E. (1986): *Analyse der Wahrnehmung*. In: Klaus, H. (ed.): *Phänomenologie der Lebenswelt*. Stuttgart: Philipp Reclam, 56–79.

4. Journal article

HOHOŠ, L. (2010): Michel Henry: Reflexie o Marxovej filozofii. In: *Filozofia*, 64 (9), 833–844.

5. Electronic resources

ENCYKLOPEDIA BRITANNICA. (2011): Encyclopaedia Britannica Online. Web. 21. Sep. 2011. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/17855/altruism>

The works of one author published in the same year are designated by small letters a, b,... without space after the year of publishing.

In quotations use method of the first entry and date (surname of the author, year of publication of the source document, page) – Example: (Buber 1936, 68)

Please, add personal data of the author bio (titles, name, surname, address of the institution, e-mail address) and short professional bio (only scholarly or research orientation, pedagogical activity in your institution, max. two most important publications or foreign research-study stays).

The publisher provides publication of the paper in journal *Philosophica Critica* and based on that the author pledges to abandon a claim reward in accordance with the law on author's rights and rights related to Copyright Act No. 618/2003.

Philosophica Critica is a double blind peer reviewed scientific journal.

The journal is published twice per year, in June and December.

The aim of the journal is to provide scientific and scholarly contributions covering the fields of philosophy and its related disciplines. We accept also contributions from the fields of natural sciences, which by its intention, content or elaboration distinctly overlap into philosophy.

In Journal *Philosophica Critica* are published original contributions in Slovak, Czech and English languages in the form of articles, essays, reviews, annotations and discussions.

The journal is published both in print and online version.

The editors welcome papers sent electronically,
as e-documents in MS Word format on

philosophicacritica@ukf.sk

All papers are double blind peer reviewed. Based on the reviews the editorial board makes decision whether to accept or refuse the paper.
We do not return the texts unless we are asked otherwise.

For more information, visit the official website of the journal

<http://philosophicacritica.ukf.sk/>

Journal *Philosophica Critica* is published by
Department of Philosophy,
Faculty of Arts of the
Constantine the Philosopher University in Nitra (Slovakia)

